

**МІНІСТЕРСТВО ВНУТРІШНІХ СПРАВ УКРАЇНИ
НАЦІОНАЛЬНА АКАДЕМІЯ ВНУТРІШНІХ СПРАВ**

Кваліфікаційна наукова
праця на правах рукопису

ЧУМАКОВА ТЕТЯНА КОСТЯНТИНІВНА

УДК 343.37 (477)

**ДИСЕРТАЦІЯ
КРИМІНАЛЬНО-ПРАВОВА ХАРАКТЕРИСТИКА НЕЗАКОННОЇ
ПРИВАТИЗАЦІЇ ДЕРЖАВНОГО, КОМУНАЛЬНОГО МАЙНА**

08 – Право

081 – Право

Подається на здобуття наукового ступеня доктора філософії

Дисертація містить результати власних досліджень. Використання ідей, результатів і текстів інших авторів мають посилання на відповідне джерело _____ Т. К. Чумакова

Науковий керівник: **Кришевич Ольга Володимирівна,**
кандидат юридичних наук, професор

Київ – 2023

АНОТАЦІЯ

Чумакова Т. К. Кримінально-правова характеристика незаконної приватизації державного, комунального майна. – Кваліфікаційна наукова праця на правах рукопису.

Дисертація на здобуття ступеня доктора філософії за спеціальністю 081 «Право». – Національна академія внутрішніх справ, Київ, 2023.

У дисертації здійснено комплексне дослідження кримінально-правової характеристики незаконної приватизації державного, комунального майна. Розглянуто поняття приватизації державного, комунального майна, поняття предмета й об'єкта незаконної приватизації державного, комунального майна, інші об'єктивні та суб'єктивні ознаки незаконної приватизації державного, комунального майна. Визначено ключові ознаки приватизації, безпосередній об'єкт незаконної приватизації державного, комунального майна. Досліджено судову практику як практику правозастосування ст. 233 Кримінального кодексу України щодо незаконної приватизації державного, комунального майна.

Дано визначення незаконної приватизації державного, комунального майна. Проаналізовано склад кримінального правопорушення, констатовано бланкетність диспозиції, розглянуто різноманітність нормативних актів, до яких є відсилка цієї бланкетної диспозиції.

Визначено, що незаконна приватизація державного, комунального майна є умисними, протиправними та суспільно небезпечними діями, які вчиняють виключно певними способами. Виокремлено такі способи вчинення незаконної приватизації державного, комунального майна: а) зниження його вартості в процесі оцінки майна із застосуванням способів, не передбачених законодавством; б) подання або використання підроблених приватизаційних документів, які містять частково або повністю неправдиві відомості; в) відчуження майна шляхом укладення договорів купівлі-продажу, яке відповідно до законів України «Про приватизацію державного і комунального

майна» (2018) та «Про Перелік пам'яток культурної спадщини, що не підлягають приватизації» (2008) не підлягає приватизації або рішенням місцевих рад відповідного рівня заборонено; г) вчинення приватизаційних дій неправомочною особою – особою, яка не наділена службовими повноваженнями, а її протиправні дії призвели до незаконної приватизації майна.

Окрему увагу приділено також суб'єкту незаконної приватизації державного, комунального майна як осудній фізичній особі, що досягла віку 16-ти років.

Також акцентовано на вчиненні незаконної приватизації державного, комунального майна службовими особами, які не лише не зберігають державний та комунальний фонд, а, навпаки, самі займаються його кримінально караним роздержавленням. Наприклад, службові особи Кабінету Міністрів України, Фонду державного майна України та його територіальних підрозділів, Рахункової палати України, Антимонопольного комітету, Ради національної безпеки і оборони України, органів місцевого самоврядування, органів, які здійснюють управління державним майном, та інших здійснюють незаконну приватизацію державного, комунального майна з використанням свого службового становища.

Здійснено юридичну оцінку сукупності злочинів, оскільки судова практика засвідчила, що йде шляхом, коли дії службових осіб у разі незаконної приватизації державного, комунального майна оцінюють за сукупністю злочинів – за ст. 233 і (за наявності до цього підстав) нормою Кримінального кодексу України про відповідне кримінальне правопорушення у сфері службової діяльності (зокрема ст. 364, 364-1 цього Кодексу).

Наукова новизна отриманих результатів пов'язана з тим, що, оцінивши суспільну небезпечність кримінального протиправного діяння, передбаченого ст. 233 Кримінального кодексу України, запропоновано дієві шляхи вдосконалення кримінально-правової охорони сфери господарської діяльності шляхом ефективного застосування цієї норми на практиці.

Крім того, одним з отриманих результатів цього дослідження є розширення кваліфікуючих ознак, визначених ч. 2 ст. 233 Кримінального кодексу України. Запропоновано доповнити кваліфікуючі ознаки, визначені ч. 2 ст. 233 Кримінального кодексу України, такими як вчинення злочинного посягання службовою особою з використанням службового становища

Надано обґрунтування та окреслено механізм виявлення незаконної приватизації державного, комунального майна у великих розмірах через надання визначення поняттю неоподаткованого мінімуму доходів громадян і податкової соціальної пільги. Також визначено, що розмір податкової соціальної пільги, а отже, поняття «великого розміру» незаконної приватизації державного, комунального майна, залежить від року. Зокрема, розмір прожиткового мінімуму для працездатної особи визначають відповідно до Закону України про державний бюджет України на відповідний рік.

Доведено, що штраф як кримінальне покарання є найдієвішим основним видом покарання за незаконну приватизацію державного, комунального майна України, що пов'язано з економічними мотивами вчинення цього кримінального правопорушення незаконної приватизації державного, комунального майна.

Систематизовано особливості правозастосовної практики щодо цієї категорії кримінальних правопорушень, виявлено загальні тенденції призначення покарання у випадку незаконної приватизації державного, комунального майна.

Здійснено аналіз законодавства зарубіжних країн щодо кримінально-правової охорони суспільних відносин у сфері приватизації. Обґрунтовано висновок про недосконалість законодавства у країнах перехідного економічного періоду.

Запропоновано шляхи вдосконалення чинного законодавства через внесення відповідних змін і доповнень до ст. 233 Кримінального кодексу України шляхом збільшення розміру кримінальної відповідальності за вчинення кримінального правопорушення, передбаченого ст. 233 Кримінального кодексу України, а саме змінивши санкцію цієї статті в напрямі її збільшення.

Зосереджено увагу на вчиненні кримінального правопорушення незаконної приватизації державного, комунального майна службовою особою, що також стало напрямом удосконалення законодавства через внесення відповідних змін і доповнень до ст. 233 Кримінального кодексу України. Запропоновано додатковий вид покарання у виді позбавлення права займати певні посади, передусім коли спеціальним суб'єктом є службова особа.

Сформульовано нову редакцію ст. 233 Кримінального кодексу України з метою охорони процесу приватизації державного, комунального майна й ефективного застосування цієї норми на практиці.

Ключові слова: державне майно, комунальне майно, незаконна приватизація, власність, господарська діяльність, корупція, службова діяльність, кримінальне правопорушення, кримінальна відповідальність.

ABSTRACT

T.K. Chumakova Criminal and legal features of illegal privatization of state and municipal property.

Dissertation for the degree of Doctor of Philosophy in the specialty 081 "Law".
– National Academy of Internal Affairs, Kyiv, 2023.

This dissertation presents a comprehensive study of the criminal law characteristics of illegal privatization of state and municipal property. It examines the concept of privatization of state and municipal property, the subject and object of illegal privatization, and other objective and subjective features of this crime. The author identifies the key features of privatization and examines the illegal privatization of state and municipal property. The author analyses court practice in relation to the enforcement of Article 233 of the Criminal Code of Ukraine, which concerns illegal privatization of state and municipal property.

The illegal privatization of state and municipal property is defined. It analyses the composition of the offense, noting the blanket nature of the disposition and the variety of regulations to which this blanket disposition refers.

It has been determined that the illegal privatization of state and municipal property is a deliberate, unlawful, and socially dangerous act that is committed exclusively in certain ways. Such methods of committing illegal privatization of state and municipal property are identified as follows: a) understatement of its value in the process of property valuation using methods not provided for by law; b) submission or use of forged privatization documents containing partially or completely false information; c) alienation of property by entering into sale and purchase agreements, which, in accordance with the Laws of Ukraine "On Privatization of State and Municipal Property" (2018) and "On the List of Cultural Heritage Monuments Not Subject to Privatization" (2008), is not subject to privatization or is prohibited by the decision of local councils of the relevant level; d) performance of privatization actions by an unauthorised person – a person who is not vested with official powers and whose unlawful actions led to the illegal privatization of property.

Special attention is also paid to the subject of illegal privatization of state and municipal property as a sane individual who has reached the age of 16.

It also focuses on the illegal privatization of state and municipal property by officials who not only do not preserve the state and municipal fund, but, on the contrary, are themselves engaged in its criminal privatization. For example, officials of the Cabinet of Ministers of Ukraine, the State Property Fund of Ukraine and its territorial subdivisions, the Accounting Chamber of Ukraine, the Antimonopoly Committee, the National Security and Defence Council of Ukraine, local governments, state property management bodies and others carry out illegal privatization of state and municipal property by abusing their official position.

A legal assessment is made of all crimes committed, as court practice has shown that officials' actions in cases of illegal privatization of state and municipal property are assessed under the totality of crimes, specifically under Article 233 and, if

applicable, the relevant criminal offense provision in the field of official activity (such as Articles 364 and 364-1 of this Code).

The scientific novelty of the obtained results lies in the fact that the author, having assessed the social danger of the criminal unlawful act under Article 233 of the Criminal Code of Ukraine, suggests effective ways to improve the criminal law protection of the sphere of economic activity through effective application of this provision in practice.

Furthermore, this study has resulted in the expansion of the qualifying features outlined in Part 2 of Article 233 of the Criminal Code of Ukraine. It is suggested by the author that the following qualifying feature be added to Part 2 of Article 233 of the Criminal Code of Ukraine: the commission of a criminal offense by an official using their official position.

The dissertation provides a rationale and outlines the mechanism for detecting large-scale illegal privatization of state and municipal property by defining the concepts of tax-free minimum income and tax social privilege. The author also determines that the amount of tax social privilege, and therefore the concept of large-scale illegal privatization of state and municipal property, depends on the year. The subsistence minimum for an able-bodied person is determined in accordance with the Law of Ukraine on the State Budget of Ukraine for the relevant year.

It has been proven that a fine as a criminal penalty is the most effective main type of punishment for illegal privatization of state and municipal property in Ukraine, which is connected with economic motives for committing this criminal offense of illegal privatization of state and municipal property.

The specific features of law enforcement practice in relation to this category of offenses are systematised, and general trends in sentencing in cases of illegal privatization of state and municipal property are identified.

The analysis of foreign legislation on criminal law protection of social relations in the field of privatization is carried out. The conclusion about the imperfection of legislation in countries in transition is substantiated.

There are suggestions to improve the current legislation by introducing appropriate amendments and additions to Article 233 of the Criminal Code of Ukraine by increasing the amount of criminal liability for committing a criminal offense under Article 233 of the Criminal Code of Ukraine, namely by changing the sanction of this Article in the direction of its increase.

Attention is focused on the criminal offense of illegal privatization of state and municipal property by an official, which has also become a direction for improving legislation by introducing appropriate amendments and additions to Article 233 of the Criminal Code of Ukraine. An additional type of punishment in the form of deprivation of the right to hold certain positions is proposed, especially when the special subject is an official.

Article 233 of the Criminal Code of Ukraine has been reworded to safeguard the privatization of state and municipal property and to ensure its effective implementation.

Keywords: state property, municipal property, illegal privatization, property, economic activity, corruption, official activity, criminal offense, criminal liability.

СПИСОК ОПУБЛІКОВАНИХ ПРАЦЬ ЗА ТЕМОЮ ДИСЕРТАЦІЇ

в яких опубліковані основні наукові результати дисертації:

1. Чумакова Т. К. Діяння як ознака об'єктивної сторони складу кримінального правопорушення – незаконної приватизації державного, комунального майна: теоретичний та практичний аспекти. *Науковий вісник міжнародного гуманітарного університету*. 2021. Вип. 51. С. 125–129. (Серія «Юриспруденція»). URL: <https://www.vestnik-pravo.mgu.od.ua/archive/juspradenc51/27.pdf>.
2. Чумакова Т. К. Об'єкт і предмет кримінального правопорушення – незаконної приватизації державного, комунального майна. *Дніпровський науковий часопис публічного управління, психології, права*. 2022. № 1. С. 129–135. URL: <https://chasopys-ppp.dp.ua/index.php/chasopys/article/view/179/159>.
3. Чумакова Т. К. Актуальні проблемні питання щодо кваліфікації суб'єктів незаконної приватизації державного, комунального майна. *Вісник Маріупольського державного університету*. 2022. Вип. 23–23. С. 176–183. (Серія «Право»). URL: <https://journals.indexcopernicus.com/api/file/viewByFileId/1836260>.

які засвідчують апробацію матеріалів дисертації:

1. Чумакова Т. К. Визначення предмета злочину незаконної приватизації державного, комунального майна. *Кримінологічна безпека населених пунктів : матеріали Міжнар. наук.-практ. конф. (Маріуполь, 31 лип. 2020 р.)*. Київ, 2020. С. 418–423.
2. Чумакова Т. К. Приватизація державного, комунального майна неправомочною особою, як об'єктивна сторона кримінального правопорушення, передбаченого статтею 233 Кримінального кодексу України. *Актуальні проблеми кримінального права : тези доп. XI Всеукр. наук.-теорет. конф., присвяч. пам'яті проф. П. П. Михайленка (Київ, 20 листоп. 2020 р.)*. Київ, 2020. С. 282–285.

3. Чумакова Т. К. Незаконна приватизація державного комунального майна: значущі ознаки кримінального правопорушення. *Актуальні проблеми кримінального права* : тези доп. XII Всеукр. наук.-теорет. конф., присвяч. пам'яті проф. П. П. Михайленка (Київ, 18 листоп. 2020 р.). Київ, 2021. С. 264–267.

4. Чумакова Т. К. Проблемні питання визначення предмета кримінального правопорушення – незаконної приватизації державного, комунального майна. *Актуальні проблеми кримінального права, процесу, криміналістики та оперативно-розшукової діяльності* : тези V Всеукр. наук.-практ. конф. (Хмельницький, 25 лют. 2022 р.). Хмельницький, 2022. С. 458–460.

5. Чумакова Т. К. Проблемні питання кваліфікації суб'єкта незаконної приватизації державного, комунального майна. *Проблеми кваліфікації та розслідування кримінальних правопорушень в умовах воєнного стану* : матеріали наук.-теорет. конф. (Київ, 26 трав. 2022 р.). Київ, 2022. С. 402–405.

6. Чумакова Т. К. Суб'єктивна сторона кримінального правопорушення – незаконної приватизації державного, комунального майна. *Актуальні проблеми кримінального права* : матеріали XII Всеукр. наук.-теорет. конф., присвяч. пам'яті проф. П. П. Михайленка (Київ, 30 листоп. 2022 р.). Київ : Нац. акад. внутр. справ, 2022. (С. 285–287).

ЗМІСТ

ВСТУП.....	12
РОЗДІЛ 1. ТЕОРЕТИЧНІ ЗАСАДИ КРИМІНАЛЬНО-ПРАВОВОЇ ХАРАКТЕРИСТИКИ НЕЗАКОННОЇ ПРИВАТИЗАЦІЇ ДЕРЖАВНОГО, КОМУНАЛЬНОГО МАЙНА	21
1.1. Стан наукових досліджень проблем кримінальної відповідальності за незаконну приватизацію державного, комунального майна	21
1.2. Приватизація як об'єкт кримінально-правової охорони	35
1.3. Зарубіжний досвід законодавчої регламентації кримінальної відповідальності за незаконну приватизацію державного, комунального майна.....	57
Висновки до розділу 1	76
РОЗДІЛ 2. ОБ'ЄКТИВНІ ТА СУБ'ЄКТИВНІ ОЗНАКИ НЕЗАКОННОЇ ПРИВАТИЗАЦІЇ ДЕРЖАВНОГО, КОМУНАЛЬНОГО МАЙНА	79
2.1. Об'єктивні ознаки незаконної приватизації державного, комунального майна	79
2.2. Суб'єктивні ознаки незаконної приватизації державного, комунального майна.....	113
Висновки до розділу 2	132
РОЗДІЛ 3. КВАЛІФІКАЦІЯ КРИМІНАЛЬНОГО ПРАВОПОРУШЕННЯ ТА ПОКАРАННЯ ЗА НЕЗАКОННУ ПРИВАТИЗАЦІЮ ДЕРЖАВНОГО, КОМУНАЛЬНОГО МАЙНА	134
3.1. Кваліфікація кримінального правопорушення за незаконну приватизацію державного, комунального майна	134
3.2. Покарання за незаконну приватизацію державного, комунального майна.....	158
Висновки до розділу 3	168
ВИСНОВКИ.....	171
СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ	179
ДОДАТКИ.....	202

ВСТУП

Обґрунтування вибору теми дослідження. Нестабільність ситуації, періодичні кризові стани спричиняють формування та розвиток міцного тіньового сектору, фіктивна складова сектору економіки спрямована на виведення глобальних фінансових ресурсів з легального обігу незаконним шляхом з конвертацією мільярдних прибутків. Надзвичайно гостро це питання постає в умовах воєнного стану в країні.

Водночас орієнтованість України на ринкову економіку в період розбудови соціальної держави заклало засади процесу приватизації та забезпечення принципів і дотримання гарантій приватної власності в економіці. Такі негативні зміни позначилися й на сфері приватизації як платному відчуженню майна, що знаходиться в державній власності, на користь фізичних або юридичних осіб. Процес приватизації розпочався з проголошення принципів законності, рівності та соціальної захищеності громадян щодо дотримання права на придбання державного, комунального майна. Водночас встановлені правові механізми та процедури приватизації призвели до прийняття необґрунтованих рішень, а численні зловживання та порушення процедури приватизації стали перешкодами на шляху розвитку економіки України. Зокрема, 2015 року кількість внесених відомостей до Єдиного реєстру досудових розслідувань за ст. 233 Кримінального кодексу (КК) України становила 29 кримінальних правопорушень, 2016 року – 10 (–65,5 %), 2017 року – 26 (+160 %), 2018 року – 17 (–34,6 %), 2019 року – 22 (+29,4 %), 2020 року – 16 (–27,3 %), 2021 року – 10 (–19,4 %), 2023 року – 11 (+2 %). Попри те, що кількісні показники засвідчують зниження рівня таких кримінальних правопорушень, якісні, з огляду на зменшення кількості об'єктів, які виносили на приватизацію, значно зростають (+18,2 %), а завдані збитки від такої незаконної приватизації становили понад 20,7 млрд грн.

З огляду на наявну ситуацію у сфері економіки, актуальними видаються наукові дослідження, спрямовані на пошук рішень, які спроможні знизити ризик подальшого розвитку приватизаційної кризи. До таких досліджень належать і ті,

що мають своїм завданням підвищення ефективності кримінально-правової охорони державного, комунального майна, а також удосконалення відповідальності у сфері приватизації.

Проблему криміналізації та дотримання закону у сфері господарської діяльності розглядали в юридичній літературі. Зокрема, цьому питанню присвятили свої праці такі вчені, як П. П. Андрушко, В. І. Антіпов, М. І. Бажанов, А. М. Бабенко, О. М. Бандурка, Ю. В. Баулін, В. І. Борисов, А. А. Вознюк, С. Б. Гавриш, В. К. Гришук, О. М. Джужа, В. П. Ємельянов, О. О. Кваша, М. І. Коржанський, Т. В. Корнякова, В. В. Кузнецов, В. М. Куц, О. М. Литвинов, В. К. Матвійчук, М. І. Мельник, І. І. Митрофанов, П. С. Матишевський, В. О. Навроцький, В. І. Осадчий, М. І. Панов, А. В. Савченко, В. В. Сташис, Є. Л. Стрельцов, В. І. Тютюгін, П. Л. Фріс, М. І. Хавронюк, В. Б. Харченко, Ю. С. Шемшученко, В. І. Шакур та ін. Деякі питання проблем кримінально-правової охорони сфери приватизації вивчено в роботах І. В. Антипенко, С. Н. Баліної, П. С. Берзіна, О. О. Дудорова, К. П. Глоби, П. І. Заруби, Т. Я. Крих, О. В. Кришевич, Є. О. Письменського, М. М. Потіпа, Л. Л. П'яти, Є. В. Фесенка. За результатами досліджень, здійснених за роки незалежності зазначеними й іншими фахівцями, у правовій доктрині сформовано низку теорій кримінальної відповідальності за незаконну приватизацію державного, комунального майна в Україні, а їхні наукові здобутки сформували підґрунтя для подальшого вивчення порушеної проблематики.

Водночас наукові дослідження вчених обмежувалися періодами становлення та розвитку законодавства і правозастосовної практики або не враховували новий Закон України «Про приватизацію державного і комунального майна» (2018), зміни до деяких законодавчих актів України щодо приватизації майна. Також у більшості наукових розробок поза увагою залишилися проблеми практики притягнення до кримінальної відповідальності за незаконну приватизацію. Недостатньо вивченим є питання застосування досліджуваних положень кримінального законодавства на практиці, відмежування складу кримінального правопорушення, передбаченого ст. 233 КК України, від

суміжних і призначення покарання. Зазначені обставини й зумовили обрання цієї теми дисертації, визначили об'єкт і предмет дослідження.

Зв'язок роботи з науковими програмами, планами, темами. Дисертацію виконано відповідно до Цілей сталого розвитку України на період до 2030 року (Указ Президента України від 30 вересня 2019 року № 722/2019); Стратегії національної безпеки України (Указ Президента України від 14 вересня 2020 року № 392/2020); Комплексного стратегічного плану реформування органів правопорядку як частини сектору безпеки і оборони України на 2023–2027 роки (Указ Президента України від 11 травня 2023 року № 273/2023); Стратегії розвитку органів системи Міністерства внутрішніх справ на період до 2020 року (розпорядження Кабінету Міністрів України від 15 листопада 2017 року № 1023 р). Робота відповідає Тематиці наукових досліджень і науково-технічних (експериментальних) розробок Міністерства внутрішніх справ України на 2020–2024 роки (наказ МВС України від 11 червня 2020 року № 454) й Основним напрямом наукових досліджень Національної академії внутрішніх справ на 2021–2024 роки (рішення Вченої ради від 21 грудня 2020 року, протокол № 23).

Тему дисертації затверджено рішенням Вченої ради Національної академії внутрішніх справ 26 листопада 2019 року (протокол № 23).

Мета і завдання дослідження. *Метою* роботи є комплексне вирішення питань застосування кримінально-правової норми, що визначає незаконну приватизацію державного, комунального майна, формування на цій основі науково обґрунтованих рекомендацій з удосконалення закону про кримінальну відповідальність і практики його застосування.

Для досягнення зазначеної мети поставлено такі *завдання*:

- з'ясувати стан наукового дослідження проблем кримінальної відповідальності за незаконну приватизацію державного, комунального майна;
- схарактеризувати процес приватизації як об'єкт кримінально-правової охорони;

- узагальнити зарубіжний досвід законодавчої регламентації кримінальної відповідальності за незаконну приватизацію державного, комунального майна;
- висвітлити об'єктивні ознаки кримінального правопорушення, передбаченого ст. 233 КК України;
- окреслити суб'єктивні ознаки незаконної приватизації державного, комунального майна;
- проаналізувати особливості кваліфікації кримінального правопорушення за незаконну приватизацію державного, комунального майна;
- на підставі узагальнення судової та правоохоронної практики розробити відповідні рекомендації з удосконалення покарання в цій сфері.

Об'єкт дослідження – суспільні відносини у сфері економічної безпеки та правове забезпечення охорони приватизаційного фонду.

Предмет дослідження – кримінально-правова характеристика незаконної приватизації державного, комунального майна.

Методи дослідження. Для досягнення поставленої мети та виконання обумовлених нею завдань використано загальнонаукові та спеціальні методи, зокрема: *діалектичний метод* дав змогу дослідити питання криміналізації порушення законодавства про незаконну приватизацію державного, комунального майна в нерозривному зв'язку з іншими соціальними чинниками, насамперед правового, економічного та господарського спрямування (підрозділи 1.2, 2.1); *системно-функціональний* – застосовано під час визначення місця ст. 233 КК України в системі норм про кримінальну відповідальність (підрозділи 1.2, 2.1, 2.3, 3.1), а також для виокремлення ознак основного та кваліфікованого складів досліджуваного кримінального правопорушення (розділи 2, 3); *історико-правовий* – дав змогу проаналізувати передумови становлення та розвитку законодавства про приватизацію, а також з'ясувати стан наукових досліджень проблем кримінальної відповідальності за незаконну діяльність у цій сфері (підрозділи 1.1, 1.2); *порівняльно-правовий (компаративістський)* – надав можливість виокремити особливості зарубіжного досвіду щодо кримінально-правової заборони порушення законодавства у сфері приватизації, окреслити

позитивні аспекти впровадження зарубіжних практик у кримінальне законодавство України (підрозділи 1.3, 2.1, 2.2, 3.2); за допомогою *логіко-юридичного* методу здійснено аналіз кваліфікуючих ознак складу кримінального правопорушення, передбаченого ст. 233 КК України, а також норм приватизаційного законодавства, які встановлюють порядок здійснення діяльності у сфері захисту державного, комунального майна (розділи 1–3); *статистичний* метод використано під час опрацювання матеріалів кримінальних проваджень за окремими кількісними та якісними параметрами з подальшою інтерпретацією одержаних результатів у дисертаційній роботі (розділи 2, 3); *соціологічні* методи (анкетування, інтерв'ювання, спостереження) застосовано під час вивчення думок різних категорій респондентів з проблемних питань дослідження та з'ясування соціальної результативності відповідних правових норм й організаційних заходів (розділи 2, 3).

Емпіричну базу дослідження становлять систематизовані дані державної та відомчої статистичної звітності за 2014–2023 роки; узагальнені матеріали вивчення 67 кримінальних проваджень за ст. 233 КК України впродовж 2015–2023 років з усіх регіонів країни; 80 працівників Фонду державного майна України; офіційні аналітичні звіти Офісу Генерального прокурора, МВС і Національної поліції України, Державної судової адміністрації України, Фонду державного майна України.

Наукова новизна отриманих результатів полягає в тому, що за характером і змістом розглянутих питань дисертація є однією з перших наукових праць, присвячених комплексному й системному дослідженню питань кримінально-правової характеристики незаконної приватизації державного, комунального майна в Україні, на основі чого обґрунтовано пропозиції з удосконалення змісту ст. 233 КК України, які містять елементи наукової новизни та мають теоретичне й практичне значення, зокрема:

вперше:

– запропоновано авторський підхід до тлумачення сутності охорони об'єктів державного, комунального приватизаційного фонду, який ґрунтується

не тільки на результатах кримінально-правового забезпечення таких об'єктів як необхідної умови нормального функціонування сфери господарської діяльності країни з огляду на воєнний стан, сучасні погляди й досягнення юридичної доктрини, а й передбачає зосередження уваги законодавця на виокремленні похідних наслідків (спричинення значної майнової шкоди державі, народу України), що мають економічний характер і впливають на визначення обсягу караності діяння;

– обґрунтовано актуальність положень ст. 233 КК України шляхом аналізу розділу VII «Кримінальні правопорушення у сфері господарської діяльності» КК України, за результатами якого визначено суміжні зі ст. 233 КК України кримінальні правопорушення (ст. 209, 358, 364, 364-1, 366, 367 КК України) і засвідчено неможливість урегулювання питання кримінально-правової охорони приватизаційного фонду будь-якою іншою нормою, крім як ст. 233 КК України;

– запропоновано, поряд з основним покаранням, передбаченим ст. 233 КК України, встановити додаткові правові заходи відповідальності до юридичних осіб: обмеження прав юридичної особи, внесення відомостей про застосування таких заходів до Єдиного державного реєстру юридичних осіб, фізичних осіб – підприємців та громадських формувань; ліквідація юридичної особи; конфіскація майна, яке стало знаряддям вчинення кримінального правопорушення;

– на основі зарубіжного досвіду законодавчої регламентації кримінальної відповідальності за незаконну приватизацію державного, комунального майна обґрунтовано практичну доцільність запровадження інституту кримінальної відповідальності юридичних осіб або його розширення з метою отримання найпотужнішого важеля дії на тих юридичних осіб, у яких службовці під час виконання своїх професійних обов'язків учиняють кримінальні правопорушення з метою отримання вигоди для організацій;

– обґрунтовано порядок обчислення «великих розмірів» під час незаконної приватизації за такими критеріями, як встановлення неоподаткованого мінімуму доходів громадян; податкової соціальної пільги та визначення її розміру для

відповідного року; розміру прожиткового мінімуму для працездатної особи відповідно до Закону України про державний бюджет України на відповідний рік; примітки ст. 233 КК України;

удосконалено:

– визначення понять «державне майно», «комунальне майно», «незаконна приватизація державного, комунального майна», «кримінальні правопорушення у сфері приватизації»;

– теоретичний підхід до обґрунтування необхідності посилення криміналізації незаконної приватизації державного, комунального майна, яка є своєчасною та соціально обумовленою в умовах тривалого реформування правоохоронної сфери, декриміналізації господарського сектору економіки, повномасштабного військового вторгнення й розширення меж тимчасово окупованих територій України, розміром завданої шкоди;

– наукові позиції щодо суб'єктного складу досліджуваного кримінального правопорушення шляхом заміни «неправомочної особи» на «приватизація особою, яка не уповноважена на її здійснення», а також розширення та віднесення до нього спеціального суб'єкта – службових осіб спеціальних органів, залучених до процесу приватизації;

– кримінально-правове бачення розширення кваліфікуючих ознак, визначених ч. 2 ст. 233 КК України, шляхом доповнення таким, як вчинення злочинного посягання службовою особою з використанням службового становища;

– системи покарань за діяння, передбачені ст. 233 КК України, зокрема застосування штрафних санкцій до юридичних осіб, що сприятиме створенню умов, за яких вчинення протиправних дій стає економічно не вигідним для таких суб'єктів;

дістало подальший розвиток:

– узагальнення результатів наукових доробків щодо кримінально-правової охорони об'єктів приватизаційного фонду України;

- вивчення сутності та змісту процесу приватизації, що надало можливість виокремити ознаки, які характеризують його як самостійний предмет кримінально-правової охорони, і розподілити їх на економічні та юридичні;
- розв’язання проблеми кримінально-правової оцінки незаконної приватизації майна шляхом дотримання принципу юридичної визначеності;
- аргументація теоретичної позиції, згідно з якою штраф як кримінальне покарання є найдієвішим основним видом покарання за незаконну приватизацію державного, комунального майна України.

Практичне значення отриманих результатів полягає в тому, що викладені в дисертації теоретичні положення, висновки, пропозиції мають прикладний характер, використовуються та можуть бути використані в:

– *практичній діяльності* – для правильного й однозначного застосування ст. 233 КК України в процесі: здійснення адвокатської діяльності адвокатами Адвокатського об’єднання (Акт про впровадження результатів дисертації аспіранта докторантури та ад’юнктури Національної академії внутрішніх справ Чумакової Тетяни Костянтинівни в практичній діяльності Адвокатського об’єднання від 03 липня 2023 року);

– *освітньому процесі* – під час викладання та вивчення навчальних дисциплін «Кримінальне право. Загальна частина», «Кримінальне право. Особлива частина», «Особливості кваліфікації окремих видів кримінальних правопорушень» (Акт про впровадження результатів дисертації аспіранта докторантури та ад’юнктури Національної академії внутрішніх справ Чумакової Тетяни Костянтинівни в освітній процес Національної академії внутрішніх справ від 18 липня 2023 року);

– *науково-дослідній діяльності* – для подальшого розроблення теоретичних положень стосовно кримінальної відповідальності за незаконну приватизацію державного, комунального майна, а також у процесі підготовки монографій та статей з кримінально-правових дисциплін (Акт про впровадження результатів дисертації аспіранта докторантури та ад’юнктури Національної академії

внутрішніх справ Чумакової Тетяни Костянтинівни в науково-дослідну роботу Національної академії внутрішніх справ від 18 липня 2023 року).

Апробація результатів дисертації. Основні положення та висновки дослідження оприлюднено у виступах на науково-теоретичних і науково-практичних конференціях, серед яких: «Кримінологічна безпека населених пунктів» (м. Маріуполь, 31 липня 2020 року); «Актуальні проблеми кримінального права» (м. Київ, 20 листопада 2020 року); «Актуальні проблеми кримінального права» (м. Київ, 18 листопада 2020 року); «Актуальні проблеми кримінального права, процесу, криміналістики та оперативно-розшукової діяльності» (м. Хмельницький, 25 лютого 2022 року); «Проблеми кваліфікації та розслідування кримінальних правопорушень в умовах воєнного стану» (м. Київ, 26 травня 2022 року), «Актуальні проблеми кримінального права» (м. Київ, 30 листопада 2022 року).

Публікації. Основні положення та висновки, сформульовані в дисертації, відображено в дев'яти наукових публікаціях, з яких три статті – у виданнях, що включені МОН України до переліку наукових фахових видань з юридичних наук, і шість тез у збірниках матеріалів наукових доповідей, що оприлюднені на науково-теоретичних і науково-практичних конференціях.

Структура та обсяг дисертації. Робота містить анотації, вступ, три розділи, що мають сім підрозділів, висновки, список використаних джерел (242 найменування на 23 сторінках) і два додатки на 11 сторінках. Повний обсяг дисертації становить 212 сторінок, із них основний текст дисертації – 165 сторінок.

РОЗДІЛ 1

ТЕОРЕТИЧНІ ЗАСАДИ КРИМІНАЛЬНО-ПРАВОВОЇ ХАРАКТЕРИСТИКИ НЕЗАКОННОЇ ПРИВАТИЗАЦІЇ ДЕРЖАВНОГО, КОМУНАЛЬНОГО МАЙНА

1.1. Стан наукових досліджень проблем кримінальної відповідальності за незаконну приватизацію державного, комунального майна

Проведені в українській державі й суспільстві великомасштабні інноваційні перетворення, пов'язані з переходом до ринкової економіки, розвитком підприємництва спрямовані на створення ідеальної моделі соціально орієнтованої економіки, що припускає рівність учасників економічних відносин у сфері господарської діяльності, свободу в прийнятті ними рішень в питаннях свого поведіння на ринку товарів і послуг, неприпустимість довільного втручання будь-кого у їх справи, вільну можливість виходу на ринок товарів та послуг і вихід із нього в разі прийняття самостійного рішення кожним вітчизняним суб'єктом господарювання. Труднощі реформування цих питань в сучасних умовах українських реалій більшістю обумовлені економіко-політичною ситуацією, у якій формувався даний процес. Перехід України до ринкової економіки розпочався наприкінці 80-х років минулого століття, в досить складних як з політичної, так і з економічної позицій умовах [86, с. 21].

Ці умови характеризувалися тим, що на момент реформування була відсутня вітчизняна науково обґрунтована концепція переходу до нових економічних (господарських) відносин в умовах вільного ринку, стрімко руйнувалися старі, соціалістичні планово-економічні відносини, з'являлися нові суб'єкти господарських відносин, посилювалося протистояння точок зору щодо стратегії і тактики переходу від планового господарства до ринкового. При

цьому велика кількість протиправних та шкідливих дій була здійснена з боку різних категорій осіб: і з боку державних чиновників, які проголосили дозвіл на все, що не було заборонено законом, і відверто протиправних дій самих суб'єктів ринкових відносин (перших підприємців: цеховиків, торговців, комерсантів). Звідси методологія аналізу як законного, так і незаконного господарювання, що активно формується, а емпіричний матеріал, присвячений його опису, на жаль, досить розрізнений, найчастіше дуже поверховий, а в ряді випадків і цілком упереджений [86, с. 21–22].

Аналізуючи родовий об'єкт кримінальних правопорушень у сфері господарської діяльності, слід зазначити, що на час прийняття КК України у 2001 році система кримінальних правопорушень даної сфери була ще досить невизначеною. Її характерними рисами були: фрагментарність, непослідовність, зокрема, відсутність законодавчого визначення ряду понять, які на той час були новими у сфері господарській діяльності.

Зазначимо, що протягом 1991–2023 рр. тема змін в економічному потенціалі України залишалась затребуваною, попри загальну дослідницьку інертність, спричинену часто неоднозначним розумінням істориками необхідності реконструкції незавершених суспільно-політичних і соціально-економічних процесів.

Генезису розвитку приватизаційного процесу присвячено чималу кількість наукових доробків, зокрема Л. Л. П'ята визначає лише два періоди: перший – з 1991 р. до кінця 1990-х років; другий період датується початком 2000-х років до сьогодні [144, с. 5]. О. М. Кошик, Н. І. Легінкова, І. В. Фабрика визначають період 2005–2010 рр. який характеризується посиленням кризи приватизації в Україні [85]. Своєю чергою О. Сафронова визначала та досліджувала період вітчизняної приватизації з 2011 по 2014 рр. [181]. Далі М. В. Чечетов виокремлює такі чотири історичні етапи проведення приватизації в Україні: 1988-1990 рр., 1991-2000 рр., 2000-2004 рр., з кінця 2004 р. [217, с. 12-14]. Найсучаснішим дослідженням історії проведення малої приватизації стали результати роботи О. Г. Розгона. Цей науковець визначив сім історичних етапів становлення

законодавства України, що регулює адміністративно-правові відносини у сфері малої приватизації, а саме 1) 1988–1990 рр. етап виникнення економічних передумов малої приватизації та фрагментарного правового врегулювання відносин у цій сфері; 2) 1991–1999 рр. – проведення та завершення масової малої приватизації; 3) 2000–2004 рр. – період кризи малої приватизації; 4) 2005–2010 рр. – посилення кризи приватизаційного процесу, що призвело до її гальмування; 5) 2011–2014 рр. – підвищення темпів малої приватизації; 6) 2015–2017 рр. – стабілізація процесів малої приватизації та системність її адміністративно-правового регулювання; 7) з 2018 р. – сучасний етап малої приватизації, що характеризується модернізацією засобів адміністративно-правового регулювання малої приватизації та удосконаленням відповідного законодавства [176, с. 178; 159].

Комплексне узагальнення провів сучасний вчений-адміністративіст М. М. Потіп, який виокремив п'ять історичних етапів становлення механізму публічного управління у сфері приватизації: 1) кінець 80-х – поч. 90-х рр. XX ст. – функціонування радянської системи управління державним і комунальним майном, виникнення економічної потреби у приватизації державного, комунального майна, зародження основних засад державної політики у сфері приватизації; 2) 90-ті рр. XX ст. – формування вітчизняної системи публічного управління у сфері приватизації, несистемне масштабне правове регулювання суспільних відносин під час проведення масової приватизації за умови незрілості засад відповідної державної політики; 3) поч. XXI ст. – перебудова публічного управління у сфері приватизації, становлення адміністративно-правових засад регулювання суспільних відносин у цій сфері, масштабний перегляд підзаконних нормативно-правових актів у цій сфері та їх систематизація; 4) 2010–2017 рр. – стагнація приватизаційного законодавства, втрата системності публічного управління через зменшення масштабів приватизації, посилення кризи приватизаційного процесу та поступова стабілізація цієї сфери через запровадження нових технологій і процедур проведення приватизації; 5) з

2018 р. – сучасний етап правового регулювання процесу приватизації та публічного управління в цій сфері [157].

Загалом вітчизняними науковцями проведена значна робота в плані осмислення приватизаційного законодавства, підготовки фахових коментарів нормативно-правових актів. Досить продуктивно у цій царині працювали Ю. Шемшученко, О. Дзера [49; 202]. В опублікованій у 2002 р. монографії М. Плющ [152] зробив спробу проаналізувати розвиток промисловості України в кінці 1980 – 1990-і роки, в тому числі провідні її галузі: паливно-енергетична, металургійна, хімічна, машинобудівна. Розглядаючи ці галузі як базу для розбудови української державності, автор розглянув проблеми і уроки роздержавлення і приватизації, зокрема акцентував увагу на діяльність запропонованого державою механізму змін відносин власності.

З-поміж набутків вітчизняних фахівців виокремимо дослідження С. Падалки [146; 145], у якому дослідник, у світлі сучасних концептуальних підходів до вивчення історичних подій і явищ, показав процес формування приватного капіталу, проаналізував соціально-економічні чинники у середовищі нових власників.

Окремий сегмент наукової літератури представлений роботами економістів. Чисельний масив їх присвячений економічній історії України. Серед них дослідження С. Злупко, Б. Лановик, З. Матисякевич, Р. Матейко, М. Домашенко, В. Рубаник. Необхідність трансформаційних змін в економіці України обґрунтовано в роботах А. Гальчинського, В. Гейця, А. Кінаха, В. Симоненка, П. П'ятаченка, Ю. Єханурова, І. Акімової, О. Турчинові [38; 174; 196]. Приватизаційний процес як інструмент ринку і нагромадження приватного капіталу розглянуто в роботах А. Бондаря, Г. Глючекова, Я. Ларіної, В. Ларцева, О. Пасхавера, О. Рябчика, М. Чечетова, М. Шкільняка [9; 50; 73; 80; 118; 122].

У контексті предмета дослідження варто виокремити роботи таких учених-адміністративістів, як І. В. Антипенка «Адміністративно-правові засади діяльності державних органів у сфері приватизації», в якому проведено комплексне дослідження адміністративно-правового забезпечення діяльності державних

органів у сфері приватизації. Розглянуто теоретичні підходи до правового забезпечення приватизаційних правовідносин. Проведено періодизацію правового регулювання процесів приватизації в Україні. Проаналізовано коло суб'єктів приватизаційних правовідносин. У роботі розглянуто питання приватизації земельних ділянок. Визначено види приватизації земельних ділянок, правове регулювання цього процесу, забезпечення діяльності відповідних державних органів у зазначеній сфері. Окремо, як суб'єктів приватизаційних відносин, визначено оцінювачів земель. Проведено дослідження інформаційного забезпечення діяльності суб'єктів у сфері приватизації, пов'язаної із процесами ведення кадастрів нерухомого майна та земельних ділянок в Україні. На підставі аналізу національного законодавства в сфері приватизації та вивчення світового досвіду сформульовано ряд висновків і рекомендацій, які повинні покращити адміністративно-правове регулювання діяльності державних органів у сфері приватизації [4]; М. М. Потіпа, яка присвячена сутності адміністративно-правових засад публічного управління у сфері приватизації в Україні й охоплює методологічні засади дослідження публічного управління у сфері приватизації; схарактеризовано цю сферу як об'єкт публічного управління, з'ясовано сутність його нормативних засад. Встановлено систему суб'єктів публічного управління у сфері приватизації, структуру їх адміністративно-правового статусу, форми їх взаємодії та сучасні тенденції реформування такої системи. Визначено поняття та структуру адміністративно-правового механізму публічного управління у сфері приватизації, зміст завдань, функцій, принципів форм, методів та правових гарантій публічного управління, особливості реалізації антикорупційної політики у сфері приватизації. Розкрито зміст приватизаційного процесу, особливостей публічного управління під час здійснення приватизаційних проваджень, процедур та надання послуг у цій сфері. Виявлено підстави притягнення до адміністративної відповідальності за правопорушення у сфері приватизації, особливості розгляду судами цих справ та запропоновано шляхи удосконалення адміністративного деліктного законодавства у цій сфері. Відображено сучасний стан публічного управління у сфері приватизації житла, землі, великої та малої

приватизації, визначені характерні для цієї сфери проблеми публічного управління в процесі приватизації цих об'єктів та запропоновані шляхи їх вирішення. Узагальнено зарубіжний досвід публічного управління у сфері приватизації, визначено перспективи його адаптації до правової системи України, окреслено шляхи розвитку механізму публічного управління у сфері приватизації [157, с. 30].

Слід констатувати, що загалом питання сфери приватизації розглянуто в роботах різних учених-правників та економістів, зокрема О. Г. Бакланова, О. М. Бондар, І. Г. Давидова, М. І. Костромітіна, Л. С. Любохинець, О. П. Процків, О. В. Рябченко, С. М. Сологуб, В. О. Хлівного, Л. В. Чуприни та інших, які вже зробили свій внесок у дослідження процесу роздержавлення, приватизації, з позицій різних галузей права, що дозволяє сформулювати рекомендації для інституцій сектору безпеки. Однак з порівняльного аналізу наукових праць у контексті предмета дослідження впливає те, що увагу зосереджено на теоретико-методологічних аспектах приватизації, генезі приватизаційних процесів і їх наслідках, формуванні та реалізації державної приватизаційної політики.

Кримінально-правове дослідження складу кримінального правопорушення передбаченого ст. 233 КК України переважно здійснюється у коментарях до КК України та у підручниках і посібниках. У таких наукових доробках розбіжності у поглядах щодо елементів складу незаконної приватизації є незначними. Під незаконною приватизацією державного, комунального майна шляхом заниження його вартості через визначення її у спосіб, не передбачений законом запропоновано розуміти: по-перше, застосування такого способу, який відповідно до чинного законодавства взагалі не повинен бути використаний під час приватизації; по-друге, застосування такого способу оцінки майна, який хоч і використовується під час приватизації, однак згідно із законодавством не може застосовуватись для оцінки саме даного об'єкта приватизації [155; 97; 100; 101; 89; 131; 132].

Не можна оминати увагою праці П. П. Андрушка, А. М. Бойка, Л. П. Брич, В. К. Грищука, О. Г. Кальмана, М. І. Мотрука, В. О. Навроцького, Є. В. Фесенка та інших, присвячені проблематиці кримінальних правопорушень у сфері господарської діяльності.

Чимало науковців на проблемі незаконної приватизації державного, комунального майна зупинялися не зумисно, а у зв'язку з аналізом ширших питань [106]. Попри доволі тривалий проміжок часу з моменту прийняття нового КК України, у науці досі висловлюють різні думки з приводу змісту родового об'єкта кримінальних правопорушень у сфері господарської діяльності. Зокрема, ним вважають: господарство загалом (П. Т. Некипелов); інтереси господарства або нормальний розвиток його галузей (В. В. Сташис); суспільні відносини у сфері економіки (Ф. А. Лопушанський, Ю. Л. Титаренко); систему господарства (В. О. Навроцький); суспільні відносини, що утворюють систему господарювання (М. Й. Коржанський); господарську діяльність (Є. Л. Стрельцов) тощо.

Водночас, на думку П. П. Андрушка, класифікація кримінальних правопорушень у сфері господарської діяльності може бути такою: кримінальні правопорушення, що посягають на встановлений порядок здійснення підприємницької діяльності та окремих її видів; кримінальні правопорушення, що посягають на свободу підприємницької діяльності; кримінальні правопорушення, що посягають на фінансову діяльність; злочини, що посягають на встановлений порядок виготовлення й використання документів у господарській діяльності; кримінальні правопорушення, що посягають на встановлений порядок реалізації споживачам товарів і надання послуг; кримінальні правопорушення, що посягають на відносини у сфері сільськогосподарського виробництва [96, с. 400].

Є. Л. Стрельцов під господарським кримінальним правопорушенням розуміє вчинене приватною або службовою особою при здійсненні господарської діяльності умисне або необережне суспільне небезпечне діяння,

що завдає істотної шкоди цій корисній діяльності. Подібним чином визначається і кримінальне правопорушення у сфері підприємництва.

З огляду на положення про відсутність в сучасній Україні цілісної системи господарювання, робиться висновок про те, що родовим об'єктом кримінальних правопорушень у сфері господарської діяльності має визнаватись нормальна (легальна) господарська діяльність, яка ототожнюється з підприємництвом. При цьому в залежності від безпосереднього об'єкта кримінальні правопорушення у сфері господарської діяльності поділяються на такі групи: 1) кримінальні правопорушення у сфері підприємництва; 2) кримінальні правопорушення у сфері послуг; 3) кримінальні правопорушення у фінансово-кредитній сфері; 4) кримінальні правопорушення у сфері сільського господарства [123].

Водночас кримінальні правопорушення у сфері господарської діяльності, що порушують нормальне здійснення підприємництва, В. В. Мойсеєнко поділяє на: 1) загальні кримінальні правопорушення в підприємстві (порушують загальні норми і правила здійснення підприємництва, можуть здійснюватись у будь-якій сфері чи галузі господарської діяльності – промисловості, сільському господарстві, транспорті тощо); 2) спеціальні кримінальні правопорушення в підприємстві (здійснюються у будь-якій сфері чи галузі господарської діяльності, але мають специфіку, породжувану особливостями тієї чи іншої галузі або сфери господарювання, наприклад, кримінальні правопорушення у сфері послуг) [123].

Пропонується ще одна, третя класифікація кримінальних правопорушень у сфері господарської діяльності, в основу якої покладено стадії (етапи) підприємницької діяльності: 1) кримінальні правопорушення, що вчинюються на початковому етапі здійснення підприємництва; 2) кримінальні правопорушення, що вчинюються на етапі здійснення підприємницької діяльності; 3) кримінальні правопорушення, що вчинюються на етапі завершення підприємницької діяльності [98].

Деякі аспекти господарської злочинності у кримінально-правовому аспекті вивчила Н. О. Гуторова у монографічному дослідженні «Кримінально-правова

охорона державних фінансів України» [48], в якому проведено комплексне наукове дослідження проблем кримінально-правової охорони державних фінансів України. З'ясовано сутність та виявлено характерні особливості державних фінансів як родового об'єкта злочинів, особливості механізму заподіяння йому шкоди. Звернуто увагу на те, що цей родовий об'єкт злочинів збігається з предметом правового регулювання самостійної галузі права – фінансового права. Здійснено типологізацію злочинів проти державних фінансів на основі видового (групового) об'єкта. З урахуванням історичного розвитку кримінального законодавства та практики його застосування проведено системний аналіз складів цих злочинів, виявлено недоліки кримінально-правової охорони державних фінансів. Незаконну приватизацію державного, комунального майна науковець розглядала як один із злочинів, що посягають на державні фінанси, зокрема, відносини щодо мобілізації грошових коштів до державних централізованих і децентралізованих фондів фінансових ресурсів. Доведено необхідність у ст. 233 КК України використовувати для диференціації кримінальної відповідальності у кваліфікованому складі цього злочину предмет, який охоплює не повну вартість приватизованого майна, а тільки грошові кошти, що протиправно не надійшли до державних фондів фінансових ресурсів від такої приватизації.

Цікаво, що вчена віднесла незаконну приватизацію до злочинів у сфері фінансової діяльності держави, вважаючи, якщо незаконна приватизація здійснювалась шляхом заниження вартості майна через визначення її у спосіб, не передбачений законом, або шляхом використання підроблених приватизаційних документів, то безпосереднім об'єктом виступають матеріальні суспільні відносини, тобто відносини щодо мобілізації коштів від приватизації державного чи комунального майна до державних фондів фінансових ресурсів. У випадку приватизації майна, яке не підлягає приватизації, безпосереднім об'єктом виступають відносини державної власності, а при приватизації неправомочною особою шкода заподіюється господарським відносинам [48, с. 86–87].

Загалом чимало науковців (П. П. Андрушко, В. О. Навроцький, Л. П. Брич, Н. О. Гуторова та ін.) висувають ідею про виділення кримінальних

правопорушень у сфері фінансової діяльності держави в окремий розділ Особливої частини КК України.

Крізь призму кримінально-правової характеристики злочинів у сфері господарської діяльності низки означених нами питань торкався О. О. Дудоров у монографічному дослідженні «Злочини у сфері господарської діяльності: кримінально-правова характеристика» [53], у якій дається докладна кримінально-правова характеристика злочинів у сфері господарської діяльності, відповідальність за які передбачена розділом VII Особливої частини КК України 2001 року, наводиться їх класифікація. Юридичний аналіз складів злочинів здійснюється з широким залученням положень господарського, фінансового та іншого регулюючого законодавства і матеріалів правозастосовної практики. Використано зарубіжний та вітчизняний історичний досвід кримінально-правової протидії економічним злочинам. Розглянуті як конкретні питання кваліфікації злочинів, так і проблеми вдосконалення кримінального законодавства. Зокрема, незаконну приватизацію державного, комунального майна відносить до злочинів у сфері господарської діяльності.

Водночас, наприклад, щодо приватизації майна, яке не підлягає приватизації, то немає єдиного підходу в частині утворення складу кримінального правопорушення роздержавлення об'єктів державної чи комунальної власності, які відповідно до чинного законодавства можуть бути приватизовані. У цьому аспекті О. О. Дудоров вважає, а його підтримали М. І. Мельник, М. І. Хавронюк, що порушення встановленого порядку приватизації відповідного державного чи комунального майна не є відчуженням майна, що не підлягає приватизації, а тому, ознак розглядуваного складу злочину не містить [53, с. 854; 132, с. 622].

Проблеми визначення змісту наслідків у кваліфікованому складі незаконної приватизації державного, комунального майна досліджував П. С. Берзін, що знайшло відображення в дисертаційному дослідженні «Злочинні наслідки в механізмі кримінально-правового регулювання» [14], в якому визначено вплив злочинних наслідків як кримінально-правового явища, його окремих різновидів на

кримінально-правове регулювання, а також моделювання системного значення таких наслідків у кримінальному праві в цілому. Науковець зазначає, що використання підроблених приватизаційних документів означає подання (розміщення) таких документів, що містять неправдиві (перекручені) відомості, органам приватизації, вчинення з ними інших дій, які, зокрема, можуть бути спрямовані на набуття та/або реалізацію певних прав особою – суб'єктом приватизації (його службовою особою), покупцем (його представником), та посередником щодо майна об'єкта приватизації, проведення оцінки його вартості, порядку (способу) проведення приватизації тощо.

Дослідження проблем кримінальної відповідальності за незаконну приватизацію державного, комунального майна здійснив П. І. Заруба у дисертаційному, а в подальшому в монографічному дослідженні «Кримінальна відповідальність за злочини в сфері приватизації». Автором вперше за умов чинності КК України дано визначення злочинів у сфері приватизації, як передбачених кримінальним законом діянь, які порушують визначені приватизаційним законодавством обов'язкові умови проведення процесу приватизації майна; комплексно охарактеризовані ознаки складів злочинів у сфері приватизації. Обґрунтований висновок про те, що такі форми злочину як приватизація майна, яке не підлягає приватизації згідно з законом, та приватизація неправомочною особою, є спеціальними видами шахрайства і мають матеріальний склад, що характеризується наявністю злочинних наслідків та причинного зв'язку. Виявлені особливості встановлення суб'єктивної сторони злочинів у сфері приватизації. З врахуванням судової практики доведено, що незаконна приватизація державного, комунального майна може вчинятися як з прямим, так і з непрямым умислом. На підставі проведеного аналізу судової практики виявлені редакційні та змістовні вади приватизаційного законодавства, які обумовлюють певні труднощі та помилки застосування ст. 233 КК, обґрунтовані конкретні пропозиції щодо вдосконалення ряду норм законодавства, що регулює відносини у сфері приватизації та ін. [61].

Водночас викликає певне заперечення віднесення одних форм вираження незаконної приватизації державного, комунального майна (ч. 1) до злочинів із формальним складом (зокрема, приватизація державного, комунального майна через визначення її у спосіб, не передбачений законом, а також приватизація шляхом використання підроблених приватизаційних документів), а інші (приватизація державного, комунального майна, що не підлягає приватизації згідно з законом, та приватизація неправомочною особою) – до злочинів з матеріальним [61, с. 104-105].

Далі в контексті предмета розгляду особливий інтерес становить наукове дослідження проведене Т. Я. Крих «Незаконна приватизація державного, комунального майна за кримінальним правом України: юридичний аналіз складу злочину» [106], в якому дисертантка довела, що криміналізація незаконної приватизації державного, комунального майна в цілому відповідає принципам криміналізації суспільно небезпечних діянь. Виділено додатковий обов'язковий безпосередній об'єкт складу незаконної приватизації державного, комунального майна, під яким запропоновано розуміти суспільні відносини власності, що охороняються кримінальним законом. Обґрунтовано, що приватизаційні документи є знаряддям вчинення злочину, передбаченого ст. 233 КК України, а не його предметом, а також на відміну від висловлених в юридичній літературі позицій, доведено, що злочин, передбачений ст. 233 КК України може вчинятися у трьох, а не чотирьох альтернативних формах. Окреслена доцільність заміни безальтернативних відносно визначених санкцій ст. 233 КК України альтернативними відносно визначеними санкціями. Потребують схвалення надані поняття основного безпосереднього об'єкта складу незаконної приватизації державного, комунального майна, під яким пропонується розуміти суспільні відносини, що виникають між державою, в особі Фонду державного майна України, Фонду державного майна Автономної Республіки Крим, його регіональних відділень, представництв чи органами місцевого самоврядування та юридичними чи фізичними особами у процесі приватизації державного, комунального майна з приводу забезпечення дотримання учасниками процесу

приватизації встановленого законодавством України порядку її проведення; визначення понять «приватизація державного, комунального майна шляхом заниження його вартості», «приватизація державного, комунального майна, яке не підлягає приватизації згідно з законом», «приватизація державного, комунального майна неправомочною особою»; підходи до встановлення моменту закінчення злочину, передбаченого ст. 233 КК України, оскільки однозначно визначити момент закінчення досліджуваного злочину неможливо через неузгодженість приватизаційного законодавства з нормами Цивільного кодексу України в частині моменту набуття права власності на об'єкти приватизації.

Також варто згадати й роботу з кримінології К. П. Глоби «Запобігання злочинам у сфері приватизації майна», у якій здійснено комплексне дослідження заходів запобігання злочинам у сфері приватизації майна в Україні. Розглянуто кримінально-правову та кримінологічну характеристику злочинів у сфері приватизації майна, їх кількісно-якісні ознаки залежно від видів та об'єктів посягання. Визначено кримінологічні ознаки особи-суб'єкта злочинів у сфері приватизації майна. Досліджено основні детермінанти злочинів, що зумовлюють та сприяють вчиненню незаконного відчуження державного і комунального майна. Запропоновано комплекс загальносоціальних та спеціально-кримінологічних заходів запобігання злочинам у вищезазначеній сфері суспільних відносин, розроблено практичні пропозиції та рекомендації, що спрямовані на вдосконалення діяльності правоохоронних органів, зокрема органів внутрішніх справ та прокуратури [39].

Основам формування методики розслідування кримінальних правопорушень, які вчиняються у сфері приватизації державного, комунального майна присвячена робота Р. В. Комісарчук, в якій викладені концептуальні положення криміналістичної класифікації та криміналістичної характеристики злочинів у зазначеній сфері. Розкрита сутність методів і засобів дослідної перевірки в стадії порушення кримінальної справи. Розроблені наукові рекомендації щодо: типових слідчих ситуацій; побудови версій; визначення

тактичних завдань та засобів їх вирішення; організації оперативного супроводження приватизаційного процесу; взаємодії слідчих і оперативних підрозділів та органів, що мають контрольно-наглядові повноваження у сфері приватизації; використання спеціальних знань при розкритті та розслідуванні даних злочинів [78].

Деяким аспектам незаконної приватизації державного, комунального майна було приділено увагу на рівні наукових статей В. З. Багинським, О. В. Кришевич, О. М. Неживець, Д. О. Пилипенком, І. Г. Проценком, І. В. Стельмаховичем, В. Я. Тацієм, стосовно суспільної небезпеки даного складу кримінального правопорушення та причин його латентності. З поміж інших, варто виділити наукову працю О. Задорожного «Деякі проблемні аспекти новел закону України «Про приватизацію державного і комунального майна», яку присвячено аналізу основних новел Закону України «Про приватизацію державного і комунального майна» (2018). Зокрема, ідеться про нову легальну дефініцію терміна «приватизація», нову юридичну модель визначення стартової ціни об'єктів приватизації, а також про відповідність Конвенції про захист прав людини і основоположних свобод та практики ЄСПЛ окремих положень Закону. За наслідками здійсненого правового аналізу Закону формуються висновки і пропозиції, спрямовані на вдосконалення чинного законодавства в досліджуваній сфері [56].

Віддаючи належне таким науковим дослідженням, слід зазначити, що позиції визначені науковцями, на жаль, втратили чинність і в умовах змін законодавства, нової кримінальної політики України, правоохоронної практики в умовах воєнних дій, політико-соціальних процесів потребують оновлення, а деякі з них не досліджувались взагалі.

У теорії кримінального права та практиці застосування кримінального законодавства виникли суттєві складнощі, пов'язані з визначенням об'єкта, особливостей об'єктивної й суб'єктивної сторін розглядуваного складу кримінального правопорушення та його суб'єкта. Щодо вирішення зазначених питань у науці кримінального права й судовій практиці одностайності у думках

немає, що значно знижує можливості забезпечення економічної безпеки держави й запобігання незаконним діям у сфері приватизації.

В умовах війни, проблема незаконної приватизації державного, комунального майна набуває особливої актуальності й вимагає детального дослідження на науковому рівні та належного законодавчого врегулювання, адже з європейським вектором розвитку України пов'язаний процес роздержавлення, зокрема державного, комунального майна. Розглянувши стан дослідження проблем кримінально-правової охорони сфери приватизації в Україні звернувши увагу на дослідження П. П. Андрушка, П. С. Берзіна, Л. П. Брич, В. К. Грищука, Н. О. Гуторової, О. О. Дудорова, П. І. Заруби, О. Г. Кальмана Т. Я. Крих, М. І. Мельника, В. О. Навроцького, Є. Л. Стрельцова, Є. В. Фесенка, М. І. Хавронюка, можна зробити висновок, що досі юридична громадськість не побачила самостійного комплексного дослідження питань правового забезпечення процесу приватизації в доктрині наук кримінального циклу, зокрема кримінально-правової характеристики незаконної приватизації державного, комунального майна з урахуванням прийнятого закону України «Про приватизацію державного і комунального майна» (2018 р.) в умовах дії КК України 2001 р., а наявні ж окремі напрацювання засвідчують існування низки дискусійних питань. Мають місце також проблеми, які дослідники не вирішували зовсім, або лише частково. Тому, завдання кримінально-правової науки полягає в необхідності проведення поглибленого комплексного наукового дослідження теоретичних і практичних аспектів охорони процесу приватизації в умовах воєнного стану.

1.2. Приватизація як об'єкт кримінально-правової охорони

Приватизація – важлива справа, яка має вагоме історичне значення. Саме вона стала основою глибоких економічних перетворень, що визначають

перспективи соціального, економічного і політичного розвитку [106]. Орієнтованість України на ринкову економіку в момент побудови держави заклало засади початку процесу приватизації та забезпечення принципів і дотримання гарантій приватної власності в економіці країни. Процес приватизації почався з проголошення принципів законності, рівності та соціальної захищеності громадян щодо дотримання права на придбання державного майна. Водночас законодавчо встановлені механізми та процедури приватизації призвели до прийняття необґрунтованих рішень з питань приватизації державного майна. Численні зловживання та порушення процедури приватизації є тими перешкодами, що стали на шляху розвитку економіки України.

Сучасна злочинність в Україні характеризується перерозподілом державного, комунального майна серед груп осіб з корисливою метою та призвело до концентрації такої власності у обмеженого кола осіб.

Виключно норми кримінального права покликані до забезпечення суспільного порядку та дотримання законодавчо встановлених процедур приватизації. Досягає критичної точки необхідності питання економічної стабільності та зростання економіки країни, що є неможливим за відсутності дієвого механізму кримінально-правової охорони процесу приватизації державного, комунального майна. Не зважаючи на численні порушення процесу приватизації, випадки застосування кримінального закону залишаються поодинокими.

Приватизація в Україні є особливим проєктом, який змінив основні економічні парадигми радянського суспільства. Зміна форми власності на основні засоби виробництва стали істотними причинами соціально-економічних перетворень у суспільстві. Приватизація стала інструментом формування великого бізнесу в Україні. Однак, ураховуючи особливості правового регулювання процесів приватизації, всю складність діяльності профільних інституцій в забезпеченні виконання Державного бюджету в частині надходжень від приватизації, залишилися проблеми як у системі державного регулювання

зазначеної сфери, так і в частині кримінально-правової охорони такого процесу [5, с. 12].

В Україні питання щодо законності приватизації завжди були і на сьогодні залишаються предметом обговорення. Оцінки процесу приватизації досить різні, часто суперечливі. Проте науковці одностайні в тому, що незаконна приватизація державного, комунального майна є одним із злочинів, який загрожує безпеці держави в економічній сфері. Усе це зумовлює необхідність вжиття з боку держави ефективних заходів кримінально-правового характеру, спрямованих на протидію незаконній приватизації [106, с. 3].

У словнику приватизація трактується як процес роздержавлення власності шляхом продажу або безоплатної передачі об'єктів державної власності у власність колективів і приватних осіб шляхом утворення корпоративної або акціонерної приватної власності [1]. Вперше такий термін був уведений в обіг у 1976 р. американським дослідником Робертом У. Пулом. Проте термінологічні джерела цього поняття датуються 1969 р., коли П. Друкер у своїй книзі «Вік переривання традицій» вжив слово «реприватизація» для визначення процесу повернення націоналізованих підприємств їх колишнім власникам [216].

Уперше законодавче визначення приватизації було наведено в Законі України «Про приватизацію державного майна». Відповідно до ст. 1 цього Закону в його першій редакції під приватизацією розумілось відчуження майна, що перебуває у загальнодержавній, республіканській (Республіки Крим) і комунальній власності, на користь фізичних та недержавних юридичних осіб [170]. Далі, відповідно до чинного Закону України «Про приватизацію державного і комунального майна» таке поняття майже не змінилося – приватизація державного або комунального майна – платне відчуження майна, що перебуває у державній або комунальній власності, на користь фізичних та юридичних осіб, які відповідно до цього Закону можуть бути покупцями [169].

Попри різноманітність підходів, тлумачення поняття «приватизація» в широкому значенні, як стверджує П. І. Заруба, зводиться до того, що це один з аспектів реформування державного сектору із скороченням його розміру, а у

вузькому розумінні – це повний або частковий перехід об’єкта приватизації з державного володіння у приватне. Також цим поняттям охоплюються приватизація будь-якого монопольного права, завоювання певного сегмента ринку або навіть виникнення нових форм пропозиції товарів і послуг [62].

П. С. Берзін вважає, що під приватизацією державного, комунального майна шляхом заниження його вартості через визначення її у спосіб, не передбачений законом, слід розуміти відчуження на користь фізичних чи юридичних осіб (покупців) такого майна (державного чи комунального), вартість якого зменшена через застосування такого способу оцінки майна (майнових прав), який або взагалі не повинен використовуватися при проведенні приватизації, або ж який відповідно до чинного законодавства хоч і не може застосовуватись для оцінки конкретного об’єкта приватизації, але може чи повинен використовуватися при оцінці інших видів об’єктів приватизації [13, с. 41].

В енциклопедії з юридичних наук, під поняттям «приватизація» (франц. *privatisation*, англ. *privatization*, від лат. *privatus* – приватний, особистий) визначено зміну державної та іншої форм публічної власності на приватну. Обсяг і характер приватизації зумовлюються специфікою економіки відповідних країн. В Україні приватизація спрямована на створення багатуукладної економіки та підвищення ефективності виробництва на основі безпосередньої зацікавленості власника в результатах своєї праці. Приватизація державного майна – це процес відчуження об’єктів загальнодержавної і комунальної власності на користь фізичних та юридичних осіб. Здійснюється приватизація на основі таких принципів: законності; державного регулювання та контролю; надання громадянам України пріоритету, права на придбання державного майна; забезпечення соціальної захищеності та рівності прав участі громадян України у процесі приватизації, створення сприятливих умов для залучення інвестицій; повного, своєчасного і достовірного інформування громадян про порядок приватизації та відомості про об’єкти приватизації [231].

Провідні вчені-економісти, визначаючи поняття та сутність приватизації, як процес «перетворення державної (а також колективної) власності на приватну», зазначаючи, що приватизація – важлива, але не єдина складова процесу роздержавлення, оскільки роздержавлення може супроводжуватись як зміною державної власності на недержавну, так і зміною форм управління державною власністю, тоді як приватизація характеризується переходом від державної до приватної (індивідуальної чи групової) власності. Водночас вони відзначають, що роздержавлення економіки – це комплекс заходів, спрямованих на докорінне перетворення розміру та принципів діяльності державного сектору, перетворення власності, що дає можливість ліквідувати монополізм держави як власника та створити умови для розвитку інших форм власності, забезпечити необхідні передумови для розвитку ринкових відносин, змінити трудову і підприємницьку мотивацію зростання ефективності виробництва [149].

Своєю чергою з поняттям «приватизація» тісно пов'язане «роздержавлення». Є. І. Григоренко, розглядаючи відмінності цих двох понять, зазначає, що роздержавлення – це передання частини державних прав децентралізованим колективам, а приватизація – перехід державного підприємства у приватну власність [42, с. 11]. Більш чітко висловлюється Л. А. Музика, зазначаючи, що роздержавлення – це процес перетворення державної власності в інші її форми – муніципальну, змішану, колективну, приватну, а приватизація – це передання державної або муніципальної власності за плату або безоплатно у приватну власність [125, с. 37].

Визнаючи такі твердження, М. В. Чечетов стверджує, що метою, кінцевим результатом роздержавлення є перехід від адміністративно-планового ведення господарства до ринкового. Цей процес пов'язаний з системними трансформаційними змінами. Саме системозмінюючий характер перетворень відрізняє роздержавлення як напрям державної політики від приватизації, яка за сутністю своєю є лише інструментом цієї політики, механізмом цих перетворень. Приватизація забезпечує вивільнення власності з тотального володіння, користування й розпорядження держави у всеосяжних масштабах як інструмент

реалізації волі держави щодо розпорядження цією власністю [216]. З огляду на такі положення, І. В. Антипенко доходить висновку, що роздержавлення – це загальна політика держави, спрямована на зміну права власності на майно держави, а приватизація – це інструмент досягнення цілі щодо виконання політики роздержавлення. Тому, приватизація є складовою роздержавлення власності [6, с. 170].

Отже, до ключових ознак «приватизації» слід віднести:

- а) платне відчуження майна;
- б) об'єктом є майно, що перебуває у державній або комунальній власності;
- в) відчуження здійснюється на користь фізичних та юридичних осіб, які можуть бути покупцями відповідно до закону.

Основною метою приватизації є прискорення економічного зростання, залучення іноземних і внутрішніх інвестицій, зменшення частки державної або комунальної власності у структурі економіки України шляхом продажу об'єктів приватизації ефективному приватному власнику [159]. Приватизація здійснюється на основі таких принципів:

- законності;
- відкритості та прозорості;
- рівності та змагальності;
- державного регулювання та контролю;
- продажу об'єктів приватизації з урахуванням особливостей таких об'єктів;
- захисту економічної конкуренції;
- створення сприятливих умов для залучення інвестицій;
- повного, своєчасного та достовірного інформування про об'єкти приватизації та порядок їх приватизації;
- забезпечення конкурентних умов приватизації [169].

Однак у Законі виключено спеціальну мету, позаяк сама приватизація зумовлена не стільки отриманням певного грошового еквівалента від відчуження майна, скільки спрямованістю такого відчуження на прискорення розвитку

соціально-економічної ефективності виробництва та структурної перебудови економіки [57].

Фонд державного майна України, його регіональні відділення та представництва у районах і містах, органи приватизації в Автономній Республіці Крим становлять єдину систему державних органів приватизації. Державні органи приватизації здійснюють державну політику у сфері приватизації та діють на підставі Закону України «Про Фонд державного майна України» [173].

До основних завдань Фонду державного майна України належить, зокрема в контексті предмета дослідження, реалізація державної політики у сфері приватизації, оренди, використання та відчуження державного майна, а також у сфері державного регулювання оцінки майна, майнових прав та професійної оцінної діяльності; здійснення контролю у сфері організації та проведення приватизації державного майна, відчуження державного майна у випадках, встановлених законодавством, передачі державного майна в оренду та користування; повернення у державну власність державного майна, що було приватизоване, відчужене або вибуло з державної власності з порушенням законодавства; управління корпоративними правами держави, які перебувають у сфері його управління; державне регулювання у сфері оцінки майна, майнових прав та професійної оцінної діяльності та ін. [173].

Відповідно до мети приватизації, процес переходу державної та комунальної власності вимагає: 1) збільшення обсягів надходжень коштів до відповідних бюджетів – шляхом посилення конкуренції через допуск до конкурсу на придбання об'єктів якомога більшого числа претендентів; 2) забезпечення ефективного функціонування підприємства та зміцнення його конкурентних позицій на ринку – через визначення майбутнього ефективного власника-інвестора [39, с. 15–16].

Ураховуючи ці аспекти, під час приватизації більшості привабливих об'єктів відбувається протистояння державного інтересу, який уособлює, на наш погляд, наповнення бюджетів, та економічної вигоди, що передбачає ефективне функціонування підприємства. По суті, це та ситуація, яку описував один з

дослідників приватизаційної сфери, коли такі підприємства вже де-факто контролюються тими чи іншими комерційними структурами [177, с. 7].

Грунтуючись на дослідженнях нормативно-правових актів, що регулюють проведення приватизації значущих для держави підприємств, варто наголосити, що в Україні було б доцільним прийняття окремого закону відносно приватизації кожного великого, стратегічно важливого об'єкта [114]. На підтвердження такої позиції, Підтвердженням такої тенденції може слугувати Закон України «Про особливості приватизації вугледобувних підприємств» (2012), в якому визначені особливі умови приватизації вугледобувних підприємств, а саме: продаж усіх акцій, що належать державі (без збереження у державній власності пакетів акцій) у статутних капіталах акціонерних товариств, утворених у процесі приватизації чи корпоратизації державних вугледобувних підприємств; встановлення на строк до трьох років з моменту завершення приватизації мораторію на застосування процедури примусової реалізації майна об'єктів приватизації шляхом зупинення виконавчого провадження та мораторію на порушення справ про банкрутство вугледобувних підприємств, які поширюються лише на борги, що утворилися на момент завершення приватизації. Мораторій не застосовується щодо рішень про виплату заробітної плати, вихідної допомоги, інших виплат (компенсацій), що належать працівнику у зв'язку з трудовими відносинами, відшкодування матеріальної (майнової) шкоди, завданої каліцтвом, іншим ушкодженням здоров'я або смертю, стягнення аліментів та рішень про стягнення заборгованості із сплати внесків до фондів загальнообов'язкового державного соціального страхування і заборгованості із сплати єдиного внеску на загальнообов'язкове державне соціальне страхування до органів Пенсійного фонду України, а також щодо рішень про стягнення заборгованості за електричну енергію і послуги з її передачі та розподілу; переоформлення на покупця (інвестора) об'єкта приватизації спеціальних дозволів на видобування корисних копалин без проведення аукціону [165].

Нормативно-правове регулювання приватизації в Україні здійснюється значною кількістю правових актів (законів України – близько 80, підзаконних

нормативно-правових актів – близько 300, відомчих наказів Фонду держмайна – понад 500). Аналіз приватизаційних процесів показує, що коло суспільних відносин, які охоплюються правовим регулюванням у контексті терміну «приватизація», значне та широке. Воно складається з комплексу економіко-правових заходів щодо регулювання цих відносин з метою проведення ринкових реформ. У цьому розумінні термін «приватизація» певною мірою охоплює, а точніше взаємодіє з рядом інших категорій та понять, такими, наприклад, як «денаціоналізація», «децентралізація», «роздержавлення» та ін. Усі такі процеси, як правило, передують приватизації, яка є основною складовою частиною роздержавлення.

Як стверджує О. Задорожний, Закон України «Про приватизацію державного і комунального майна» (2018) ознаменував собою перехід України до якісно нового етапу в розвитку правового інституту приватизації. Законом запроваджено принципово нові юридичні підходи, які докорінно змінюють юридичну модель приватизації, що існувала протягом всіх років незалежності України. Водночас такі підходи не повною мірою відповідають європейським стандартам, гарантованим Конвенцією про захист прав людини та основоположних свобод [56, с. 30].

Така ситуація з позицій правового забезпечення приватизації характеризується відсутністю єдиних методологічних підходів до створення законодавчої бази у цій галузі. Чинні законодавчі акти не враховують реально наявних економічних і соціальних умов, є розрізненими та неузгодженими між собою, правове регулювання не має комплексного характеру. Така неузгодженість є підґрунтям для зловживань, в тому числі злочинних проявів у цій сфері. Усе це зумовлює необхідність кримінально-правової охорони суспільних відносин у сфері приватизації.

На жаль, в Україні так і не було сформульовано концепцію приватизації, а в схоластичній, декларативній формі запозичено спочатку чеську модель, а пізніше – країн пострадянського простору разом із її організаційними недоліками, методологічними і методичними помилками. На даний час, існує

багато схем «тіньової» (кримінальної) приватизації. Це, зокрема, відчуження майна через процедуру банкрутства підприємств, управління фінансовими потоками підприємств без оформлення прав власності. Суть схеми зводиться до наступного: кредитор підприємства може монопольно купувати продукцію боржника та поставляти йому обладнання, напівфабрикати та сировину. Тож він фактично заволодіває підприємством без оформлення права власності. Як стверджують фахівці, в Україні немає ні одного великого підприємства, де б таку схему не було б освоєно. Наприклад, *службові особи Ужгородської міської ради умисно приховали той факт, що об'єкти нерухомості є складовою частиною цілісного майнового комплексу Ужгородського підприємства теплових мереж «Ужгородтеплокомуненерго», яке перебуває в стадії банкрутства, що призвело до порушення прав кредиторів, збитки яких повинні погашатись за рахунок цього майна, тим, що його вартість занижена за рахунок вартості земельної ділянки, на якій воно розташовано і яка повинна складати з ним одне ціле, а також перекрученням відомостей щодо їх площі. Стверджує, що досудовим розслідуванням встановлено «факт можливої незаконної приватизації об'єктів цілісного майнового комплексу Ужгородського підприємства теплових мереж «Ужгородтеплокомуненерго», яке знаходиться в стані припинення за судовим рішенням про банкрутство». Зокрема, рішенням Ужгородської міської ради № 865 від 16.11.2017 «Про зміни та доповнення до рішення II сесії міської ради 7 скликання від 21.04.2016 № 178» доповнено програму приватизації об'єктів комунальної власності м. Ужгород на 2016-2018 роки та перелік цих об'єктів комплексом будівель загальною площею 1644,1 кв. м. по вул. Легоцького, 64 «б» та будівлею котельні площею 356, 4 кв. м. по вул. Легоцького, 64 «а». Водночас з матеріалів інвентаризаційних справ зазначених об'єктів вбачається, що вони є складовою цілісного майнового комплексу Ужгородського підприємства теплових мереж «Ужгородтеплокомуненерго», яке на підставі ухвали Господарського суду Закарпатської області від 25.12.2002 знаходиться в стадії банкрутства і на яке арбітражним керуючим 04.01.2003 накладено арешт з заборонаю відчуження [206].*

У сучасних умовах роздержавлення власності відбувається у формі оплатної індивідуальної приватизації майна, метою якого є структурна перебудова економіки, розвиток конкуренції та обмеження монополізму, отримання підприємствами ефективного власника та залучення додаткових інвестицій і на цій основі – підвищення ефективності виробництва. Але досвід проведення приватизації в Україні як і в зарубіжних країнах показує, що цей процес, маючи позитивну економічну мету, провокує також і активізацію антисупільних проявів, які для економічної безпеки держави є одними з найбільш небезпечних про що говорить висока кримінальна активність та латентність характерна для процесів приватизації державних, комунальних підприємств. Вважаємо, головна проблема полягає в тому, що державне регулювання приватизації в Україні не відслідковує ті реальні тіньові економічні процеси, які стоять на перешкоді реалізації конституційного права громадян на власність.

Навряд чи існує взагалі ідеальна модель приватизації, реалізація якої не пов'язана з витратами, зокрема, на забезпечення її захисту від незаконних посягань. В кожній країні конкретний механізм приватизації глибоко національний і залежить від реального рівня розвитку економіки, культурно-історичних традицій, політичної орієнтації. Такий же специфічний і своєрідний комплекс криміногенних чинників (факторів) в цій сфері і в Україні, які обумовлюють своєрідність обстановки для вчинення таких кримінальних правопорушень.

Криміногенний потенціал української приватизації обумовлений сумісною дією складного комплексу факторів, серед яких виділяємо декілька їх категорій. По-перше, це фактори, пов'язані із змістом самого процесу приватизації. По-друге, фактори, пов'язані з соціальними, економічними, політичними умовами реалізації приватизаційних програм в Україні. По-третє, фактори, обумовлені прийнятою концепцією, ідеологією приватизації, недосконалістю її правової бази. Нарешті, це фактори, пов'язані з поширенням економічної злочинності у державі в цілому [78].

Зважаючи на важливість процесів приватизації для розвитку ринкової економіки, законодавець ретельно підійшов до їх охорони. Кримінально-правовим засобом протидії незаконній приватизації державного, комунального майна стало закріплення даного діяння як окремого складу кримінального правопорушення. Проте така охорона буде ефективною лише за умови неухильного дотримання науково визначених принципів криміналізації суспільно небезпечних діянь [105, с. 115].

Криміналізація діянь – вельми багатогранне явище у політико-правовому житті суспільства. Криміналізація, як процес та результат формування кримінально-правових заборон є, по-перше, невід’ємним елементом (напрямом) політики у сфері протидії злочинності (зокрема, кримінально-правового її сегменту, кримінальної політики). По-друге, вона є необхідною складовою системи державних гарантій прав і свобод, що забезпечує найбільш суворий примусовий режим правового регулювання. Водночас криміналізація та похідні від неї правозастосовні практики є соціально витратним та обтяжливим інструментом впливу на злочинність.

Криміналізація – процес виявлення суспільно небезпечних форм індивідуальної поведінки, визнання допустимості, можливості й доцільності кримінально-правової протидії їм і фіксації їх у законі як злочинних і кримінально караних [10, с. 12]; процес виявлення суспільно-небезпечних видів людської поведінки, визнання на державному рівні необхідності, можливості й доцільності кримінально-правової боротьби з ними й, у випадку позитивної відповіді на ці питання, закріплення їх у законі як злочинів [210, с. 248]. Грунтуючись на цьому аналізі, можемо зробити попередній висновок про те, що криміналізація в спрощеному розумінні – це дії з вирішення питання про те, які діяння є злочинними та караними. Втім повного уявлення про криміналізацію сама лише етимологія слова нам не дає.

Натомість Д. О. Балобанова визначила криміналізацію як «процес виявлення суспільно небезпечних форм індивідуальної поведінки, визнання допустимої можливості і доцільності кримінально-правової протидії їм і фіксації

їх у законі як злочинних і кримінально караних» [10, с. 56]. Схожий погляд має В. К. Грищук, який вважає криміналізацію процесом «оцінки суспільно значущих вчинків як корисних, так і суспільно небезпечних, що завершується прийняттям законодавцем норм кримінального закону, які дозволяють, заохочують або забороняють, під загрозою кримінального покарання конкретні види таких учинків» [46, с. 326]. З цих самих позицій виходить і П. Л. Фріс [211, с. 20].

Очевидно, що в перших трьох з наведених визначень ігнорується процесуальний характер криміналізації. Д. О. Балобанова, В. К. Грищук і П. Л. Фріс, навпаки, надають ключового значення тому, що криміналізація як явище дійсності – це не одинична дія законодавця, а комплекс дій, що виливаються в певний процес. Тлумачний словник української мови визначає процес як хід розвитку чого-небудь; сукупність послідовних дій, спрямованих на досягнення певного результату [68, с. 385]. Тому приєднуємося до позиції вчених, які, даючи більш детальне визначення криміналізації, називають її процесом.

Отже, криміналізацією є процес діяльності законодавця з оцінки індивідуальних форм суспільно небезпечної поведінки, що має своїм результатом внесення до закону про кримінальну відповідальність норм, які забороняють конкретні форми цієї поведінки.

Деякі вчені пов'язують криміналізацію з реалізацією кримінально-правової політики держави [211, с. 19]. Ця політика, визначає завдання, що стоять перед кримінальним правом і, більшою частиною, втілюється в ньому [41, с. 96]. Ґрунтовних заперечень зв'язку криміналізації з цією політикою в літературі не зустрічається. Одним зі способів реалізації кримінально-правової політики є встановлення кримінально-правової заборони певної поведінки.

Підставами криміналізації розуміємо узгоджену сукупність найважливіших об'єктивних причин, що дають законодавцю можливість, на основі оцінки індивідуальних форм поведінки, внести в кримінальний закон норми, що забороняють конкретні форми цієї поведінки. Вважаємо, що підстави

криміналізації мають забезпечувати причинність між об'єктивно наявною формою суспільно небезпечної поведінки та кримінально-правовою заборonoю, встановленою конкретним положенням закону.

Також поряд із причинами, що породжують процес криміналізації, мають існувати певні критерії, яким повинен відповідати цей процес. На це звернули увагу в своїх роботах Д. О. Балобанова, Г. А. Злобін, П. Л. Фріс, іменуючи ці критерії принципами. Принципами в правовій науці визнаються основні засади, вихідні ідеї, що характеризуються універсальністю, загальною значущістю, вищою імперативністю і відображають суттєві положення теорії, вчення, науки, системи внутрішнього і міжнародного права, політичної, державної чи громадської організації [8, с. 342]. Тому в цьому випадку криміналізація має підпорядковуватись саме принципам, які відображають її суттєві положення. Тож оптимальним і достатнім вважаємо виділяти поряд з підставами криміналізації її принципи.

Тепер слід визначитися з конкретними підставами криміналізації та проаналізувати, на скільки їх було враховано при криміналізації незаконної приватизації. Норма кримінального права, що забороняє діяння, виходить з його характеристики як суспільно небезпечного, що і виражається в установленні за нього кримінального покарання, а тому суспільна небезпечність, зазначає П. Л. Фріс, «не залежить від позиції законодавця. Це є об'єктивна характеристика, що притаманна відповідній поведінці...» [209, с. 41]. Вочевидь, без цієї ознаки поява нової норми кримінального права, а отже і кримінально-правової заборони, не доцільна. Якщо з приводу різних інших підстав криміналізації узгодженої позиції наука не має зазначає І. В. Пилипенко, то стосовно суспільної небезпечності діяння або поведінки спостерігається відносна узгодженість думок з приводу визнання її підставою криміналізації [150, с. 116]. Тому, однією з підстав криміналізації є суспільна небезпечність діяння.

Суспільна небезпечність, як ознака кримінального правопорушення, відіграє ключову роль при встановленні кримінальної відповідальності, визначенні виду і розміру покарання (криміналізація та пеналізація).

У науці триває дискусія щодо сутності суспільної небезпечності. Приміром на думку Т. В. Колеснікової проявами суспільної небезпечності є «зміни в соціальній сфері, що підлягають нормативній фіксації» [76, с. 540]. Л. М. Кривоченко пов'язує основну властивість суспільної небезпечності діяння з його здатністю або заподіювати шкоду відносинам, що охороняються кримінальним законом, або містити у собі реальну можливість заподіяння такої шкоди [97, с. 77]. Така характеристика суспільної небезпечності є дещо спірною в частині визначення об'єкта кримінально-правової охорони ¹, але в іншому відображає, на нашу думку, соціальну зумовленість криміналізації. Разом з тим вважаємо, що якнайкраще сутність суспільної небезпечності прослідковується в нормах законодавства. У ч. 2 ст. 11 КК України злочинність діяння пов'язана із заподіянням істотної шкоди фізичній чи юридичній особі, суспільству або державі, навколо чого і треба будувати аналіз суспільної небезпечності самоправства.

Суспільна небезпечність, безпідставно підкреслюють Ю. В. Александров і В. А. Клименко, «є об'єктивним критерієм визнання діяння злочином, вона не залежить від відповідної оцінки її законодавцем. Саме суспільна небезпечність є підставою для криміналізації діяння, а при призначенні покарання – для індивідуалізації його» [3, с. 45]. Зауважимо, що при цьому не повинні каратися думки й наміри особи, якщо вони не були матеріалізовані.

Суспільна небезпека знаходиться в прямій залежності від соціальної цінності тих суспільних відносин, на які вона реально посягає. Ця залежність виражається чіткою формулою: «за інших рівних умов суспільна небезпека діяння тим вища, чим важливіші і значущіші суспільні відносини, які вона порушила». Цінність об'єкта посилює або послаблює суспільну небезпеку діяння в цілому. Можна стверджувати, що характер суспільних відносин і їх важливість впливають на суспільну небезпеку злочину.

¹ В якості об'єкта кримінально-правової охорони в своїй роботі ми розглядаємо соціальні цінності, забезпечені охороною кримінального закону.

Суспільна небезпечність становить соціальну (матеріальну) ознаку злочину, яка існує об'єктивно і не залежить від волі законодавця чи суду. Тобто діяння криміналізуються (забороняються) тому, що вони суспільно небезпечні, а не стають небезпечними тоді, коли щодо них встановлено кримінально-правову заборону. Суспільна небезпечність це історично мінлива властивість діяння, яка залежить від уявлення суспільства про значущість тих чи інших соціальних благ. Разом із тим, такі соціальні цінності як життя людини, її здоров'я, власність перебували під охороною кримінального закону на всіх етапах розвитку суспільства. У доктрині кримінального права переважає позиція, згідно з якою суспільна небезпечність – це властивість діяння завдавати шкоди об'єктам, які охороняються кримінальним законом, або створювати реальну загрозу спричинення такої шкоди [92, с. 43-44].

Законодавець під час створення нового КК України (2001) [99] уникнув використання понять «кримінальні правопорушення у сфері економіки», «кримінальні правопорушення у сфері економічної діяльності». Тому замість них були використані поняття «Кримінальні правопорушення проти власності» (розділ VI) та «Кримінальні правопорушення у сфері господарської діяльності» (розділ VII). Хоча слід зауважити, що взагалі для структурування КК на розділи (глави) характерною є вказівка не на сферу злочинної діяльності, а на об'єкт цієї діяльності.

В Україні економічна злочинність, що виникла в надрах тіньової економіки колишнього СРСР, як вищий і найбільш кваліфікований рівень корисливої злочинності, стала базою становлення сучасної організованої злочинності, зокрема, у сфері господарської діяльності. Виникнення нових форм власності, запровадження законодавчих підвалин ринкових відносин, інтеграція до світової економічної спільноти супроводжувалась загостренням криміногенної обстановки, а економічна злочинність стала продовженням криміналізованих економічних відносин [191].

Господарська злочинність як вид економічної стверджує В. П. Хоменко, складне, системне й негативне соціальне явище, в якому господарюють особи,

які мають корисну чи іншу особисту зацікавленість в отриманні економічної вигоди за допомогою незаконних, протиправних дій; характеризується наявністю протиправних дій суб'єктів економічних відносин та завдає глобальну шкоду самій економічній системі країни, відносинам усіх форм власності та господарювання (підприємництва), стимулює «тіньовий» сектор, корупцію та організовану злочинність, викликає соціальну нестабільність і зневіру законослухняних громадян у спроможність держави захистити їх інтереси [214]. Під таким поняттям С. С. Трач розуміє суспільно небезпечні діяння, основним безпосереднім об'єктом яких виступають відносини власності і відносини у сфері виробництва, обміну, розподілу і споживання товарів і послуг, при вчиненні яких, для одержання економічної вигоди, особа протиправно використовує певні інститути (правила, процедури, механізми) господарської діяльності [193].

Досліджуючи кримінальні правопорушення у сфері господарської діяльності, Н. О. Гуторова встановила, що диспозиції переважної більшості норм про кримінальну відповідальність за ці діяння сформульовані як бланкетні, тобто для наявності об'єктивної сторони необхідно встановити порушення нормативних актів, що стосуються інших галузей законодавства [47, с. 146]. Тож правильна кваліфікація кримінальних правопорушень цієї групи неможлива без детального з'ясування змісту нормативних актів, що регулюють відповідні відносини та дають змогу вирішити питання про наявність чи відсутність у діях особи ознак порушення встановленого законом порядку здійснення господарської діяльності [52, с. 189].

Відповідно до ч. 1 ст. 233 КК України «Незаконна приватизація державного, комунального майна» під незаконною визначено приватизацію державного, комунального майна шляхом заниження його вартості через визначення її у спосіб, не передбачений законом, або використання підроблених приватизаційних документів, а також сама приватизація майна, яке не підлягає приватизації згідно з законом, або приватизація неправомочною особою [99].

Ця кримінально-правова норма є бланкетною й проблема застосування бланкетних диспозицій є складною, особливо враховуючи чисельність, різновекторність, суперечливість та неповноту норм, до яких відсилають бланкетні диспозиції.

У низці наукових джерел з кримінального права зазначено, що державним визнається майно, яке перебуває у державній власності, а також майно, яке належить АРК. Об'єкти державної власності, що підлягають приватизації, визначаються спеціальними законами. Об'єкти державного земельного і житлового фондів не належать до предмета аналізованого кримінального правопорушення. Комунальним є майно, яке перебуває у комунальній власності – власності громади села, селища або міста [88; 131; 100; 132].

Таке кримінальне-протиправне діяння віднесено законодавцем до розділу VII КК України «Кримінальні правопорушення у сфері господарської діяльності». Це пояснюється тим, що приватизація належить до економічної сфери, а проведені в державі великомасштабні інноваційні перетворення, спрямовані на створення ідеальної моделі соціально орієнтованої економіки України, що припускає рівність учасників економічних відносин у сфері господарської діяльності, свободу у прийнятті ними рішень в питаннях свого поведіння на ринку товарів та послуг, неприпустимість довільного втручання будь-кого у їх справи, вільну можливість виходу на ринок товарів та послуг і вихід із нього у разі прийняття самостійного рішення суб'єктом господарювання [123].

Водночас, на думку Т. Я. Крих, розміщення ст. 233 КК України законодавцем у розділі VII Особливої частини КК України викликає спірне питання про місце цієї статті у системі кримінального закону. У контексті розгляду вищенаведеного принципу криміналізації, законодавець допустив певну прогалину, помістивши в один розділ суспільно небезпечні діяння, які посягають на суспільні відносини у сфері фінансової діяльності держави та діяння, які вчиняються у сфері господарської діяльності [106, с. 45].

Перехід України до ринкової економіки розпочався наприкінці 80-х років минулого століття, в досить складних як з політичної, так і з економічної позицій умовах [86, с. 21]. Ці умови характеризувалися тим, що на момент реформування була відсутня вітчизняна науково-обґрунтована концепція переходу до нових економічних (господарських) відносин в умовах вільного ринку, стрімко руйнувалися старі, соціалістичні планово-економічні відносини, з'являлися нові суб'єкти господарських відносин, посилювалося протиборство щодо стратегії і тактики переходу від планового господарства до ринкового. При цьому велика кількість протиправних дій була здійснена з боку різних категорій осіб: і з боку державних чиновників, які проголосили дозвіл на все, що не було заборонено законом, і відверто протиправних дій самих суб'єктів ринкових відносин (перших підприємців: цеховиків, торговців, комерсантів) [124, с. 53; 124].

Суспільна небезпека незаконної приватизації полягає в тому, що в результаті її вчинення заподіюється істотна шкода державі чи створюється загроза заподіяння такої шкоди. Упродовж всього періоду проведення приватизації така шкода заподіюється систематично. Доходи від приватизації державного, комунального майна є важливим джерелом поповнення як Державного, так і місцевих бюджетів. А бюджет, своєю чергою, забезпечує функціонування держави. У результаті незаконної приватизації державного, комунального майна бюджет держави та місцеві бюджети недоотримують значних коштів. Внаслідок цього неможливо забезпечити належний рівень задоволення соціально-культурних потреб населення, надавати допомогу малозабезпеченим і непрацездатним громадянам, а відтак неможливо забезпечити зовнішню і внутрішню безпеку держави, утримувати органи державної влади та виконувати інші загальнодержавні потреби [106].

Необхідність криміналізації незаконної приватизації державного, комунального майна обумовлюється розміром шкоди, що заподіюється чи може бути заподіяна внаслідок цих діянь. На сьогодні неможливо належним чином оцінити збитки держави від незаконної приватизації. У більшості випадків шкода, завдана суспільно небезпечними діяннями, передбаченими ст. 233 КК

України, може бути усунена. А це своєю чергою надає можливість констатувати, що суспільні відносини у сфері приватизації повинні перебувати під кримінально–правовою охороною лише від найбільш небезпечних посягань. Тому законодавцем криміналізовані лише умисні дії з незаконної приватизації державного, комунального майна.

На думку О. О. Дудорова, суспільна небезпека злочинів, передбачених ст. 233 КК України полягає у порушенні принципів приватизації, заподіянні майнової шкоди державі внаслідок скорочення надходжень до державного та місцевих бюджетів очікуваних коштів від приватизації, сприянні недобросовісній конкуренції і легалізації доходів, отриманих злочинним шляхом, відстороненні від участі у реальній приватизації більшості населення, посиленні майнового розшарування суспільства, негативному впливі на розвиток виробництва і в цілому на економічний розвиток України [53, с. 843].

І. В. Стельмахович та О. М. Неживець вважають, що суспільна небезпека таких правопорушень полягає в тому, що як цілісні склади злочинів до прийняття КК України 2001 р. вони не визначалися, а роздроблювалися за окремими статтями кодексу, що створювало відповідні труднощі для правоохоронних органів, зокрема, у процесі визначення як суб'єктивної сторони, так і об'єктивної. Через прогалини в законодавстві, безліч та недосконалість нормативних актів, що регламентують порядок приватизації державного майна представники тіньового сектора економіки, володіючи значними коштами, дістали можливість приватизувати за мінімальною ціною майно, яке за роки радянської влади було накопичене всім народом [184, с. 175].

Суттєво доповнює характеристику суспільної небезпечності кримінального правопорушення, передбаченого ст. 233 КК України, той факт, що не останню роль під час приватизації майна відіграють організовані злочинні групи. Вони, скуповуючи державну та комунальну власність, намагаються заволодіти контрольним пакетом акцій підприємств, що приватизуються, для посилення впливу на певну сферу діяльності. Найбільше це стосується об'єктів великої приватизації [106].

Отже, з позицій кримінального права, суспільна небезпечність незаконної приватизації державного, комунального майна характеризується рівнем, що є достатнім для криміналізації таких дій.

Головними ознаками, що свідчать про належність незаконної приватизації державного, комунального майна до економічних кримінальних протиправних дій є:

корисливий характер. Обов'язковою метою є отримання вигоди внаслідок присвоєння економічних ресурсів з порушенням принципу еквівалентності. При цьому кримінальне правопорушення може бути вчинено з метою отримання особистої вигоди, в інтересах третіх осіб чи організацій. Такі кримінальні правопорушення пов'язані із договірними зобов'язаннями (використання цивільно-правових угод, фіктивних розрахункових операцій, фальсифікованих банківських та інших документів, новітніх технічних засобів), що виникають у суб'єктів між собою та державою і використовуються для маскування кримінальних правопорушень у процесі приватизації;

колективність жертв. Ця ознака зумовлена тим, що об'єктом посягання є економіка загалом, державний та комунальний сектор. Їх вчинення відбувається у сфері легальної економічної діяльності, що знаходить своє вираження у гнучкому пристосуванні злочинців до процесу приватизації і дозволяє маскувати вчинення злочинних акцій та справжні наміри суб'єктів приватизації;

прихованість для суспільства небезпечного характеру кримінального правопорушення, що найчастіше виявляється в неправильній кваліфікації незаконної приватизації за статтями КК України, які передбачають відповідальність за зловживання службовим становищем, перевищення повноважень тощо. Також варто наголосити, що такі кримінальні протиправні діяння відзначаються високим ступенем латентності та системності, взаємозв'язку: кримінальні правопорушення у сфері приватизації тягнуть за собою цілий ряд інших як корисливого, так і насильницького характеру, а також службових кримінальних правопорушень.

На сьогодні фактично неможливо достовірно встановити реальний стан боротьби з аналізованим кримінальним правопорушенням, офіційна статистика не відображає справжньої поширеності незаконної приватизації державного, комунального майна, що є причиною достатньо високої латентності (70 % кримінальних правопорушень залишаються не виявленими правоохоронними органами) [87]. До основних чинників, що сприяють підвищенню рівня латентності злочинності у сфері приватизації, належать: неврегульованість питань власності; відсутність контролю щодо законності походження капіталів, які використовуються у ході приватизації; розбалансованість фінансово-кредитної системи; високий рівень монополізації при вільному ціноутворенні; недосконалість системи оподаткування [190, с. 53].

Висока латентність економічних кримінальних правопорушень, на думку І. Проценка, зумовлює певні складнощі у виявленні таких кримінальних протиправних дій. Процес криміналізації цієї сфери багато в чому пояснюється відсутністю ефективного законодавства і контролю з боку контролюючих органів і, особливо, правоохоронних. В умовах плутанини в системі обліку і контролю стає важким, а іноді і неможливим, встановлення каналів і способів розкрадання державного та іншого майна. Причиною підвищення латентності є корупція [175, с. 61];

організованість, зокрема тісний зв'язок з організованою злочинністю, що виявляється в налагодженій злочинній «допомозі» між учасниками незаконної приватизації об'єкта, з використанням нелегальних коштів, корупційних зв'язків у владних структурах. До складу таких угруповань входять службові та посадові особи державних органів приватизації, покупці, експерти, арбітражні керуючі, члени інвентаризаційних комісій, і формування яких здійснювалося поступово, в ході реалізації самої злочинної акції;

матеріальність – істотність збитків, що заподіюються економічним інтересам держави, окремим підприємствам і громадянам; множинний характер;

незаконність – незаконний перерозподіл матеріальних благ унаслідок протиправного відчуження майна. Обумовленні використанням для досягнення

злочинної мети недоліками чинного законодавства, що регулює процес приватизації державного, комунального майна;

стійкість – стійкі негативні тенденції, системний характер, що не є обов'язковою ознакою, оскільки незаконна приватизація може бути проведена один раз, але відносно великого і цінного об'єкта;

професійність – вчиняються у процесі професійної діяльності. Ця ознака є не обов'язковою для зазначеної категорії кримінальних правопорушень. Значну кількість сьогодні вчиняють з використанням економічних відносин суб'єкти цих відносин, які не здійснюють професійної діяльності. Традиційний підхід до дефініції економічної злочинності не бере до уваги появу цих нових суб'єктів економічних відносин.

Ураховуючи вищезазначене, варто наголосити, що віднесення кримінальних правопорушень у сфері приватизації до економічних є обґрунтованим, оскільки вони відповідають вищезазначеним критеріям і вчиняються у процесі і під прикриттям законної економічної діяльності. Отже, *кримінальні правопорушення у сфері приватизації – це суспільно-небезпечні, протиправні, винні, умисні діяння, які заподіюють шкоду охоронюваним законом інтересам у сфері економічної безпеки держави шляхом зміни права власності на державне чи комунальне майно, з метою майнової чи іншої економічної вигоди, для досягнення якої використовуються інструменти виконання політики роздержавлення.*

1.3. Зарубіжний досвід законодавчої регламентації кримінальної відповідальності за незаконну приватизацію державного, комунального майна

У світовій практиці сформовано ряд форм і методів приватизації державного майна, про що зазначають іноземні науковці [239; 233]. Однак,

попри значну кількість методів приватизації, у кожній країні використовують лише ті, які дозволені національним законодавством про приватизацію.

У процесі становлення та розвитку законодавчої бази приватизації більшість розвинених країн насамперед здійснюють чіткий поділ основних та допоміжних цілей приватизації, вивчаючи різні форми та методи приватизації з метою визначення найбільш дієвого у економіко-політичних умовах країни. Загалом у світі виділилося два підходи до проведення приватизації – приватизація заради отримання значних вільних фінансових ресурсів і масова приватизація, тобто проведення приватизації з метою створення конкурентного ринкового середовища (цей підхід передбачає насамперед державні витрати на збільшення привабливості державних об'єктів, які підлягають приватизації). Перспективним напрямом розвитку приватизаційних процесів у розвинених країнах є перенесення світових напрацювань у законодавчій сфері на національну законодавчу базу [7].

Законодавство зарубіжних країн дещо по-іншому визначає поняття «приватизація»: як придбання фізичними або юридичними особами або їх об'єднаннями в порядку, встановленому цим Законом, права власності на державне майно у формі електронного або (і) публічного аукціону, прямого продажу, прямого продажу на основі конкурентного підбору і безоплатній передачі у власність, за допомогою торгового об'єкта, третьої особи, а також часткою або акцій або акцій, представлених у вигляді сертифікатів, - прямо або через посередника, за державною або приватною пропозицією, в іншій формі пропозиції, яка відповідає методу, наявному на визнаних фондових біржах іноземних держав або в на міжнародних ринках капіталу (Грузія) [136]; як передача прав власності чи інших майнових прав у відношення державного майна суб'єктам приватизації (Вірменія) [138]; як передача державного майна у власність покупців відповідно до правил, встановлених цим Законом (Азербайджан) [137]; як оплатне відчуження майна, що перебуває у власності держави (об'єктів приватизації), у власність фізичних та юридичних осіб (Киргизія) [139] та ін.

Загалом законодавство пострадянських країн визначає такі ознаки поняття «приватизація»: придбання; передача прав власності чи інших майнових прав; передача державного майна у власність; оплатне відчуження майна; продаж об'єктів приватизації; діяльність, що передбачає передачу громадського майна в приватну власність; оплатне відчуження майна; оплатне відчуження майна; об'єктами приватизації є майно, що перебуває у власності держави (об'єктів приватизації); права власності чи інші майнові права у відношення державного майна; об'єкти приватизації; громадська власність; державне та муніципальне майно; майно, що перебуває у державній власності; суб'єктами, визначеними у понятті є : суб'єкти приватизації; покупці - фізичні або юридичні особи або їх об'єднання; недержавні юридичні особи; посередники, треті особи; форма приватизації: продаж у формі електронного або публічного аукціону, прямого продажу, прямого продажу на основі конкурентного підбору і безоплатній передачі у власність, за допомогою торгового об'єкта; інші форми пропозицій, яка відповідає методу, наявному на визнаних фондових біржах іноземних держав або в певний момент на міжнародних ринках капіталу [158].

Водночас, досліджуючи зарубіжний досвід кримінально-правової охорони суспільних відносин у сфері приватизації, варто наголосити на недосконалості регуляторного законодавства в країнах перехідного економічного періоду (Казахстан), де ринкові відносини знаходяться у процесі становлення та є головною причиною незаконної приватизації державного, комунального майна. Кримінально-правова охорона здійснюється за допомогою норм, що встановлюють відповідальність за службові кримінальні правопорушення, знижуючи ефективність самої охорони, позаяк декриміналізує окремі протиправні діяння [59].

Наприклад, процеси приватизації у Республіці Казахстан розпочалися практично одразу після отримання незалежності, а саме у 1991 р. було прийнято Закон «Про роздержавлення та приватизацію» (№ 695–XII). Таким нормативно-правовим актом, були визначені правові основи, правила та процедури перетворення державної власності у приватну шляхом роздержавлення та

приватизації. Закон спрямовано на створення умов для розвитку різних форм власності, розвитку конкурентного середовища, зародження малого та середнього підприємництва, переходу до ринкової соціально орієнтованої економіки.

Закон складається із 29 статей, об'єднаних у три розділи. Розділом I «Загальні положення» визначено осіб, які можуть бути покупцями (ст. 8), об'єкти, які можуть бути приватизовані, а також об'єкти виключної державної власності (ст. 7). Також у цьому розділі зазначено, що усіма питаннями приватизації будуть займатися спеціально створені державні органи (ст. 5, 6) відповідно до Програми роздержавлення та приватизації власності Республіки Казахстан, яка затверджується президентом (ст. 9).

Приватизація проводиться переважно на платній основі (ст. 13) та із використанням системи приватизаційних купонів (ст. 14). Доходи від приватизації державної власності належать Республіці Казахстан і направляються на спеціальні рахунки. Використання цих коштів затверджує Президент (ст. 23). Також даним Законом передбачено можливість викупу та приватизації житлового фонду на основі приватизаційних житлових купонів (ст. 19) (О разгосударствлении и приватизации : Закон Республики Казахстан : от 22 июня 1991 г. № 695-XII).

Організаційною основою для проведення реформ державної власності стало створення уповноваженого державного органу – Державного комітету Казахської РСР з управління державним майном 20 грудня 1990 року, а в 1991 року були організовані територіальні органи з державного майна.

У грудні 1995 р. набув чинності Закон Республіки Казахстан № 2721 «Про приватизацію». Головними нововведеннями цього Закону були, по-перше, розроблені окремі положення про приватизацію житлового фонду та агропромислових підприємств. Було виділено основні принципи проведення приватизації: гласність, конкуренція, право наслідування, відповідальність посадових осіб за проведення приватизації та достовірність наданих даних про об'єкти, виставлені на продаж; прописано основні положення та умови

проведення конкурсного продажу об'єктів державної власності та умови визнання угод недійсними і повернення об'єктів до державної власності; створено умови для проведення секторної приватизації, насамперед у секторах електроенергетики та нафтопереробки.

Новий Закон Республіки Казахстан «Про державне майно» (2011 р.) визначив правовий статус державного майна, правове підґрунтя управління ним, правові основи купівлі/продажу майна державою тощо. До нововведень Закону необхідно віднести введення положень про способи та методи придбання майна. Введено і положення про реквізицію будь-якого майна у випадку надзвичайних ситуацій техногенного та природного характеру, військових дій тощо. Реквізиція передбачається на оплатній та безоплатній основах.

З прийняттям цього Закону, у Республіці Казахстан Держкомітет з управління держмайном та Держкомітет з приватизації держмайна були реорганізовані шляхом злиття в Комітет держмайна та приватизації Міністерства фінансів Республіки Казахстан.

Усі незаконні дії відповідно прийнятих приватизаційних нормативно-правових актів підпадають під ст. 307 КК Казахстану «Зловживання посадовими повноваженнями» – використання посадовою особою своїх службових повноважень всупереч інтересам служби, якщо це діяння вчинено з корисливої чи іншої особистої зацікавленості та спричинило суттєве порушення прав та законних інтересів громадян чи організацій чи охоронюваних законом інтересів суспільства чи держави [200].

Загалом у кримінальному законодавстві республік Киргизстан, Узбекистан, Казахстан, Таджикистан та Грузії, відсутні спеціальні норми, які передбачають кримінальну відповідальність за порушення законодавства у сфері приватизації. Водночас необхідно спрямувати увагу на те, що за кримінальним законодавством низки країн Східної Європи, а також деяких пострадянських країн, як предмет розкрадання, вчиненого службовою особою, виокремлюють лише певну категорію речей за особливостями правового режиму їх обігу.

Наприклад, за КК Польщі (ст. 284, § 2) та Грузії (ст. 182) предметом досліджуваного злочину може бути виключно рухоме майно [229].

Аналіз кримінального законодавства країн європейського простору засвідчив, що кримінально-правових норм, які передбачають відповідальність за незаконну приватизацію державного, комунального майна не існує, за винятком Болгарії, що пов'язано або із завершенням приватизаційного процесу і декриміналізацією норм (Румунія, Чехія), або суспільно небезпечні діяння, що вчиняються в процесі приватизації державного, комунального майна віднесено, як правило, до кримінальних правопорушень у сфері службової діяльності.

Відповідно до ч. 1 ст. 282 КК Болгарії, службова особа, яка порушила або не виконала своїх службових обов'язків, або перевищила владу чи права з метою придбати для себе чи інших осіб майнові блага або заподіяти іншій особі шкоду, якщо цими діями створила можливість настання шкідливих наслідків караються позбавленням волі до п'яти років. Суд може ухвалити позбавлення права відповідно до п. 6 ст. 37 виправні роботи. В інших частинах зазначено: «(2) Якщо в результаті діяння настали значні шкідливі наслідки або діяння вчинено особою, яка займає відповідальне службове становище, покарання – позбавлення волі від одного до восьми років. Суд може ухвалити і позбавлення права згідно з п. 6 ст. 37; (3) В особливо тяжких випадках, передбачених попереднім абзацом, покарання – позбавлення волі від трьох до десяти років. Суд також ухвалює і позбавлення права згідно з п. 6 ст. 37. (4) Покаранню, передбаченому абзацом третім, підлягає і службова особа, яка вчинила злочин за участю особи, зазначеної у п. 2 та 8 абз. 2 ст. 142. (5) Якщо діяння, передбачені попередніми абзацами, пов'язані з діями з контролю за виробництвом, переробкою, зберіганням, торгівлею в країні, ввезенням, вивезенням, транзитом та звітністю про наркотичні речовини та прекурсори, покарання – позбавлення волі до десяти років за абзацом першим і від трьох до п'ятнадцяти років за абзацом другим.

Далі у ст. 282а зазначено: «Службова особа, яка за наявності передбачених у нормативному акті умов, необхідних для видачі спеціального дозволу на

провадження певної діяльності, відмовить у видачі або видасть такий дозвіл з порушенням встановлених законом строків, карається позбавленням волі до трьох років, штрафом у розмірі до п'ятисот левів та позбавленням права згідно з п. 7 абз. 1 ст. 37»; ст. 283 «Службова особа, яка використовувала своє службове становище для незаконного придбання собі чи інших осіб майнових благ, карається позбавленням волі до трьох років»; ст. 283а «Якщо злочин, передбачений ст. 282 та 283, пов'язаний із приватизацією, купівлею-продажем, здаванням у найм або оренду, а також передачею підприємницькому товариству державній, общинній та кооперативній власності, а також власності юридичної особи, покарання: 1. за ст. 282 – позбавлення волі від трьох до десяти років, штраф від трьох до п'яти тисяч левів та позбавлення прав згідно з п. 6 та 7 абз. 1 ст. 37; 2. за ст. 283 – позбавлення волі від одного року до трьох років, штраф від однієї до трьох тисяч левів та позбавлення прав згідно з п. 6 та 7 абз. 1 ст. 37» [240].

Отже, ст. 283а КК Республіки Болгарія встановлює кримінальну відповідальність за вчинення злочинів, передбачених ст. 282 і 283, якщо вони були пов'язані з приватизацією. При цьому покарання диференціюється в залежності від того, в якій статті передбачений злочин, що пов'язується з приватизацією. Якщо у ст. 282, яка встановлює відповідальність за порушення або невиконання службових обов'язків службовою особою, або за перевищення влади або прав з метою придбати для себе або інших осіб майнові блага або заподіяти іншій особі шкоду, якщо цими діями створена можливість настання важких шкідливих наслідків, – то він карається позбавленням волі від трьох до десяти років, штрафом від трьох до п'яти тисяч левів з позбавленням права займати певну державну чи громадську посаду або займатися певною професією чи діяльністю. Якщо у ст. 283, яка встановлює відповідальність за використання службовою особою свого службового становища для незаконного придбання для себе або інших осіб майнових благ, – позбавленням волі від одного року до трьох, штрафом від одної до трьох тисяч левів з позбавленням права займати

певну державну чи громадську посаду або займатися певною професією чи діяльністю [60].

За кримінальним законодавством інших зарубіжних держав суспільно небезпечні діяння, що вчиняються в процесі приватизації державного, комунального майна віднесено, як правило, до злочинів у сфері службової діяльності. Наприклад, за КК Латвійської Республіки ст. 317 «Перевищення службових повноважень» та ст. 318 «Зловживання службовим становищем» [199]. Кримінально-правова охорона суспільних відносин у сфері приватизації в Латвії здійснюється не за допомогою спеціальних норм, а із застосуванням статей про відповідальність за злочини у сфері службової діяльності. Позитивним аспектом є чіткість та ефективність регуляторного законодавства, що значно спрощує роботу правозастосувачу кримінально-правових норм.

В Угорщині важливим чинником, що створив передумови для досить швидкого й успішного старту приватизації, був доволі високий ступінь готовності економіки та суспільства до радикальних змін. Угорське приватизаційне законодавство складається із законів: «Про економічні асоціації» (1988 р.), «Про перетворення державних підприємств», «Про іноземні інвестиції», «Про цінні папери та фондову біржу», «Про Державне майнове агентство та управління майном, яке до нього відноситься» (1989 р.), «Про захист державного майна», «Про «малу приватизацію», яка в Угорщині має назву «попередня», «Про концесії» (серпень 1991 р.) [135, с. 67-68].

З 1985 року в Угорщині почали діяти ради підприємств, половина членів яких призначалася директором, і була наділена величезними правами з керування власністю, зокрема, могла розпродаватися за встановленою ними ж ціною, могла бути змінена форма організації підприємства на їх розсуд. Фактично це спричинило розпродаж власності за безцінь. З метою протидії злочинній приватизації було прийнято Закон про захист державного майна і створене Державне майнове агентство.

Угорщина відмовилася від державних приватизаційних програм. Спільним проблематичним питанням як для України, Росії, так і для Угорщини є оцінка

вартості підприємства при приватизації. Ціна продажу не може бути менше встановленої Державним майновим агентством (при її визначенні враховуються місце розташування підприємства, його технічна оснащеність, право власності, можливий результат від господарської діяльності, оцінений на основі методики, закупленою Угорщиною в Австрії) [212, с. 74].

В Угорщині законодавчо створено більше можливостей для залучення іноземного капіталу, зокрема придбання підприємств у 100-відсоткову власність, розширене коло підприємств, в яких частка іноземного капіталу може досягати 51 % і більше, спільним підприємствам надаються пільги [160, с. 78]. Закон про концесії (серпень 1991 р.) дозволив державі здавати в концесію строком до 35 років залізничні шляхи, цивільні аеропорти, річні канали, порти, автомагістралі, системи комунального господарства, системи зв'язку, лінії електропередач та електростанції, пошту, теле- та радіосистеми, місця розробок та видобутку корисних копалин. Строк договору може бути продовжено ще один раз, але тільки на половину початкового терміну. На початку приватизаційних процесів в Угорщині було складено перелік підприємств, які обов'язково мали залишитися в держвласності, утім надалі кількість цих підприємств постійно скорочувалася. Така ситуація нині спостерігається і в нашій державі.

Угорщина становить виключення з усіх пострадянських держав, оскільки не проводила загального і безкоштовного розподілу держвласності, приватизація здійснювалася тільки на підставі платності

Румунія, зокрема, не стала виключенням у низці сусідніх з нами держав, які вдалися до безкоштовного розподілу держвласності. Законом про приватизацію в цій країні передбачається, що державні підприємства основних сфер діяльності, за винятком вугільної, оборонної промисловості та залізничного транспорту, третю частину акціонерного майна передають Національному агентству з приватизації яке своєю чергою розподіляє безкоштовно це майно акціями на кожного громадянина Румунії. На жаль, закон не надає жодних роз'яснень щодо приватизації залишкових 70 % власності державних підприємств. Це, звичайно, створює умови для незаконних дій з боку

номенклатури, зацікавлених у продажу держвласності з максимальною вигодою для себе, а не для Румунії [241].

У Чехії порушення у сфері приватизації були із самого початку її проведення, коли у грудні 1990 р. Федеральні збори Чехії прийняли закон про «малу приватизацію», а в кінці січня 1991 р. почалися аукціони з розпродажу населенню магазинів, об'єктів харчування, побутового обслуговування. Хоча за законодавством потрібно завчасно – щонайменше за місяць – оприлюднювати списки об'єктів, які виставляються на публічні торги, з їх докладною характеристикою і зазначенням стартової ціни. «Велику» приватизацію проводили на засадах використання купонів.

Загалом аналіз кримінального законодавства країн європейського простору засвідчив, що кримінальної відповідальності за незаконну приватизацію державного, комунального майна не існує, за винятком Болгарії, що пов'язано або із завершенням приватизаційного процесу і декриміналізацією норм (Румунія, Чехія), або суспільно небезпечні діяння, що вчиняються в процесі приватизації державного, комунального майна віднесено, як правило, до кримінальних правопорушень у сфері службової діяльності.

Наступним етапом порівняльно-правового дослідження є аналіз відповідних положень кримінальних кодексів країн континентальної правової сім'ї.

Країною, яка використала інші методи приватизації на основі досвіду європейських країн, була Німеччина, що проводила приватизацію державного майна у Східній Німеччині. Процеси приватизації було ініційовано Законом «Про приватизацію та реорганізацію народного майна» від 17 червня 1990 р., положення якого були включені у Закон про об'єднання Німеччини, прийнятий 31 серпня 1990 р. Цим Законом визначено основні положення проведення приватизації та були зумовлені ключові питання створення Відомства опіки. Відомство виступало центральним державним органом із широким колом повноважень та обов'язків. Основними повноваженнями його були: формування переліку підприємств, що підлягають приватизації; проведення приватизації на

основі законодавчо закріплених методів; використання державних коштів на проведення модернізації підприємств та інших видів підготовки до продажу; розробка індивідуальних приватизаційних проєктів для великих підприємств; контроль за виконанням зобов'язань, прописаних у приватизаційній угоді, новим власником [32].

Процедура приватизації була побудована, щоб залучити якомога більшу кількість інвесторів, які для участі у торгах повинні подати письмову заявку про участь із поміткою попередньої суми. Також до приватизаційної заявки входили бізнес-план, план руху персоналу, орієнтовні споживачі та постачальники. Обов'язковим під час укладання угоди про приватизацію стало прописування ряду соціальних зобов'язань інвестора, тобто він протягом 3-5 років зобов'язувався не тільки інвестувати не менше визначених сум у підприємство, а й підтримувати штат працівників.

Іншим напрямом приватизації стало виведення із комунальної власності понад 25 000 закладів обслуговування (невеликі магазини, аптеки тощо), які були приватизовані протягом 1994-1996 рр. Оцінюючи результати проведення приватизації у Східній Німеччині, доцільно зазначити, що приватизація, на відміну від решти постсоціалістичних країн, проводилася не заради отримання додаткових фінансових коштів (Відомством із опіки було використано понад 200 млрд марок, тоді як прибутки становили всього 37 млрд марок). Вона проводилася заради залучення до регіону адекватної кількості іноземних інвесторів і підприємців-новаторів, які привносили разом із інвестуванням нові техніки та технології як виробничого, так і адміністративного характеру [141].

Тож протиправні дії у сфері приватизації, в кримінально-правовій практиці Німеччини розглядається в контексті службових зловживань, а саме привласнення. Відповідальність за просте привласнення (*Unterschlagung*) передбачене §246 КК ФРН, ч. 1 якого закріплена наступним чином: «(1)Хто протиправно привласнив рухомі чужі речі для себе чи третьої особи, карається позбавленням волі до 3 років або грошовим штрафом...» [198].

Аналіз зазначеної норми приводить до думки, що для аналізованого основного складу розкрадання характерним є знаходиться речі в момент вчинення злочину у фактичному володінні держави (*die der Tater in Besitz oder Gewahrsam hat*). У зв'язку з цим привертає увагу та обставина, що з об'єктивної сторони дії щодо вчинення досліджуваного злочину за законодавством ФРН полягають саме у привласненні та не пов'язуються із вилученням майна. Автори коментаря КК ФРН Г. Трондле та Т. Фішер зосереджують увагу на такій особливості суддівської практики з цього приводу: «Відповідно до судової практики та думки більшості вчених достатньо, щоб воля суб'єкта до привласнення здійснювалась через ззовні розпізнаване діяння» [242, с. 1542]. Очевидно, що за законодавством України схожі випадки належать до цивільно-правової сфери врегулювання спірних правовідносин.

Привласненням ввіреного рухомого майна (*Veruntreuung*) за ч. 2 §246 КК ФРН визнається більш тяжким злочином. Його конструктивні ознаки, проте, не передбачають такої категорії предмета злочину, як майно, що знаходилося у віданні винного, а також право на майно. Крім того, за КК ФРН предметом привласнення визнаються виключно рухомі речі. При цьому поняття рухомої речі у німецькому кримінальному законодавстві є досить специфічним. Відповідно до чинного рішення Імперського Суду ФРН, що за своєю природою є аналогічним постановам Пленуму Верховного Суду України, роз'яснено наступне: «Кримінально-правове поняття «рухомі речі» є самостійним, публічно-правовим і таким, що виводиться тільки з чинного кримінального закону та не залежить від визначення речі в приватноправовому порядку. Рухомими речами визнаються тільки фізичні (*Körperliche*) речі» [237, с. 112].

Варто також зауважити, що у §266 КК ФРН закріплений кваліфікований склад злочину привласнення, який є доволі ускладненим як з об'єктивної сторони, так і з боку характеристики суб'єкта. Сформульований він наступним чином: «Хто зловживає наданим йому законом, приписом влади чи за угодою повноваженням розпоряджатися державним майном або хто порушує покладений на нього законом чи приписом влади або за угодою чи довірчими

відносинами обов'язок дотримуватися інтересів такого майна і цим заподіює шкоду особі, чиї майнові інтереси він повинен захищати...» (§ 266 КК ФРН) [198]. Як можна бачити, у даному складі злочину поєднується ціла низка об'єктивних ознак, в тому числі і заволодіння майном шляхом зловживання службовим становищем, що, на перший погляд, ускладнює відмежування службового злочину від господарського (§ 263 КК ФРН).

Водночас КК ФРН не передбачає можливості вчинення аналізованого злочину в формі розтрата. Це можливо пояснити тим, що законодавець ФРН вважає привласнення більш ранньою стадією єдиного процесу заподіяння майнової шкоди державі, в якому розтрата майна виступає як остаточний результат. У зв'язку з цим юридично значущим проєкт є власне саме привласнення, як закінчений злочин, а вже юридична доля майна, яка його спіткає після привласнення, для кваліфікації значення не має. Така позиція відкриває широке поле для дискусії [229].

Окремі однорідні елементи у конструкції юридичного складу розкрадання державного майна з положеннями КК ФРН виявляє КК Іспанії. Відповідно до ст. 252 вказаного нормативно-правового акту підлягає кримінальній відповідальності особа, яка «...на шкоду іншій особі привласнить або розтратить гроші, майно, цінні папери, будь-яку іншу рухому річ або спадковий актив, який був отриманий на зберігання, за дорученням або для управління або на іншій підставі, що тягне за собою обов'язок передати або повернути його, або заперечуватиме його отримання, якщо вартість привласненого перевищує чотириста євро» [182, с. 86].

Щодо інших країн Європи, особливо розвинених, то особливої уваги заслуговують процеси приватизації у Франції, Італії та Великобританії.

Франція впродовж століть дотримувалася політики націоналізації великих підприємств і посилення державного контролю у сферах, які певним чином можуть впливати на загальний розвиток країни. Франція впродовж свого розвитку провадила політику контрольованої економіки, тобто уряд скуповував перспективні, але фінансово нестабільні компанії для підтримки проєктів

розвитку і водночас активно діяла стратегія націоналізації підприємств, що були лідерами у своїй галузі чи мали значні стратегічні ресурси. Водночас Франція не могла залишатися осторонь основних європейських тенденцій приватизації. Серед головних причин приватизації дослідники виділяють насамперед досить непостійну позицію уряду Франції як власника контрольного пакета акцій - позиція уряду постійно змінювалася від позицій отримання високого короткострокового прибутку до проведення соціальних заходів, що приводили до збитків. Тобто уряд постійно переходив від ідей вільної торгівлі та розвитку до соціальної контрольованої економіки, що лише негативно відображалося на розвитку підприємств. Крім того, уряд намагався постійно стежити за діяльністю підприємств, проводячи постійні аудиторські перевірки, чим лише створював непотрібне внутрішнє напруження на підприємстві [235].

Для регулювання названих проблем у 2003 р. урядом Франції було створено Агенцію управління цінними паперами держави (Agence des Participations de l'Etat), головними завданнями якої є розробка довгострокових стратегій розвитку підприємств, які перебувають у власності держави, та проведення заходів щодо контролю за впровадженням даних стратегій. Загалом, як показала практика діяльності цієї Агенції, задум був досить непоганий, однак у процесі практичної реалізації було виявлено ряд недоліків, усунення яких потребувало досить значного часу, що і призвело до досить низької продуктивності діяльності вказаної Агенції [84;238].

Також до проблем, що спричинили потребу в приватизації, дослідники відносять проблему співіснування приватного та державного секторів у одній галузі економіки, що призводить до обмеженості розвитку державних компаній через потребу погоджувати витрати на розвиток і розширення, тоді як для приватних компаній ця проблема є практично неактуальною, оскільки проблеми розширення вирішуються у міру надходження без потреби часового лагу на узгодження рішення. До проблеми часового лагу також відноситься і нижча гнучкість державних компаній стосовно реагування на зміну кон'юнктури ринку.

На думку дослідників, це призводить до нижчих темпів розвитку державних компаній порівняно із приватними [234].

Під тиском зовнішніх і внутрішніх факторів урядом Франції було прийнято Закон про приватизацію (JO 1986b), яким було визначено основні положення механізму приватизації. Згідно з новими положеннями встановлювалося, що приватизація може проводитися лише за ініціативи уряду та згоди прем'єр-міністра. Також було введено положення, згідно з яким приватизація малих і середніх компаній потребувала лише Декрету уряду, тоді як приватизація великих або стратегічних підприємств потребувала прийняття відповідного закону та проводилась у три етапи. Тобто наміри уряду Франції про проведення приватизації певних підприємств та їх перелік подавались у вигляді закону, тоді як рішення по кожній окремій справі подавались або у вигляді Декрету або у вигляді окремого Закону [7].

У результаті проведення приватизації у Франції було приватизовано 18 великих підприємств і понад 500 малих і середніх компаній. За увесь період приватизації прибуток країни становить понад 60 млрд євро. Загалом можна сказати, що урядом Франції було проведено досить успішну приватизацію частини державного сектору. На базі отриманого досвіду урядом також було розроблено декілька нових проєктів приватизації підприємств енергогенеруючого сектору у відповідь на заплановані директиви ЄС стосовно реорганізації даного сектору і створення єдиного європейського енергетичного простору [7].

Попри такі факти, пов'язані зі заниженням реальної балансової вартості об'єктів, що підлягають приватизації, кримінальне законодавство Франції не передбачає спеціальних статей за діяння у сфері приватизації. Водночас згідно з чинним Кримінальним кодексом Франції [103] кримінально-правова охорона цих суспільних відносин здійснюється за допомогою норм, що встановлюють відповідальність за посадові та інші злочини. До цих злочинів відносяться: незаконне стягнення грошових сум (ст. 432-10), розкрадання власності (ст. 432-15), торгівля впливом (ст. 432-11). Торгівля впливом наявна в тому випадку,

коли шляхом зловживання своїм реальним чи передбачуваним впливом публічна посадова особа за хабар добивається отримання від державного органу влади чи управління, зокрема, укладання вигідних угод чи будь-якого іншого вигідного для особи, що дає хабар рішення.

Доволі цікавим видається звернення до досвіду французького законодавця в аспекті аналізу видових та конструктивних особливостей розтрата державного, комунального майна. За законодавством Франції привласнення охоплюється ціла низка суспільно небезпечних діянь. У своїй більшості відповідальність за них передбачена у статтях Глави IV Розділу I Книги III КК Франції. Це такі види привласнень як: а) привласнення заставного майна; б) привласнення майна, яке піддано арешту; в) штучне створення неплатоспроможності. Крім того, як справедливо зазначає Попов С.О. до групи кримінально караного привласнення поряд із вказаними вище діями повинні бути поміщені злочинні діяння, пов'язані з привласненням майна в процесі банкрутства, а також привласнення та зловживання в комерційних товариствах. Відповідальність за такі діяння передбачена Комерційним кодексом Франції [229].

Статтею 314-1 КК Франції передбачена кримінальна відповідальність за зловживання довірою. Цей склад злочину аналогічний тому, що передбачений §266 КК ФРН і закріплений наступним чином: «Зловживання довірою, яке вчинене будь-якою особою, що виразилося у привласненні на шкоду державі або іншій особі майна, які були цій особі передані або які вона була зобов'язана оберігати чи використати певним чином» [103]

Тож можна констатувати, що неоднозначне формулювання диспозиції ст. 314-1 КК Франції створює підґрунтя для наукових дискусій та правозастосовних суперечок щодо визнання права на майно предметом цього злочину, а також конкретного змісту самої категорії «право на майно».

Італія з позиції державного сектору була досить консервативною державою і процеси приватизації у ній розпочалися на десятиліття пізніше ніж у інших європейських країнах.

Процес приватизації був офіційно розпочатий у липні 1990 р., коли урядом було видано Закон № 218 (також відомий як Закон Амато), згідно з яким банки, які перебували у державній власності, змінювали форму власності і ставали акціонерними компаніями. Також цим законом дозволялося проводити первісне розміщення акцій новоутворених фінансових установ на фондовій біржі, однак обсяг такого розміщення суворо регламентувався і становив 49 % від загального числа акцій, тобто уряд залишав за собою основні регулятивні функції та вирішальне право голосу [7]. Порівняно з Францією, у якій приватизація означала демонтаж більшої частини держсекторів, в Італії приватизація – це реформування та раціоналізація державного сектора, звільнення його від бюрократизованості. Закон про приватизацію державних підприємств від 23 січня 1992 р. італійський парламент прийняв після тривалих і напружених дебатів.

Наступним кроком уряду Італії на шляху приватизаційних реформ стало прийняття Закону № 35 від 90 січня 1992 р. Згідно з цим Законом, були реорганізовані державні агенції (*enti di gestione*), державні спеціалізовані установи та інші державні компанії у акціонерні товариства та компанії. Цим Законом було реорганізовано систему державної власності та рівень урядової присутності у більшості економічних секторів, а також було затверджено систему проведення подібних перетворень і збережено пункт про продаж лише 49 % акцій новостворених акціонерних компаній [7].

У процесі розвитку приватизації уряд Італії не міг залишатися осторонь приватизаційних тенденцій у Європі, тому було створено нову установу – Фонд амортизаційних надходжень від державних цінних паперів. Згідно з описаними у Законі № 432/1993 принципами діяльності цього фонду, він повністю відповідав принципам Євростату і був призначений для акумулювання надходжень від приватизації та дивідендів від акцій підприємств, які перебували у власності держави. Цілями фінансування цього фонду були стратегії розвитку країни, тоді як обмеження на використання цих коштів було лише одне – кошти вказаного

фонду не могли бути використані для покриття поточного та довгострокового [7].

На думку європейських дослідників, саме цей закон став переломним під час проведення приватизації в Італії, оскільки він чітко окреслив усі дозволені способи та визначив ключові обмеження на проведення приватизації державних підприємств. Дослідники погоджуються із думкою про те, що уряд, провівши масштабне упорядкування процесів приватизації, дійшов до моменту, коли необхідно було створити єдиний орган, який би займався проведенням процесів приватизації та контролював дотримання законодавства у цій сфері. У зв'язку з цим Законом 481/195 було створено нову державну установу - Незалежне регулятивне агентство, на яке покладалася функція управління акціями державних і приватних підприємств, що перебували у власності держави. Також на це агентство покладалася функція проведення, нагляду та контролю за процесами приватизації.

Велика Британія як одна із провідних країн Європи характеризується початком процесів приватизації у середині 1950-х років, коли було проведено першу приватизацію національних сталеливарних підприємств. Найбільші процеси приватизації у Великій Британії спостерігались на початку 80-х рр. минулого століття, яка однією з перших у Європі зіткнулась із проблемою низької ефективності державного управління компаніями порівняно із приватними власниками. Доцільно зазначити, що уряд Великої Британії у 1990-х роках зіткнувся із проблемою, що ряд підприємств, проданих у кінці 1980-х років, значно збільшили свої прибутки за рахунок використання переважно монопольного становища на ринку. Тому, у 1997 р. було розроблено систему Windfall Tax (Податок із надзвичайного прибутку), головним завданням якої було створення одноразового податку, який стягується із компанії через років після її приватизації.

Головними завданнями приватизації виступали не стільки фінансові прибутки держави, скільки створення ефективного адміністративного апарату. Водночас, відповідно до законодавства Великої Британії, кримінальна

відповідальність за незаконну приватизацію відсутня, натомість така відповідальність наближена за злочини проти власності, що регламентується чотирма законами: 1) Законом про викрадення 1968 року; 2) Законом про злочинне спричинення шкоди майну 1971 року; 3) Законом про викрадення 1978 року; 4) Законом про шахрайства 2006 року.

Перш за все слід дещо визначитись із термінологією, яка використовується у Законі «Про викрадення» 1968 р., зокрема із певною плутаниною, яка спостерігається у наукових джерелах і яка викликана труднощами перекладу. Справ в тому, що в зазначеному законі вживається родове поняття «theft» (мовою оригіналу – «The Theft Act 1968»).

Відповідно до п. 1 Закону про викрадення 1968 року під викраденням слід розуміти «нечесне привласнення майна, яке належить іншій особі, з метою назавжди позбавити її цього майна» (п. 1). При цьому, як стверджує Пітер Лейленд, ключовим моментом при визначенні викрадення є закріплення його ненасильницького способу [111, с. 47]. Що стосується категорії нечесності, як ознаки викрадення, то, на нашу, думку, повним його аналогом у вітчизняному законодавстві і науковому обігу є термін «протиправне (незаконне)». Щодо закріплення специфічної мети – бажання назавжди позбавити власника майна, – то вона видається зайвою, оскільки акцентує увагу не стільки корисливий характер викрадення, скільки на вчинення його з мотивів вчинення його з мотивів (мети) помсти, особистої неприязні до власника тощо. Гадається, що законодавець намагався підкреслити прагнення остаточно (а не на деякий час) заволодіти майном при вчиненні кожного злочину з даної групи, що обумовлено специфікою англійської правозастосовної практики. Показовим в цьому плані є вказівка на особливості кваліфікації у зв'язку з цією ознакою, викладена в курсі «Кримінальне право» Майклом Алленом. Зокрема, учений роз'яснює, що, якщо злочинець привласнить в Ноттінгемі чужий автомобіль і залишить (покине) його в Лондоні, суд має визнати це «тимчасовим запозиченням». Якщо ж злочинець візьме в Ноттінгемі парасольку та покине її в Лондоні, суд має визнати це викраденням (зокрема крадіжкою), оскільки в Лондоні відшукати парасольку

практично неможливо [232, р. 187]. Отже, казуальна специфіка всієї системи права Великої Британії безпосередньо позначилася й на законодавчій конструкції викрадення та, як наслідок, і розкрадання.

Підсумовуючи вищевикладене варто констатувати, що заподіяння шкоди державі шляхом створення організованих злочинних угруповань, контрабанди товарів, корупції, фінансових злочинів, торгівлі наркотиками, ухилення від сплати податків, незаконної конвертації валюти, розкрадання державного майна призводить до занепаду держави та загрози економічній та політичній стабільності.

Висновки до розділу 1

1. В умовах війни проблема незаконної приватизації державного, комунального майна набуває особливої актуальності й вимагає детального дослідження на науковому рівні та належного законодавчого врегулювання, адже з європейським вектором розвитку України пов'язаний процес роздержавлення, зокрема державного, комунального майна.

Загалом питання сфери приватизації розглянуто в роботах вчених-правників та економістів, зокрема О. Г. Бакланова, О. М. Бондар, І. Г. Давидова, М. І. Костромітіна, Л. С. Любохинець, О. П. Процків, О. В. Рябченко, С. М. Сологуб, В. О. Хлівного, Л. В. Чуприни та інших, які вже зробили свій вклад у дослідження процесу роздержавлення, приватизації, з позицій різних галузей права, що дає змогу розробити рекомендації для інституцій сектору безпеки. Однак з порівняльного аналізу наукових праць у контексті предмета дослідження випливає, що більшу увагу приділено теоретико-методологічним аспектам приватизації, генезі приватизаційних процесів і їх наслідків, формуванню та реалізації державної приватизаційної політики.

Розглянувши стан дослідження проблем кримінально-правової охорони сфери приватизації в Україні звернувши увагу на дослідження П. П. Андрушка, П. С. Берзіна, Л. П. Брич, В. К. Грищука, Н. О. Гуторової, О. О. Дудорова, П. І. Заруби, О. Г. Кальмана Т. Я. Крих, М. І. Мельника, В. О. Навроцького, Є. Л. Стрельцова, Є. В. Фесенка, М. І. Хавронюка, можна зробити висновок, що досі юридична громадськість не побачила самостійного комплексного дослідження питань правового забезпечення процесу приватизації в доктрині наук кримінального циклу, зокрема кримінально-правові характеристики незаконної приватизації державного, комунального майна з урахуванням прийнятого закону України «Про приватизацію державного і комунального майна» (2018) в умовах дії КК України 2001 р., а наявні окремі напрацювання засвідчили дискусійність у розгляді низки питань.

2. Приватизація в Україні є стратегічним проєктом, який змінив основні економічні парадигми радянського суспільства. Зміна форми власності на основні засоби виробництва стала вагомою причиною для соціально-економічних перетворень у суспільстві, а сам процес приватизації – інструментом формування великого бізнесу в Україні. Водночас максимізований масив нормативно-правових документів у сфері приватизації не достатньо забезпечив прозорість самого процесу, а тому виникла нагальна потреба у його реформуванні з метою боротьби з корумпованістю, тіньовою економікою та легалізацією грошових коштів, здобутих незаконним шляхом.

Криміналізація незаконної приватизації державного, комунального майна є своєчасною, закономірною та соціально обумовленою, позаяк особливо гостро це питання дає про себе знати в умовах реформування правоохоронної системи, декриміналізації господарського сектору економіки, воєнного стану, латентності кримінальних правопорушень, розміром завданої шкоди. Рівень соціальної цінності суспільних відносин у сфері приватизації є достатнім для їх кримінально-правової охорони, а тому охороняються нормами кримінального права.

3. Вивчений досвід зарубіжних країн з питань кримінальної відповідальності за незаконну приватизацію державного, комунального майна, засвідчив неоднакові підходи в законодавстві країн постсоціалістичної, континентальної та англосаксонської правових сімей. КК країн континентально-правової сім'ї на відміну від постсоціалістичної виявляють таку спільну рису, як ускладнена їх диференціація за критерієм суб'єкта, а також особливості предмета злочину, яким у більшості випадків визнається виключно рухоме майно; англосаксонської – виявляє уніфікацію незаконних форм розкрадання та значну залежність від судового прецеденту й правової доктрини й у більшості випадків предметом злочину окрім майна визнається також і право на нього.

Загалом аналіз кримінального законодавства країн європейського простору засвідчив, що кримінальної відповідальності за незаконну приватизацію державного, комунального майна не існує, за винятком Болгарії, що пов'язано або із завершенням приватизаційного процесу і декриміналізацією норм (Румунія, Чехія), або суспільно небезпечні діяння, що вчиняються в процесі приватизації державного, комунального майна віднесено, як правило, до кримінальних правопорушень у сфері службової діяльності. Водночас законодавче закріплення таких кримінальних протиправних дій в КК Італії, Іспанії, Латвії, Німеччини, Франції та ін., вирізняється своєю ускладненою диференціацією за критерієм суб'єкта, а також особливостей предмета злочину, яким в більшості випадків визнається виключно рухоме майно, яке диференціюється в залежності від характеру повноважень винного щодо нього.

РОЗДІЛ 2

ОБ'ЄКТИВНІ ТА СУБ'ЄКТИВНІ ОЗНАКИ НЕЗАКОННОЇ ПРИВАТИЗАЦІЇ ДЕРЖАВНОГО, КОМУНАЛЬНОГО МАЙНА

2.1. Об'єктивні ознаки незаконної приватизації державного, комунального майна

Необхідною ознакою будь-якого складу кримінального правопорушення є об'єкт злочину. Не є кримінальним правопорушенням дія або бездіяльність, яка хоча формально і містить ознаки будь-якого діяння, передбаченого цим Кодексом, але через малозначність не становить суспільної небезпеки, тобто не заподіяла і не могла заподіяти істотної шкоди фізичній чи юридичній особі, суспільству або державі [99]. Відповідно, не є кримінальним правопорушенням діяння, що не направлене на будь-який об'єкт, що перебуває під охороною чинного законодавства, чи не завдає цьому об'єкту шкоди. Об'єкт кримінального правопорушення, а саме ступінь захисту його законом, визначає суспільну небезпечність діяння.

Основним завданням кримінального закону, а саме чинного Кримінального кодексу України задекларовано правове забезпечення охорони прав і свобод людини і громадянина, власності, громадського порядку та громадської безпеки, довкілля, конституційного устрою України від кримінально-протиправних посягань, забезпечення миру і безпеки людства, а також запобігання кримінальним правопорушенням [223].

Сучасна наука кримінального права називає саме перераховані вище суспільні відносини об'єктом будь-якого кримінального правопорушення, оскільки об'єктом кримінального правопорушення є не будь-які суспільні відносини, а лише ті, що підпадають під охорону кримінальним законом. Еволюція поглядів на об'єкт кримінального правопорушення неодмінно впливає

на зміну поглядів щодо розуміння поняття кримінального правопорушення. Об'єктом кримінального правопорушення може бути визнано лише те, що потерпає від шкоди внаслідок кримінального протиправного діяння. У зв'язку із цим не є об'єктом кримінального правопорушення самі закони, кримінально-правові норми чи заборони, адже вони не зазнають шкоди від злочину [230, с. 166].

Правильне визначення об'єкта складу незаконної приватизації державного, комунального майна дасть змогу вирішити достатньо широке коло питань, які мають важливе кримінально-правове значення. Зокрема, розкрити соціальну сутність кримінального правопорушення, з'ясувати характер і ступінь його суспільної небезпеки та сприятиме правильній кваліфікації діяння [106].

Вчення про об'єкт складу кримінального правопорушення – одне з ключових і водночас найбільш складних та дискусійних у доктрині кримінального права. Протягом останніх століть вчені по-різному розглядали це поняття. Науковці визначали об'єктом складу кримінального правопорушення суб'єктивні права особи, норми права в їх реальному бутті, цінності, як умови здорового існування суспільства, що охороняються нормами права, життєві інтереси, правові блага тощо [95, с. 156; 106].

Як справедливо зазначив М. Й. Коржанський: «...визнання суспільних відносин об'єктом злочину виводиться із загального вчення про суспільну суть і службову роль кримінального права. На цій науковій підставі у кримінальному законодавстві з повною визначеністю затверджено положення про те, що об'єктом кримінально-правової охорони є суспільні відносини. При цьому об'єктом злочину виступають лише ті суспільні відносини, які знаходяться під охороною уголовного закону» [82, с. 107]. На підтвердження цього, В. Я. Тацій зауважує, що тільки суспільні відносини як цілісна система, а не їх складові частини, можуть бути визнані об'єктом злочину [189, с. 3, 13].

До структури суспільних відносин обов'язково входить – суб'єкт, особи, що вступають у ці відносини. Безсуб'єктних суспільних відносин не існує. Законодавець зазвичай або називає суб'єкта таких охоронюваних кримінальним

законом суспільних відносин або називає їх ознаки. Предметом цих суспільних відносин можуть бути природні об'єкти, товари, в тому числі людина, тощо. В залежності від предмета суспільні відносини поділяються на дві великі групи: 1) матеріальні суспільні відносини, 2) нематеріальні суспільні відносини. Соціальний зв'язок виявляє сутність і властивості суспільних відносин [187].

Зазначена концепція у різні роки піддавалась критиці вітчизняних вчених, які висловлювали власні пропозиції стосовно питання, що саме необхідно визнати об'єктом кримінального правопорушення. Відповідаючи на критику концепції «об'єкт кримінального правопорушення – суспільні відносини», В. Я. Тацій зазначає: «Аналізуючи критичні зауваження на адресу теорії об'єкта злочину як суспільних відносин, вважаємо за можливе не погодитися з тим, що ця концепція є пережитком минулого або штучно створеним постулатом радянських часів, як це нерідко відзначають противники теорії суспільних відносин. На наш погляд, категорія «суспільні відносини», якою охоплюються відносини між людьми, що існують у суспільстві й регулюються різноманітними соціальними нормами, є філософською (або соціологічною) і не має безпосереднього відношення до певного історичного періоду» [188, с. 134].

Однак, попри такі підходи, з плином часу в сучасній кримінально-правовій літературі з'явилися нові підходи до розуміння об'єкта складу кримінального правопорушення, які ставлять під сумнів визнання суспільних відносин об'єктом складу кримінального правопорушення, а пропонують інші, зокрема: об'єкт – це правові блага й інтереси; об'єкт складу кримінального правопорушення – це соціальні цінності. О. О. Дудоров зауважує, що у низці випадків теорія об'єкта кримінального правопорушення як суспільних відносин не спрацьовує, а об'єктом кримінального протиправного діяння слід визнавати ті блага, інтереси, на які посягає злочинне діяння і які охороняються кримінальним законом [88, с. 102]. На думку С. Б. Гавриша, правове благо завжди піддається злочинному впливу, а тому цьому благу завдається шкода, яка може бути встановлена завдяки розумінню його як цінності. Саме від цінності правового блага як об'єкта залежить характер, зміст і розмір наслідків злочинного посягання особи

[36, с. 64]. Такої ж позиції дотримуються й інші науковці [93, с. 62-63; 91, с. 197-202; 106, с. 4].

Проте, як зазначає С. Я. Лихова, прихильників цієї концепції небагато, і це зумовлено неконкретністю формулювань, які містить ця концепція. В ній блага визначаються через поняття цінностей, при цьому не розкривається зміст ні поняття «благо», ні поняття «цінність». Те, що не є цінним, не може бути і благом. Корисним для людини є те, що є загальною цінністю, а не цінністю на індивідуальному рівні. Закон захищає цінності, але не на індивідуальному, а на загальносоціальному рівні [115, с. 30-31].

І. І. Чугуніков вважає, що поняття об'єкта злочину є суто нормативним. Це означає, що встановлення цього елемента складу є неможливим, з одного боку, без урахування положень інших галузей права, якими врегульовані певні види суспільних відносин, а з іншого – шляхом розширеного тлумачення кола об'єктів, які поставлені під охорону Особливою частиною КК України [218, с. 71].

Останніми роками з'явилась концепція, яка пропонує об'єктом складу кримінального правопорушення визнавати цінності. Виникнення цієї концепції, на думку науковців, пов'язано з тим, що Конституція України заклала кардинально нові ціннісні орієнтації. Прихильники цієї концепції вважають, що держава повинна забезпечити, в першу чергу, охорону особистих благ, прав і свобод людини і громадянина, адже ст. 3 Конституції України найвищою соціальною цінністю визнала людину, її життя і здоров'я, честь та гідність, недоторканність і безпеку [79]. Наприклад, П. С. Матишевський вважав, що об'єктом злочину виступають цінності, які охороняються кримінальним законом, проти яких спрямовано злочинне діяння і яким воно може заподіяти або заподіює шкоду [121, с. 72]. Визнання суспільних відносин об'єктом складу злочину є надто загальним і суперечить загальноприйнятим у світі пріоритетам, а також Конституції України [121, с. 68-69; 209, с. 66-67].

Ще одну цікаву позицію щодо об'єкта складу злочину, яка варта належної уваги, запропонувала С. Я. Лихова, а саме, що об'єктом кримінально-правової

охорони загалом, і родовими об'єктами злочинів є правовідносини. Правові відносини – це особливий вид суспільних відносин. Будучи тісно пов'язаними з іншими взаємовідносинами у реальному суспільному житті, вони не тільки не втрачають своєї специфіки, а, навпаки, саме завдяки їй набувають великого суспільного значення, відіграючи велику роль і посідаючи досить значуще місце в колі цих суспільних відносин [115, с. 53].

Загалом основні теорії та концепції об'єктом кримінального правопорушення визнають: суспільні відносини (В. І. Борисов, А. Н. Готін, М. Й. Коржанський, Ю. О. Кучер, А. Н. Миколенко, М. О. Мягков, А. В. Савченко, В. Я. Тацій, І. І. Чугунников); соціальні цінності (П. С. Матишевський, Т. І. Присяжнюк, Є. В. Фесенко); соціальні блага (С. Б. Гавриш, А. Ф. Зелінський та В. М. Куц); блага, інтереси і права (В. Т. Дзюба); правоохоронювані інтереси та блага особистості, суспільства або держави (О. Ф. Бантищев); правовідносини (С. Я. Лихова); блага та суспільні відносини (А. М. Ришелюк); сфери життєдіяльності людей (В. П. Ємельянов); соціальну оболонку суспільних відносин (В. М. Трубніков) [223].

Очевидно, що складність і багатогранність того, на що спрямовані злочини та що підлягає кримінально-правовій охороні, фактично унеможливорює створення єдиної універсальної концепції об'єкта злочину, тобто такої, що дозволить точно визначити об'єкт будь-якого злочину.

Попри різноманітність теорій об'єкта складу кримінального правопорушення, в науці кримінального права не викликає суперечок той факт, що об'єктом є те, на що посягає злочинець, і чому внаслідок посягання заподіюється шкода або створюється загроза заподіяння такої [147, с. 14; 33, с. 118].

Правильне встановлення об'єкта кримінального правопорушення має не лише теоретичне, а й надзвичайно важливе практичне значення. Правове значення встановлення об'єкта полягає у такому: сприяє з'ясуванню соціальної суті злочину, зокрема характеру і ступеня його суспільної небезпечності; в ході дослідження цінностей, на які посягають суспільно небезпечні діяння, виступає

одним із шляхів удосконалення кримінального законодавства (дослідження ієрархії соціальних цінностей дає змогу розв'язати проблему створення чіткої системи кримінального законодавства); виявляє не захищені кримінальним законом соціальні цінності, що дає підстави для прийняття відповідних кримінальних законів; встановлення об'єктів злочинних діянь у сукупності з іншими елементами складу злочину дає змогу визначити види конкретних злочинів [77, с. 198].

Варто зауважити, що дослідження об'єктивних ознак не лише дає змогу нам з'ясувати соціальну сутність і суспільну небезпеку злочинного посягання, а також має практичне значення для кваліфікації суспільно небезпечного діяння. У першу чергу необхідно сказати, що годі й шукати проблему кримінального права з більшою кількістю спірних моментів, ніж галузь учення про об'єкт кримінального правопорушення [94, с. 111]. Однак потрібно зазначити, що його правильне визначення дозволяє, крім суспільної небезпеки, розкрити зміст учиненого діяння та його юридичні ознаки, а також сприяє точному й однаковому застосуванню кримінально-правової норми [19].

Не вдаючись до наукових дискусій, а підтримуючи Т. Я. Крих і викладені нами положення у попередніх підрозділах зазначимо, що суспільна небезпека незаконної приватизації майна полягає у заподіянні істотної шкоди (створенні загрози її заподіяння) відносинам, які виникають між державою (органами місцевого самоврядування) та юридичними чи фізичними особами у процесі приватизації майна з приводу забезпечення дотримання учасниками приватизації встановленого законодавством України порядку її проведення [106, с. 86-87]. Крім цього, суспільну небезпеку незаконної приватизації (у тому числі в аспекті вдосконалення законодавства) не варто обмежувати фіскальною складовою. Останнім часом на державному рівні проголошується перехід від фіскальної до інвестиційно орієнтованої моделі приватизації; мета приватизації визначається як сприяння оптимізації частки державного сектору в умовах ринку, підвищення ефективності економіки та збільшення конкурентоспроможності країни; вказується на недопущення до участі у приватизації об'єктів, що мають

стратегічне значення для економіки і безпеки держави, осіб, зареєстрованих в офшорних зонах, і країнах, які не співпрацюють у сфері протидії відмиванню злочинних доходів, а так само на недопущення приватизації підприємств, що мають стратегічне значення для економіки і безпеки держави, якщо це матиме наслідком монополізацію відповідного ринку товарів, тощо. Розмірковуючи над вдосконаленням кримінально-правових норм про відповідальність за злочини проти порядку приватизації, ми не можемо не враховувати тенденції розвитку регулятивного законодавства [51].

На думку П. І. Заруби, безпосереднім об'єктом незаконної приватизації державного, комунального майна є суспільні відносини, що виникають між органами приватизації, покупцями та посередниками (учасники відносин) у процесі приватизації державного і комунального майна (предмети відносин) і полягають в дотриманні ними визначених спеціальним законодавством прав та обов'язків (соціальний зв'язок) стосовно визначення об'єктів приватизації, їх вартості та правомочних покупців, а також стосовно використання ними приватизаційних документів [61, с. 54].

Однак, на нашу думку, визначаючи об'єкт складу незаконної приватизації державного, комунального майна варто виходити з того, що об'єктом виступають суспільні відносини, поставлені під охорону закону про кримінальну відповідальність. Тому, *основним безпосереднім об'єктом складу незаконної приватизації державного, комунального майна є суспільні відносини що виникають між державою (Верховна Рада України, Президент України, Кабінет Міністрів України, його робочі групи з підготовки рекомендацій і пропозицій до проєктів рішень Кабінету Міністрів України щодо приватизації та умов продажу об'єктів державної власності, що підлягають приватизації, Рахункова палата України, Фонд державного майна України та його територіальні підрозділи, Антимонопольний комітет України, Рада національної безпеки і оборони України, органи місцевого самоврядування, органи, які здійснюють управління державним майном відповідно до повноважень, що визначені окремими законами, аукціонні комісії та ін.),*

юридичними чи фізичними особами у процесі приватизації державного, комунального майна й забезпечення дотримання такими суб'єктами встановленого законодавством України порядку його проведення.

Можна стверджувати, зазначають В. В. Шевчук та О. В. Охман, що загальним об'єктом всіх кримінальних правопорушень є вся сукупність суспільних відносин, охоронюваних нормами кримінального права [228, с. 237]. Родовий (груповий) об'єкт в науці кримінального права розуміється як об'єкт, що охоплює певне коло тотожних або однорідних за своєю соціально-політичною та економічною сутністю суспільних відносин, які тому й охороняються єдиним комплексом взаємопов'язаних кримінально-правових норм. Саме ця особливість і є основою побудови Особливої частини КК України. Під безпосереднім об'єктом посягання розуміють конкретні суспільні відносини, які поставлені законодавцем під охорону певного кримінального закону і яким завдається шкода злочином, що підпадає під ознаки даного складу. Відповідно, це об'єкт окремого конкретного злочину [223].

Як факультативну ознаку складу кримінального правопорушення виділяють предмет кримінального правопорушення. Учений А. В. Макодзьоб дійшов таких висновків. Предметом суспільних відносин є те, з приводу чого або у зв'язку із чим існують такі відносини, що є об'єктом складу злочину. Поряд із предметом суспільних відносин слід виділяти предмет злочину як самостійну факультативну ознаку об'єкта складу злочину. Кожен із цих предметів наділений притаманними йому ознаками, виконує свою соціальну роль, а також має різне правове значення. Предмети конкретних складів злочинів, передбачених статтями (частинами статей) Особливої частини КК, характеризується специфічними притаманними їм ознаками, що відрізняють їх один від одного [117, с. 198].

Кримінальні правопорушення у сфері приватизації державного, комунального майна віднесені законодавцем до розділу VII Особливої частини КК України, що називається «Кримінальні правопорушення у сфері господарської діяльності» [223].

Варто зазначити, питання щодо визначення родового об'єкта цих кримінальних правопорушень у сфері господарської діяльності є дискусійним та актуальним й сповна не вирішено в науці кримінального права.

В. О. Навроцький родовим об'єктом господарських правопорушень вважає систему господарства України, яка складається з фактичної (сукупності наявних сфер, галузей господарської діяльності) і функціональної сторін (принципів за якими здійснюється господарювання в державі), а господарські злочини – визначає як передбачені нормами КК суспільно небезпечні посягання, які заподіюють істотну шкоду системі господарювання [127, с. 153–155].

Водночас науковці по-різному визначали родовий об'єкт кримінальних правопорушень у сфері господарської діяльності, зокрема, як:

нормальна господарська діяльність;

суспільні відносини у сфері економіки (економічної діяльності);

весь конгломерат відносин, що складаються в процесі руху коштів, речей, прав, дій у сфері цивільного обороту країни;

наявна система господарювання;

суспільні відносини, що утворюють систему господарювання [74, с. 169].

Вважаємо, що таке різне тлумачення поняття родового об'єкта кримінальних правопорушень у сфері господарської діяльності зумовлено невідповідністю положенням господарського законодавства змісту статей розділу VII Особливої частини КК України, що називається «Кримінальні правопорушення у сфері господарської діяльності».

Усі кримінальні правопорушення цього розділу об'єднані назвою «у сфері господарської діяльності». Проте Господарський кодекс України, як основний нормативно-правовий акт відносин у сфері господарювання, визначає основні засади господарювання в Україні і регулює господарські відносини, що виникають у процесі організації та здійснення господарської діяльності між суб'єктами господарювання, а також між цими суб'єктами та іншими учасниками відносин у сфері господарювання [40]. Під господарською діяльністю у цьому Кодексі, згідно з положеннями ст. 4, розуміється діяльність

суб'єктів господарювання у сфері суспільного виробництва, спрямована на виготовлення та реалізацію продукції, виконання робіт чи надання послуг вартісного характеру, що мають цінову визначеність.

Учасниками відносин у сфері господарювання, згідно ст. 2, є суб'єкти господарювання, споживачі, органи державної влади та органи місцевого самоврядування, наділені господарською компетенцією, а також громадяни, громадські та інші організації, які виступають засновниками суб'єктів господарювання чи здійснюють щодо них організаційно-господарські повноваження на основі відносин власності [40].

Загальними принципами господарювання в Україні визначено в ст. 6 Господарського кодексу України: забезпечення економічної багатоманітності та рівний захист державою усіх суб'єктів господарювання; свобода підприємницької діяльності у межах, визначених законом; вільний рух капіталів, товарів та послуг на території України; обмеження державного регулювання економічних процесів у зв'язку з необхідністю забезпечення соціальної спрямованості економіки, добросовісної конкуренції у підприємництві, екологічного захисту населення, захисту прав споживачів та безпеки суспільства і держави; захист національного товаровиробника; заборона незаконного втручання органів державної влади та органів місцевого самоврядування, їх посадових осіб у господарські відносини [40].

Перехід України до ринкової економіки розпочався наприкінці 80-х рр. минулого століття в досить складних як з політичної, так і з економічної позицій умовах [86]. Ці умови характеризувалися тим, що на момент реформування була відсутня вітчизняна науково обґрунтована концепція переходу до нових економічних (господарських) відносин в умовах вільного ринку, стрімко руйнувалися старі, соціалістичні планово-економічні відносини, з'являлися нові суб'єкти господарських відносин, посилювалося протиборство щодо стратегії і тактики переходу від планового господарства до ринкового. При цьому велика кількість протиправних дій була здійснена з боку різних категорій осіб: і з боку державних чиновників, які проголосили дозвіл на все, що не було заборонено

законом, і відверто протиправних дій самих суб'єктів ринкових відносин (перших підприємців: цеховиків, торговців, комерсантів) [123]

Сьогодні практика діяльності правоохоронних органів і суду свідчить про те, що чимало підприємницьких структур є цілком кримінальними новоутвореннями, які суттєво гальмують позитивний розвиток господарської діяльності в Україні. В Україні, як і загалом у світі, під господарською діяльністю розуміють діяльність суб'єктів господарювання у сфері суспільного виробництва, яка спрямована на виготовлення та реалізацію продукції, виконання робіт чи надання послуг вартісного характеру, що мають цінову визначеність [40].

Законодавець також застосував термін «підприємництво», під яким розуміють самостійну, систематичну, на власний ризик діяльність по виробництву продукції, виконанню робіт, наданню послуг з метою отримання прибутку, яка здійснюється фізичними та юридичними особами, зареєстрованими як суб'єкти підприємницької діяльності у порядку, встановленому законодавством [167].

Підприємництво і господарська діяльність мають як спільні, так і відмінні ознаки. Спільними ознаками зазначених понять є: безпосередність здійснення діяльності; систематичність (регулярність) її здійснення; наявність організаційного елементу (організація виробництва, обігу); метою цієї діяльності є одержання матеріальних та нематеріальних благ. При цьому, для господарської діяльності мета одержання прибутку не є обов'язковою ознакою, а підприємницька діяльність виражається не лише у виробництві продукції, виконанні робіт чи наданні послуг, вона може полягати у створенні (заснуванні) іншого суб'єкта підприємницької діяльності – юридичної особи, а також у володінні корпоративними правами у випадках, передбачених законодавством [195].

Отже, як стверджує М. О. Дунас, категорії «господарська діяльність» та «підприємництво» багато в чому збігаються за змістом, але підприємництво розглядають як форму здійснення господарської діяльності, тобто остання за

обсягом є значно ширшою [55]. До речі, в чинному законодавстві використовуються і такі терміни, як «бізнес», «комерційна діяльність», «комерція», зміст яких чітко не визначений. Втім, аналіз науково-монографічної літератури показує що ці терміни використовуються як тотожні. Наприклад, як вказують різні автори, комерційною діяльністю є: сукупність торгових процесів щодо здійснення актів купівлі-продажу з метою отримання прибутку (О. І. Барановський і Т. М. Сергієва) [12]; сукупність процесів та операцій, спрямованих на здійснення купівлі-продажу товарів з метою задоволення купівельного попиту та отримання прибутку (С. С. Чернявський, І. М. Синяєва) [208]; сукупність комерційних операцій, спрямованих на ефективну купівлю-продаж і доведення товарів до споживачів з орієнтацією на попит та отримання реального прибутку [185; 72].

Поняття «господарська злочинність» («злочинність у сфері господарської діяльності»), поряд з категоріями «організована злочинність», «корупція», «тіньова економіка», повсюдно увійшло до понятійного апарату юридичних наук. М. Й. Коржанський господарськими називає кримінальні правопорушення, які посягають на суспільні відносини, що утворюють систему господарювання і визначають порядок виробництва, розподілу і використання матеріальних цінностей, благ і природних ресурсів. Під безпосередніми об'єктами кримінальних правопорушень у сфері господарських відносин учений розуміє різні сфери господарювання – торгівлю, сільське господарство, фінансово-кредитну систему тощо [82, с. 259–260].

Сучасна господарська злочинність, що розвивається в надрах підприємництва, завдаючи колосальних втрат державі, здатна шляхом проникнення у владні структури дестабілізувати базисні підвалини соціально-економічної системи держави [194, с. 112].

Відповідно, незалежно від того, хто є учасником відносин у сфері господарювання, ці відносини базуються на принципі свободи підприємницької діяльності та мають диспозитивний характер, обмежуються виключно законом [223].

Тобто поняття «сфера господарської діяльності» за чинним КК України значно ширше поняття, ніж поняття господарської діяльності, визначення якої надано Господарським кодексом України.

На думку С. С. Трача, під поняттям господарська злочинність необхідно розуміти суспільно-небезпечні діяння, основним безпосереднім об'єктом яких виступають відносини власності і відносини у сфері виробництва, обміну, розподілу і споживання товарів і послуг, при вчиненні яких, для одержання економічної вигоди, особа протиправно використовує певні інститути (правила, процедури, механізми) господарської діяльності. Характерними ознаками такої злочинності є: посягає на суспільні відносини у сфері господарювання та підприємництва, пов'язаних з виробництвом, обміном, розподілом і споживанням матеріальних благ та послуг; завдає шкоди певним економічним відносинам, в основі яких є охоронюваний законом інтерес громадян, господарюючих суб'єктів та держави; вчиняється особами, які здійснюють господарську (підприємницьку) діяльність, включені у систему економічних та господарсько-правових відносин або іншими особами, які формально перебувають поза сферою господарської діяльності, проте фактично здатні впливати на прийняття управлінських рішень; не має насильницького спрямування, а тому кримінальні правопорушення вчиняються переважно шляхом шахрайства й службових зловживань, в основі яких, як правило, корисна мета [195].

За наявного стану законодавства, родовим об'єктом злочинів в сфері господарської діяльності потрібно визначити суспільні відносини, що виникають у процесі виробництва всією сукупністю галузей господарства суспільного продукту, його розподілу та обміну, виконання робіт та надання послуг вартісного характеру, а також в процесі формування та виконання бюджетів від результатів господарювання [74, с. 170].

О. О. Дудоров визначає безпосереднім об'єктом цього злочину суспільні відносини, що встановлюють передбачений законодавством порядок приватизації державного, комунального майна [53, с. 843].

Зважаючи на те, що процес приватизації передбачає відповідні законодавчо встановлені способи та порядок приватизації, ці поняття підлягають розкриттю. У цьому випадку акцентувати необхідно на порядку приватизації, що є частиною суспільних відносин, які є безпосереднім об'єктом кримінального правопорушення – незаконної приватизації державного, комунального майна [223].

Відповідно до ч. 1 ст. 10 Закону України «Про приватизацію державного, комунального майна», порядок приватизації державного і комунального майна передбачає: формування та затвердження переліків об'єктів, що підлягають приватизації; опублікування переліку об'єктів, що підлягають приватизації, в офіційних друкованих виданнях державних органів приватизації, на офіційному вебсайті Фонду державного майна України, на офіційних сайтах місцевих рад та в електронній торговій системі; прийняття рішення про приватизацію; прийняття місцевою радою рішення про приватизацію об'єкта комунальної власності; опублікування інформації про прийняття рішення про приватизацію об'єкта та у випадках, передбачених цим Законом, інформації про вивчення попиту для визначення стартової ціни; проведення інвентаризації та оцінки відповідно до законодавства; проведення у випадках, передбачених законом, аудиту, екологічного аудиту об'єкта приватизації; перетворення державного або комунального підприємства в господарське товариство у процесі приватизації у випадках, передбачених цим Законом; затвердження плану розміщення акцій акціонерних товариств, створених у процесі приватизації, у випадках, передбачених цим Законом, та його виконання; затвердження у випадках, передбачених цим Законом, умов продажу об'єктів приватизації, розроблених аукціонною комісією; опублікування інформації про умови продажу, в тому числі стартову ціну об'єкта приватизації; проведення аукціону, укладення договору купівлі-продажу; укладення договору купівлі-продажу в разі приватизації об'єкта шляхом викупу; опублікування інформації про результати приватизації; прийняття рішення про завершення приватизації [169].

Приватизація об'єкта вважається завершеною з моменту його продажу та переходу до покупця права власності або завершення розміщення всіх акцій, передбачених до продажу планом розміщення акцій, і оформлюється наказом відповідного органу приватизації [223].

Коло суб'єктів правовідносин у сфері приватизації, як зазначає І. В. Стельмахович, визначається структурою процесу її проведення. До них належать насамперед державні органи приватизації, що реалізують державну політику з цих питань. Другим, основним суб'єктом приватизаційних правовідносин, є покупці об'єктів приватизації або їх представники. Третім суб'єктом приватизації є посередники як частина інфраструктури процесу приватизації, які здійснюють різні допоміжні функції [183, с. 91].

Закон України «Про приватизацію державного і комунального майна» називає суб'єктами приватизації:

1) державні органи приватизації, якими є Фонд державного майна України, його регіональні відділення та представництва у районах і містах, органи приватизації в Автономній Республіці Крим,

2) місцеві ради, органи приватизації територіальних громад,

3) покупців, які можуть бути виключно особи, названі в Законі, а саме 1) громадяни України, іноземні громадяни; 2) юридичні особи, зареєстровані на території України, крім передбачених частиною другою цієї статті; 3) юридичні особи інших держав, крім передбачених частиною другою цієї статті.

Соціальний зв'язок розглядуваних нами відносин проявляється у правомірній діяльності суб'єктів у процесі відчуження майна, що перебуває в державній, комунальній власності, в порядку, визначеному чинним приватизаційним законодавством України. Права та обов'язки всіх учасників приватизаційних відносин визначаються виключно державою, а не домовленістю між ними. Попри значущість соціального зв'язку в структурі охоронюваних кримінальним законом суспільних відносин, його не можна ототожнювати чи зводити до самих суспільних відносин, оскільки він завжди залишається лише певною частиною останнього [197, с. 71].

З огляду на викладене, безпосереднім об'єктом незаконної приватизації державного, комунального майна є суспільні відносини, що виникають між суб'єктами приватизації: державними органами приватизації, місцевими радами, органами приватизації територіальних громад, покупцями та іншими особами (суб'єкт відносин) у процесі приватизації державного і комунального майна (предмет) і полягають в дотриманні ними законодавчо встановлених прав та обов'язків (соціальний зв'язок) стосовно визначення об'єктів приватизації.

Для встановлення складу незаконної приватизації державного, комунального майна, за ст. 233 КК України, вирішальне значення має конкретизація предмета кримінального правопорушення. Без ідентифікації матеріального об'єкта, на який було спрямовано злочинне діяння, зазвичай неможливо надати і вірну кваліфікацію кримінальних правопорушень, здійснити відмежування від суміжних. Крім того, зазвичай саме предмет цього кримінального правопорушення є першочерговим етапом виявлення та визначення протиправності діяння.

Наука кримінального права надає визначення предмета кримінального правопорушення, як речі матеріального світу, з приводу яких чи шляхом дії на які вчиняється злочин, з певними властивостями яких кримінальний закон пов'язує наявність у діях особи ознак конкретного складу кримінального правопорушення, впливаючи на які, суб'єкт заподіює шкоду об'єкту [83; 110].

З диспозиції ст. 233 КК України, що має бланкетний характер, вбачається, що *предметом цього злочину є державне та комунальне майно, майно, що не підлягає приватизації*. Своєю чергою Є. В. Фесенко пропонував запровадити кримінальну відповідальність за незаконну приватизацію не будь-якого державного майна, а лише майна державних підприємств або невеликих державних підприємств [207, 20-21] У чинному КК для позначення предмета досліджуваного злочину вживається ширше (універсальне) поняття [51, с. 104].

Майном, відповідно до положень ст. 190 Цивільного кодексу України є окрема річ, сукупність речей, а також майнові права та обов'язки. Речі є рухомими, які можна вільно переміщувати у просторі, та нерухомими. До

нерухомих речей (нерухоме майно, нерухомість) за ч. 1 ст. 181 Цивільного кодексу України належать земельні ділянки, а також об'єкти, розташовані на земельній ділянці, переміщення яких є неможливим без їх знецінення та зміни їх призначення [215].

Своєю чергою державне та комунальне майно можливо класифікувати відповідно до положень Закону України «Про приватизацію державного та комунального майна» на *об'єкти малої приватизації* та *об'єкти великої приватизації*.

Об'єкти малої приватизації: 1) єдині майнові комплекси державних і комунальних підприємств, їх структурних підрозділів, у тому числі єдині майнові комплекси та їх структурні підрозділи, що передані в оренду, крім єдиних майнових комплексів державних і комунальних підприємств, що належать до об'єктів великої приватизації; 2) окреме майно: рухоме та нерухоме майно державних або комунальних підприємств (у тому числі будівлі, споруди, нежитлові приміщення), майно, що залишилося після закінчення процедури ліквідації державних або комунальних підприємств, визнаних банкрутами; майно підприємств, що ліквідуються за рішенням органу, уповноваженого управляти державним або комунальним майном; майно державних або комунальних підприємств, що не були продані як єдині майнові комплекси; державне або комунальне майно, що не увійшло до статутного капіталу господарських товариств та перебуває на обліку господарських товариств, створених унаслідок приватизації або корпоратизації; 3) об'єкти незавершеного будівництва (будівлі, споруди, передавальні пристрої, які не введені в експлуатацію), законсервовані об'єкти; 4) об'єкти соціально-культурного призначення: об'єкти освіти, охорони здоров'я, культури, фізичної культури та спорту, туризму, мистецтва і преси, телебачення, радіомовлення, видавничої справи; санаторно-курортні заклади, будинки і табори відпочинку, профілакторії; інші об'єкти, призначені для задоволення соціальних та культурних потреб громадян незалежно від вартості майна; об'єкти соціально-культурного призначення, що не включені до статутного капіталу господарських

товариств; 5) пакети акцій акціонерного товариства, утвореного у процесі приватизації або корпоратизації, акції (частки), що належать державі у статутному капіталі господарських товариств, інших господарських організацій і підприємств, заснованих на базі об'єднання майна різних форм власності та розташованих на території України або за її межами, крім пакетів акцій акціонерних товариств, що належать до об'єктів великої приватизації; 6) інші об'єкти, що не належать до об'єктів великої приватизації.

Об'єкти великої приватизації: об'єкти державної або комунальної власності (єдині майнові комплекси державних підприємств та пакети акцій (часток) суб'єктів господарювання, у статутному капіталі яких понад 50 відсотків акцій (часток) належать державі), вартість активів яких згідно з даними фінансової звітності за останній звітний рік перевищує 250 мільйонів гривень.

Закон України «Про приватизацію державного та комунального майна» (2018 р.) також чітко називає *об'єкти, які не підлягають приватизації*. Такими об'єктами є: казенні підприємства та об'єкти, необхідні для виконання державою своїх основних функцій, для забезпечення обороноздатності держави, та об'єкти права власності Українського народу, майно, що становить матеріальну основу суверенітету України, зокрема: майно органів державної влади та органів місцевого самоврядування, майно Збройних Сил України (військове майно), Служби безпеки України, Державної прикордонної служби України, сил цивільного захисту, Державної служби спеціального зв'язку та захисту інформації України, правоохоронних органів та податкових органів, митних органів, що безпосередньо забезпечує виконання зазначеними органами встановлених законодавством завдань, майно закладів охорони здоров'я системи екстреної медичної допомоги; надра, корисні копалини загальнодержавного значення, території та об'єкти природно-заповідного фонду загальнодержавного значення, водні ресурси, лісові ресурси, інші природні ресурси, які є об'єктами права власності Українського народу; системи створення та збереження золотовалютних резервів; емісійна система, майнові комплекси підприємств і

установ, що забезпечують випуск та зберігання грошових знаків і цінних паперів; об'єкти, що забезпечують зв'язком органи законодавчої та виконавчої влади, у тому числі радіотелевізійні передавальні центри; Національний архівний фонд; пам'ятки державної частини Музейного фонду України; документи Державного бібліотечного фонду України; підприємства, що здійснюють виробництво об'єктів космічної діяльності; заклади освіти, що фінансуються з державного бюджету; наукові об'єкти, включені до Державного реєстру наукових об'єктів, що становлять національне надбання, та наукові установи, включені до Державного реєстру наукових установ, яким надається підтримка держави; ядерні матеріали, ядерні установки і об'єкти, призначені для поводження з радіоактивними відходами; майно Державної кримінально-виконавчої служби України, яке безпосередньо забезпечує виконання встановлених законодавством завдань і функцій; майно та матеріали Державного інформаційного геологічного фонду України; майно, матеріали та дані Державного картографо-геодезичного фонду України, топографо-геодезичні і картографічні матеріали; державні еталони, інші об'єкти, що забезпечують функціонування Державної метрологічної служби; автомобільні дороги, крім тих, що належать підприємствам (до першого розгалуження їх за межами території таких підприємств); магістральні залізничні лінії загального користування та розміщені на них технологічні споруди; метрополітен; майно, що забезпечує цілісність об'єднаної енергетичної системи України; атомні електростанції; магістральні нафто- і газопроводи та магістральний трубопровідний транспорт; майнові комплекси підрозділів пожежної охорони; об'єкти інженерної інфраструктури та благоустрою міст, інших населених пунктів; акваторії морських портів; водосховища і водогосподарські канали комплексного призначення; місця поховання; захисні споруди цивільного захисту; підприємства з виготовлення, ремонту технічних та інших засобів реабілітації для осіб з інвалідністю; об'єкти спортивної інфраструктури; державні заклади охорони здоров'я та освіти, у тому числі приміщення, в яких розміщуються державні заклади охорони здоров'я та освіти, тощо [169].

Перелік об'єктів великої приватизації державної власності, що підлягають приватизації, затверджується Кабінетом Міністрів України за поданням Фонду державного майна України. Переліки об'єктів малої приватизації державної власності, що підлягають приватизації, затверджуються Фондом державного майна України. Перелік об'єктів комунальної власності, що підлягають приватизації, ухвалюється місцевою радою. Наприклад, розпорядженням КМУ від 16 січня 2019 року № 36-р «Про затвердження переліку об'єктів великої приватизації державної власності», термін дії якого не встановлено, затверджено перелік об'єктів великої приватизації державної власності».

Крім того, слід зазначити, що деякий час серед вчених існувала думка про те, що предметом цього кримінального правопорушення можуть бути також приватизаційні документи. Водночас станом на сьогодні юридична наука прийшла до висновку про те, що предмет кримінального правопорушення відрізняється від знаряддя вчинення кримінального правопорушення тим, що знаряддя завжди підлягають знищенню, а предмет поверненню потерпілому. Відповідно підроблені приватизаційні документи слід вважати знаряддям вчинення кримінального правопорушення – незаконної приватизації державного, комунального майна.

З прийняттям Закону України «Про внесення змін до деяких законодавчих актів України щодо умов обігу земель сільськогосподарського призначення» (2020 р.) предметом цього кримінального правопорушення є землі сільськогосподарського призначення [161].

Також окремої уваги заслуговує думка про те, що предметом цього кримінального правопорушення можливо вважати земельну ділянку, що належала на момент приватизації державі чи територіальній громаді, і була безоплатно приватизована громадянином, в порушення норм Земельного кодексу України. Земельний кодекс України встановлює, що безоплатна передача земельних ділянок у власність громадян провадиться у разі:

- а) приватизації земельних ділянок, які перебувають у користуванні громадян;
- б) одержання земельних ділянок внаслідок приватизації державних і

комунальних сільськогосподарських підприємств, установ та організацій; в) одержання земельних ділянок із земель державної і комунальної власності в межах норм безоплатної приватизації, визначених Кодексом [64].

Тобто приватизація державного, комунального майна визначена різними нормативно-правовими актами. Суспільні відносини щодо приватизації державного, комунального майна можуть складатися між різними суб'єктами цих відносин, проте предмет кримінального правопорушення незаконної приватизації державного, комунального майна незмінний. Предметом завжди є державне та комунальне майно, та майно, що не підлягає приватизації.

Об'єктивна сторона кримінального правопорушення є зовнішньою стороною кримінального правопорушення, має багатоаспектний характер та може бути визначена через ознаки, що можуть носити обов'язковий чи факультативний характер.

Деякі вчені дійшли висновку, що об'єктивну сторону складу кримінального правопорушення становлять такі ознаки: 1) діяння (дія або бездіяльність); 2) наслідки; 3) причинний зв'язок; 4) спосіб вчинення злочину; 5) місце і час вчинення злочину; 6) обстановка вчинення злочину; 7) засоби вчинення злочину; 8) знаряддя злочину; 9) джерела вчинення злочину [120, с. 167].

Незаконна приватизація державного, комунального майна завжди є дією, тобто реалізується шляхом вчинення активних дій.

Диспозицією ст. 233 КК України передбачено наступні дії, які складають об'єктивну сторону кримінального правопорушення – приватизація державного, комунального майна, а саме:

- 1) приватизація державного, комунального майна шляхом заниження його вартості через визначення її у спосіб, не передбачений законом;
- 2) приватизація державного, комунального майна шляхом використання підроблених приватизаційних документів;
- 3) приватизація майна, яке не підлягає приватизації згідно з законом;
- 4) приватизація неправомочною особою.

Першочергово слід зазначити, що чинна редакція Закону України «Про приватизацію державного та комунального майна» (2018 р.), дає визначення приватизації державного або комунального майна як платного відчуження майна, що перебуває у державній або комунальній власності, на користь фізичних та юридичних осіб, які відповідно до цього Закону можуть бути покупцями [221].

Деякі вчені під приватизацією розуміють один із способів зміни форми власності, а саме відчуження майна, що перебуває у державній або комунальній власності, на користь фізичних чи юридичних осіб, які відповідно до законодавства про приватизацію можуть бути покупцями [192, с. 129].

Визначені різновиди дій під час незаконної приватизації державного, комунального майна розглянемо в теоретичному та практичному аспектах.

Заниження вартості майна через визначення її у спосіб, не передбачений законом, як складова об'єктивної сторони складу злочину незаконної приватизації державного, комунального майна.

Аналіз процесу приватизації державної власності та практики правозастосування, статистики свідчить про те, що більш розповсюдженим є придбання державної та комунальної власності за заниженою ціною. Нестабільність законодавства та зміни системи оцінювання вартості майна сприяють вчиненню правопорушень зі сторони осіб, що найбільш наближені до державної власності (посадові особи, керівники підприємств).

Науковці І. В. Стельмахович, О. М. Неживець вважають, що реалізувати такі дії можливо такими шляхами:

- 1) продаж неналежним для об'єкта способом;
- 2) непроведення експертної оцінки або проведення її неналежним чином (у разі її обов'язкового проведення), що мало своїм наслідком заниження вартості майна;
- 3) безоплатна передача у приватну власність (окрім випадків, передбачених законодавством) [184, с. 176].

О. О. Дудоров під заниженням вартості майна через визначення її у спосіб, не передбачений законом вважає:

1) застосування такого способу, який відповідно до чинного законодавства взагалі не повинен бути використаний під час приватизації;

2) застосування такого способу оцінки майна, який хоч і використовується під час приватизації, однак згідно із законодавством не може застосовуватись для оцінки саме даного об'єкта приватизації [53, с. 849]. Своєю чергою С. Пилипчук визначає приватизацію майна шляхом заниження його вартості через визначення її у спосіб, не передбачений законом, як відчуження на користь покупців (фізичних чи юридичних осіб) державного (комунального) майна, вартість якого занижена при проведенні його оцінки внаслідок застосування способів її визначення щодо конкретного об'єкта приватизації, не передбачених законодавством, та визначених відповідним органом приватизації [151, с. 135].

Водночас вважаємо, що для правильного правозастосування можливим є буквальне тлумачення норми *«заниження вартості майна через визначення її у спосіб, не передбачений законом»*, як визначення вартості майна у будь-який спосіб, що не відповідає встановленому законом способу, що має наслідком визначення вартості як такої, що не відповідає дійсній вартості майна в бік її зменшення (заниження).

З метою розуміння змісту норми кримінального закону надаємо визначення кожному поняттю, що складає її зміст.

«Майном» слід вважати об'єкти державної і комунальної власності, що підлягають приватизації. До таких об'єктів, згідно з положеннями ч. 1 ст. 4 Закону України «Про приватизацію державного і комунального майна», належать усі об'єкти права державної і комунальної власності, крім тих, приватизація яких прямо заборонена цим Законом та іншими законами України [169].

Загалом, на думку П. І. Заруби, визначення вартості майна, яке підлягає приватизації – це оцінка такого майна, що охоплює проведення інвентаризації

майна; аудиторської перевірки фінансової звітності підприємства; складання передавального або розподільного балансу підприємства; складання акта оцінки вартості майна або звіту про його експертну оцінку та висновків експерта про оціночну вартість майна; затвердження державним органом приватизації результатів проведення масової оцінки майна, висновків експерта про оціночну вартість майна (крім пакетів акцій) тощо [61, с. 86].

Підтримуючи попередника, зазначимо, що спосіб визначення вартості майна, яке підлягає приватизації – це оцінка такого майна, що обумовлена способом приватизації стосовно конкретних груп об'єктів та передбачена приватизаційним законодавством. *«Вартість»* майна можливо визначити шляхом проведення оцінки майна, майнових прав. Оцінка майна, майнових прав є результатом практичної діяльності суб'єкта оціночної діяльності на дату оцінки за процедурою, встановленою нормативно-правовими актами з оцінки майна, згідно з положеннями ст. 4 Закону України «Про оцінку майна, майнових прав та професійну оціночну діяльність в Україні» [166].

Методичне регулювання оцінки майна здійснюється у відповідних нормативно-правових актах з оцінки майна: положеннях (національних стандартах) оцінки майна, що затверджуються, методиках та інших нормативно-правових актах, які розробляються з урахуванням вимог положень (національних стандартів) і затверджуються Кабінетом Міністрів України або Фондом державного майна України. Водночас нормативно-правові акти, які регулюють питання вартості (ціни) майна, не повинні суперечити положенням (національним стандартам) оцінки майна.

Кабінетом Міністрів України затверджено Національний стандарт № 1 «Загальні засади оцінки майна і майнових прав», який є обов'язковим для застосування під час проведення оцінки майна та майнових прав суб'єктами оціночної діяльності. Такий стандарт надає визначення вартості, як еквіваленту цінності об'єкта оцінки, вираженому у ймовірній сумі грошей, а ціну, як фактичну суму грошей, сплачену за об'єкт оцінки або подібне майно [164].

Якщо законами або нормативно-правовими актами Кабінету Міністрів України, договором на проведення оцінки майна або ухвалою суду не зазначено вид вартості, який повинен бути визначений в результаті оцінки, визначається *ринкова вартість*.

Ринкова вартість – це вартість, за яку можливе відчуження об’єкта оцінки на ринку подібного майна на дату оцінки за угодою, укладеною між покупцем та продавцем, після проведення відповідного маркетингу за умови, що кожна із сторін діяла із знанням справи, розсудливо і без примусу.

До неринкових видів належать вартість заміщення, вартість відтворення, залишкова вартість заміщення (відтворення), вартість у використанні, споживча вартість, вартість ліквідації, інвестиційна вартість, спеціальна вартість, ліквідаційна вартість, чиста вартість реалізації, оціночна вартість та інші види, порядок визначення яких встановлюється окремими національними стандартами.

Вартість ліквідації визначають як вартість, яку очікується отримати за об’єкт оцінки, що вичерпав корисність відповідно до своїх первісних функцій. Вартість заміщення, як визначену на дату оцінки поточну вартість витрат на створення (придбання) нового об’єкта, подібного до об’єкта оцінки, який може бути йому рівноцінною заміною. Вартість відтворення, як визначену на дату оцінки поточна вартість витрат на створення (придбання) в сучасних умовах нового об’єкта, який є ідентичним об’єкту оцінки. Залишкову вартість заміщення (відтворення), як вартість заміщення (відтворення) об’єкта оцінки за вирахуванням усіх видів зносу (для нерухомого майна - з урахуванням ринкової вартості земельної ділянки під час її використання (прав, пов’язаних із земельною ділянкою). Спеціальну вартість, як суму ринкової вартості та надбавки до неї, яка формується за наявності нетипової мотивації чи особливої заінтересованості потенційного покупця (користувача) в об’єкті оцінки. Інвестиційну вартість, як вартість, визначену з урахуванням конкретних умов, вимог та мети інвестування в об’єкт оцінки. Та вартість у використанні, як

вартість, яка розраховується з огляду на сучасні умови використання об'єкта оцінки й може не відповідати його найефективнішому використанню.

Національний стандарт № 1 надає визначення навіть оціночній вартості, як вартості, яка визначається за встановленими алгоритмом та складом вихідних даних.

Оцінка проводиться із застосуванням бази, що відповідає ринковій вартості або неринковим видам вартості. Вибір бази оцінки передуює укладанню договору на проведення оцінки майна.

Наприклад, Методикою оцінки майна встановлено, що під час проведення незалежної оцінки єдиного майнового комплексу, що підлягає приватизації, базою оцінки є ринкова вартість у разі відповідності умов договору, для укладення якого проводиться оцінка, змісту поняття ринкової вартості. Якщо процедури продажу передбачають наявність додаткових умов, базою оцінки може бути інвестиційна вартість. Якщо умовами продажу єдиного майнового комплексу в процесі приватизації визначена його ліквідація, видом вартості як базою оцінки може бути вартість ліквідації, тощо [163]. Тобто, при проведенні оцінки вирішальне значення мають умови продажу та визначення бази оцінки.

Водночас законодавство, що визначає порядок проведення оцінки не містить поняття «спосіб» визначення вартості майна, що має значення для кваліфікації. Лише передбачено, що порядок приватизації державного і комунального майна передбачає в тому числі проведення інвентаризації та оцінки відповідно до законодавства. Отже, «спосіб» визначення вартості майна є оцінною категорією, що, однак, має ключову ознаку для кваліфікації кримінального правопорушення – заниження вартості такого майна.

Загалом оцінка майна, що проведена з порушенням закону внаслідок чого вартість такого майна є заниженою є складовою об'єктивної сторони складу кримінального правопорушення – приватизації державного, комунального майна шляхом заниження його вартості через визначення її у спосіб, не передбачений законом.

Об'єктивна сторона незаконної приватизації державного, комунального майна шляхом заниження його вартості через визначення її у спосіб, не передбачений законом – це дії, що вчинюються в процесі приватизації і характеризуються визначенням вартості майна у спосіб, який суперечить передбаченому відповідним законом способу приватизації стосовно визначених груп об'єктів, що супроводжується оцінкою майна нижче суми, яка затверджена органами приватизації за результатами експертної оцінки цього майна.

Використання підроблених приватизаційних документів.

Використання підроблених приватизаційних документів, тобто, подання документів, які містять неправдиві відомості, органам приватизації, їх врахування цими органами, вчинення інших дій з такими документами, якими обумовлюється прийняття рішення щодо приватизації об'єкта, тощо [151, с. 136].

Реалізувати такі дії, вважають І. В. Стельмахович та О. М. Неживець, можливо такими шляхами:

- 1) використання документів, що містять ознаки інтелектуальної підробки;
- 2) використання документів, що містять ознаки технічної підробки;
- 3) ці документи повинні бути використані саме у процесі приватизації, незалежно від способу приватизації чи етапу (підготовка, подання офіційних документів, отримання чи укладення угод, тощо) [184, с. 179].

Приватизація майна, яке не підлягає приватизації.

На думку провідних вчених, карана за ст. 233 КК України приватизація майна, яке не підлягає приватизації, означає укладання договорів купівлі-продажу щодо таких об'єктів державної або комунальної власності, відчуження яких на користь фізичних та юридичних осіб чинним законодавством або рішенням місцевих рад відповідного рівня заборонено. Відповідно до ст. 5 Закону «Про приватизацію державного і комунального майна» приватизації не підлягають об'єкти, що мають загальнодержавне значення, а також казенні підприємства. У літературі висловлюється думка про те, що приватизація майна,

яке не підлягає приватизації згідно із законом, наявна й у випадку відчуження та придбання таких об'єктів, які можуть бути приватизовані за певних умов чи з дотриманням певного порядку [129, с. 817; 51, с. 107].

Приватизація майна, яке не підлягає приватизації згідно з законом, тобто відчуження та придбання об'єктів державної чи комунальної власності, які або віднесені до таких, що взагалі не підлягають приватизації, або ж можуть бути приватизовані за певних умов чи з дотриманням певного порядку [151, с. 136].

Згідно з чинним законодавством, об'єкти державної власності, які підлягають приватизації, поділяються на дві категорії: 1) такі, що приватизуються за погодженням з Кабінетом Міністрів України (наприклад, майнові комплекси підприємств-монополістів на ринку відповідних товарів України); 2) такі, для приватизації яких не вимагається погодження з Кабінетом Міністрів України. На думку О. О. Дудорова, порушення встановленого порядку приватизації відповідного державного майна (здійснення її без погодження з урядом або іншим уповноваженим органом, наприклад, з Антимонопольним комітетом України) немає підстав визнавати приватизацією майна, що не підлягає приватизації. Такий саме висновок слід робити і у випадку приватизації пам'ятки культурної спадщини (за винятком тих пам'яток, які згадуються у затвердженому Законом України від 23 вересня 2008 р. Переліку пам'яток культурної спадщини, що не підлягають приватизації) без укладення з відповідним органом охорони культурної спадщини попереднього договору про укладення у майбутньому охоронного договору на пам'ятку із викладенням його істотних умов [51, с. 108].

Реалізувати такі дії можна так:

1) укладення договорів купівлі-продажу щодо об'єктів, що мають загальнодержавне значення, казенних підприємств;

2) приватизація об'єктів, що мають культурну або історичну цінність і перебувають під охороною держави;

3) приватизація спеціалізованих підприємств торгівлі, що обслуговують лише громадян, які мають пільги відповідно до чинного законодавства;

4) приватизація закладів культури, будівель соціально-побутового призначення, які споруджені за рахунок коштів державних підприємств (такі, що обслуговують населення, і виключені зі списків об'єктів приватизації за рішенням Фонду державного майна України, місцевих Рад відповідного рівня);

5) будь-які об'єкти, які включені до переліку об'єктів, що не підлягають приватизації (затверджений Верховною Радою України у формі прийняття відповідного закону чи Постановою Кабінету Міністрів України) [106].

Приватизація майна неправомочною особою.

Приватизація майна неправомочною особою, тобто придбання його фізичною чи юридичною особою, яка не може бути покупцем такого майна згідно із законом [151, с. 136].

Науковці, здійснюючи доктринальне тлумачення кримінального закону, одностайні у тому, що під неправомочною особою з позицій кваліфікації за ст. 233 КК України треба розуміти особу, якій чинним законодавством заборонено брати участь у процесі приватизації, укладати відповідні договори купівлі-продажу або вчиняти інші передбачені законодавством правочини з відчуження державного або комунального майна [129, с. 818; 61, 101-104; 53, с. 855-858]. Інакше кажучи, неправомочною є особа, якій приватизаційним законодавством не дозволено виступати ні покупцем, ні продавцем майна, що приватизується. Таке усталене в юридичній літературі розуміння кримінально-правового поняття «неправомочна особа» узгоджується з етимологією термінів «правомочний» і «правомочність», а так само ґрунтується на відповідних положеннях регулятивного законодавства, що є важливим з огляду на описово-бланкетний характер диспозиції ч. 1 ст. 233 КК України [51, с. 108].

Відповідно до ч. 2 ст. 8 Закону «Про приватизацію державного і комунального майна» покупцями об'єктів приватизації не можуть бути: 1) органи державної влади; 2) державні підприємства, власником яких є держава

Україна; 3) державні господарські об'єднання, державні холдингові компанії, державні акціонерні товариства (компанії), їх дочірні компанії та підприємства; 4) працівники державних органів приватизації; 5) покупці, які зареєстровані в офшорних зонах (згідно з переліком, визначеним Кабінетом Міністрів України) з непрозорою структурою власності (бенефіціарні власники яких не розкриті на 100 відсотків), а також покупці, які походять з держави-агресора; 6) держава, визнана Верховною Радою України державою-агресором, а також юридичні особи, в яких така держава має участь, і особи, які перебувають під контролем таких юридичних осіб; 7) юридичні особи, бенефіціарні власники 10 і більше відсотків акцій (часток) яких є резидентом держави, визнаної Верховною Радою України державою-агресором. Зазначене положення не застосовується до юридичних осіб, акції яких допущені до торгівлі іноземними фондовими біржами за переліком Кабінету Міністрів України, крім юридичних осіб, які є резидентами держави-агресора; 8) фізичні особи – громадяни та/або резиденти держави, визнаної Верховною Радою України державою-агресором; 9) юридичні особи, зареєстровані згідно із законодавством держав, включених FATF до списку держав, що не співпрацюють у сфері протидії відмиванню доходів, одержаних злочинним шляхом, а також юридичні особи, 50 і більше відсотків статутного капіталу яких належать прямо або опосередковано таким особам; 10) юридичні особи, інформація про бенефіціарних власників яких не розкрита в порушення вимог Закону України «Про державну реєстрацію юридичних осіб, фізичних осіб – підприємців та громадських формувань»; 11) фізичні та юридичні особи, стосовно яких застосовано спеціальні економічні та інші обмежувальні заходи (санкції) відповідно до Закону України «Про санкції», а також пов'язані з ними особи; 12) особи, які були стороною продажу об'єкта приватизації в Україні і з якими було розірвано договір купівлі-продажу об'єкта приватизації у зв'язку з порушенням з боку таких осіб, а також пов'язані з ними особи; 14) особи, включені до Реєстру осіб, які мають значну економічну та політичну вагу в суспільному житті (олігархів), відповідно до Закону України «Про запобігання загрозам національній безпеці, пов'язаним із надмірним

впливом осіб, які мають значну економічну та політичну вагу в суспільному житті (олігархів)» [169].

Державною програмою приватизації стосовно конкретних об'єктів можуть бути встановлені інші обмеження або особливості участі покупців у приватизації, включаючи галузеві та сумарні квоти на придбання юридичними особами державного майна та акцій (часток, паїв). Документами, які регламентують порядок приватизації окремих об'єктів, можуть встановлюватись особливі обмеження щодо суб'єктного складу приватизаційних відносин, що також треба брати до уваги при вирішенні питання про визнання особи неправомочною, а, отже, про наявність або відсутність складу кримінального правопорушення, передбаченого ст. 233 КК України. Йдеться про те, що встановлення кваліфікаційних вимог до потенційних покупців об'єктів приватизації (критеріїв, яким повинні відповідати претенденти на ці об'єкти) може бути компетенцією законодавця, уряду або Фонду державного майна України.

Реалізувати такі дії можна так:

1) покупцем державного або комунального майна виступає особа, якій чинним законодавством не дозволено або прямо заборонено брати участь у приватизації. Перелік таких осіб визначено безпосередньо в законах і підзаконних нормативних актах, які регламентують порядок приватизації певних груп об'єктів приватизації. Крім того, державною програмою приватизації стосовно конкретних об'єктів можуть бути встановлені інші обмеження або особливості участі покупців у приватизації, включаючи часткові галузеві та сумарні квоти на придбання юридичними особами державного майна або акцій;

2) укладення договору купівлі-продажу між правомочним покупцем державного майна і таким продавцем, який не є належним органом приватизації.

Також розглянемо практичний аспект правозастосування, а саме судову практику щодо кваліфікації дій засуджених осіб, як приватизацію державного,

комунального майна шляхом використання підроблених приватизаційних документів та приватизацію неправомочною особою.

Вироком Косівського районного суду Івано-Франківської області від 26.12.2008 у кримінальній справі № 1-152/2008, особу визнано винною у вчиненні кримінального правопорушення передбаченого ч. 1 ст. 233 Кримінального кодексу України.

Судом встановлено наступне. ОСОБА_2 обіймаючи посаду селищного голови селища Кути Косівського району в 2004 році, будучи неправомочною особою зловживаючи своїм службовим становищем провела незаконну приватизацію нежитлового приміщення по АДРЕСА_2, як житлового фонду, в той час як це приміщення не було житловим і належало до нежитлового фонду та не підлягало приватизації згідно із Законом України «Про приватизацію державного житлового фонду», а повинно було бути приватизоване відповідно до Закону України «Про приватизацію невеликих державних підприємств (малу приватизацію)» 06.03.1992 із змінами і доповненнями, згідно з яким продавцями об'єктів малої приватизації, що перебувають у загальнодержавній та комунальній власності є Фонд державного майна України, його регіональні відділення, представництва і органи приватизації, створені місцевими радами, приватизація здійснюється шляхом викупу чи аукціону. Крім того, ОСОБА_2 здійснила приватизацію вказаного приміщення на підставі завідомо неправдивих документів, а саме на підставі довідки про склад сім'ї наймача ізольованої квартири та займані ним приміщення на ім'я ОСОБА_3 та рішення виконавчого комітету Кутської селищної ради № 51 від 26 грудня 2003 року «Про визнання права власності на квартири за громадянами». Вказані незаконні дії ОСОБА_2 призвели до незаконної приватизації нежитлового приміщення, вартістю 10.083,26 грн, що більше як у 100 разів перевищує неоподаткований мінімум доходів громадян станом на 2004 рік [28].

Кам'янець-Подільський міськрайонний суд Вироком від 12.12.2012 у кримінальній справі № 2208/6074/12 кваліфікував дії особи, як незаконна приватизація комунального майна шляхом використання підроблених

приватизаційних документів, тобто злочин, передбачений ч. 1 ст. 233 КК України, у зв'язку з наступним.

21 жовтня 2011 року в приміщенні сільської ради у с. Ластівці, вул. Б. Хмельницького, 4, Кам'янець-Подільського району, ОСОБА_3 діючи з корисливих мотивів, з метою отримання у приватну власність вказаних квартир, зловживаючи службовим становищем, всупереч інтересам служби та громади, достовірно знаючи про те, що квартири №5 та АДРЕСА_1, згідно з протоколами житлових комісій № 36 від 10 лютого 2003 року та № 38 від 9 серпня 1995 року перебувають у користуванні (наймі) військовослужбовців ОСОБА_5 та ОСОБА_6, які там зареєстровані та проживають, використовуючи службове становище та повноваження голови Ластовецької сільської ради та головуючого виконавчого комітету, наказав секретарю виконавчого комітету ОСОБА_8 подати його заяву та заяву його дочки на розгляд виконавчого комітету, знаючи, що ні він, ні його донька не мають права на приватизацію цього житла, оскільки ніколи не були його наймачами і не були зареєстрованими у цьому житлі, з метою отримання дозволу на приватизацію цих квартир. Зловживаючи службовим становищем ОСОБА_3, використовуючи можливість посади сільського голови та голови виконавчого комітету, всупереч інтересам громади та інтересам потерпілих ОСОБА_5 та ОСОБА_6, запропонував членам виконкому задоволити подані заяви, мотивуючи тим, що вказані квартири вільні, хоча достовірно знав про їх перебування у користуванні потерпілих. В результаті розгляду даних заяв, виконком Ластовецької сільської ради одноголосно прийняв рішення № 50 та 57 від 21 жовтня 2011 року про надання дозволу ОСОБА_9 та ОСОБА_3 на приватизацію квартири № 5 та АДРЕСА_1 і надав дозвіл їм у КП «Лебідь»(с.Оринін) оформити свідоцтво на право власності зазначених квартир. Вказані рішення ОСОБА_3, власноручно підписав та скріпив печаткою сільської ради, виготовивши їх з метою подачі в орган приватизації.

До цього, 4 жовтня 2011 року, з метою приховання злочину та створення видимості законної приватизації квартир, ОСОБА_3 без дозволу основного

квартиронаймача ОСОБА_5 незаконно прописався у квартирі потерпілого у АДРЕСА_1. З цією ж метою, він підробив договір найму житла від 20 вересня 2011 року, який нібито укладений між ним та балансоутримувачем житла -КП «Ластовецьке», хоча жодних комунальних платежів за це житло ніколи не сплачував [27].

Вироком Алуштинського міського суду Автономної Республіки Крим від 06.09.2012 року у кримінальній справі № 1-105/11, особу визнано винною у вчиненні кримінального правопорушення передбаченого ч. 2 ст. 233 КК України.

Судом встановлено наступне. ОСОБА_4, своїми умисними діями скоїв злочин, передбачене ч. 2 ст. 233 КК України – незаконна приватизація державного майна неправомочною особою, в великих розмірах, вчинене групою осіб за попередньою змовою. Приватизація неправомочною особою передусім означає, що як покупець державного чи комунального майна виступає особа, якій чинним законодавством не дозволено брати участь у приватизації та укладати відповідні договори купівлі-продажу. Приватизацію неправомочною особою слід вбачати і в тому разі, коли договір купівлі-продажу державного або комунального майна укладається між покупцем і таким продавцем, який не є належним органом приватизації – взагалі або у конкретній ситуації. Судом встановлено, що підсудні, за попередньою змовою групою осіб, зробили незаконну приватизацію державного майна, яким є частина контори Алуштинської державної лікарні ветеринарної медицини літер «Б» (нежитлове приміщення), будучи неправомочною особою, оскільки в їх обов'язку не входило приватизація державного майна у вигляді нежитлових приміщень, яке не належить до житлового фонду, тобто підсудні не наділені правом відчуження цього майна згідно із законом, їх винність доведена зібраними у справі доказами [25].

Отже, діяння як обов'язкова ознака об'єктивної сторони кримінального правопорушення – незаконної приватизації державного, комунального майна становить активну дію. Розкриття поняття кожної з цих активних дій має на меті забезпечити вірне правозастосування. Водночас у діях особи можна виокремити

декілька активних дій, що становлять ознаку об'єктивної сторони складу кримінального правопорушення – незаконної приватизації державного, комунального майна.

2.2. Суб'єктивні ознаки незаконної приватизації державного, комунального майна

Приватизація, що розпочалася в Україні в 90-х рр., мала на меті створення не лише ринкової економіки, а започаткувала надання перш за все громадянам України пріоритетного права придбання державного майна. Однак, недостатній рівень нормативно-правового регулювання цього процесу, призвів до прийняття економічно необґрунтованих рішень та надав можливість до зловживань у цій сфері.

Попри те, що реалії стали далекими від закладених ідей і стратегій процесу приватизації, саме КК України є інструментом, що забезпечує охорону процесу здійснення приватизації, що продовжується і сьогодні.

Відомо, що будь-який злочин характеризується взаємопов'язаними та взаємообумовленими обов'язковими елементами, які характеризують його. Відповідно до ст. 233 КК України кримінально-правову заборону накладено на вчинення будь-яких дій, що суперечать приватизаційному законодавству.

Водночас кримінальне правопорушення вчиняє суб'єкт, який є обов'язковою ознакою будь-якого кримінального правопорушення, згідно з положеннями ст. 11 КК України [99]. Без суб'єкта кримінального правопорушення, відповідно не має і самого кримінального правопорушення. Отже, що ключовим елементом у механізмі злочинного діяння є людина, яка акумулює інтелектуальні та вольові процеси. Така особа у кримінально-правовій доктрині та кримінальному законодавстві називається суб'єктом кримінального правопорушення.

Суб'єктом кримінального правопорушення КК України в ст. 18 визначив, як фізичну осудну особу, яка вчинила кримінальне правопорушення у віці, з якого може наставати кримінальна відповідальність. Відповідно, суб'єкт кримінального правопорушення характеризується трьома обов'язковими ознаками: а) фізична особа; б) осудна особа; в) особа, яка досягла відповідного віку. Виключно сукупність таких ознак суб'єкта кримінального правопорушення є обов'язковою для всіх кримінальних правопорушень (складів кримінальних правопорушень), що передбачені в Особливій частині КК України [16, с. 183].

КК України, класифікує суб'єкти кримінального правопорушення на 1) загальні, 2) спеціальні. Водночас спеціальний суб'єкт кримінального правопорушення володіє всіма ознаками загального суб'єкта кримінального правопорушення, більш того має ознаки, яка може мати лише «певна особа».

Тож першочергово необхідно проаналізувати ознаки загального суб'єкта кримінального правопорушення.

По-перше, суб'єктом кримінального правопорушення є виключно фізична особа. Цивільний кодекс України визначає, що фізичною особою є людина, як учасник цивільних відносин [215]. Зрозуміло, що залежно від того, якими ознаками наділена фізична особа, такими як громадянство, професія, посада, тощо, відносимо ці ознаки до спеціального суб'єкта кримінального правопорушення.

По-друге, обов'язковою ознакою суб'єкта кримінального правопорушення є осудність. Осудною визнається особа, яка під час вчинення кримінального правопорушення могла усвідомлювати свої дії (бездіяльність) і керувати ними, за статтею 19 КК України. Відповідно така ознака, як осудність людини, є критерієм відмежування суб'єкта кримінального правопорушення, від особи, яка не може бути суб'єктом кримінального правопорушення [23].

Водночас КК України, крім осудної особи, визначає обмежено осудних і неосудних осіб. Ознаками відмінності між формулами обмеженої осудності і неосудності вчені зводять до характеру зв'язку між медичними і юридичними критеріями [99].

Юридичний критерій осудності полягає у здатності особи усвідомлювати свої дії або бездіяльність (їх фактичний зміст та суспільно-правове значення) та керування ними. Медичний критерій осудності – це стан психіки особи під час вчинення суспільно небезпечного діяння, який дає змогу характеризувати її як достатнім чином психічно здорову [16, с. 152]

Відмінність обмеженої осудності від неосудності полягає в різних кримінально-правових наслідках [43, с. 183].

Обмежена осудність обґрунтовує наявність суб'єкта кримінального правопорушення, що разом з іншими елементами складу кримінального правопорушення є підставою кримінальної відповідальності [58, с. 140–143]. На відміну від неосудності, оскільки не підлягає кримінальній відповідальності особа, яка під час вчинення суспільно небезпечного діяння, передбаченого цим Кодексом, перебувала в стані неосудності, тобто не могла усвідомлювати свої дії (бездіяльність) або керувати ними внаслідок хронічного психічного захворювання, тимчасового розладу психічної діяльності, недоумства або іншого хворобливого стану психіки. До такої особи за рішенням суду також можуть бути застосовані примусові заходи медичного характеру, як і до особи з обмеженою осудністю.

По-третє, суб'єктом кримінального правопорушення є особа, яка досягла певного віку. Залежно від віку людини, суб'єктів кримінальних правопорушень можливо класифікувати наступним чином: а) кримінальні правопорушення, за які відповідальність настає з 14 років, б) кримінальні правопорушення, відповідальність за вчинення яких настає з 16 років, в) кримінальні правопорушення, відповідальність за які настає з 18 років, тобто вчинені повнолітніми особами, які є спеціальними суб'єктами згідно з положеннями КК України [37].

Спеціальним суб'єктом кримінального правопорушення є фізична осудна особа, яка вчинила у віці, з якого може наставати кримінальна відповідальність, кримінальне правопорушення, суб'єктом якого може бути лише певна особа. В. О. Навроцький спеціальним суб'єктом визнає такий вид суб'єкта, котрий

виокремлюється із загального і при цьому наділений усіма ознаками загального суб'єкта складу кримінального правопорушення [201, с. 256].

Фізичну особу, що має такі певні ознаки, наприклад, певна професія, посада, громадянство, стать, законодавець визначає як спеціальний суб'єкт у відповідних статтях Особливої частини КК України.

З аналізу Загальної частини КК України вбачається, що незаконна приватизація державного, комунального майна (за ст. 233 КК України) вчиняється суб'єктом кримінального правопорушення, а саме фізичною, осудною особою, яка на момент вчинення кримінального правопорушення досягла шістнадцятирічного віку. Будь-яких інших вимог чи обмежень КК України не встановлює.

Більшість фахівців у галузі кримінального права відстоюють позиції, що в досліджуваному складі кримінального правопорушення наявний спеціальний суб'єкт. Наприклад, С. Пилипчак зазначає, що характерним є те, що суб'єктами даного виду кримінального правопорушення є особи, що володіють спеціальними знаннями у сфері приватизації [151, с. 137].

Натомість Н. О. Гуторова зазначає, що суб'єкт незаконної приватизації державного, комунального майна є загальний [48, с. 289].

Разом з тим зрозуміло, що суб'єктом кримінального правопорушення – незаконної приватизації державного, комунального майна є особа, що є суб'єктом правовідносин, пов'язаних з приватизацією державного, комунального майна.

Згідно з положеннями ст. 6 Закону України «Про приватизацію державного і комунального майна», суб'єктами приватизації є:

державні органи приватизації;
місцеві ради, органи приватизації територіальних громад;
покупці [169].

Фонд державного майна України, його регіональні відділення та представництва у районах і містах, органи приватизації в Автономній Республіці Крим становлять єдину систему державних органів приватизації, згідно з

положеннями ст. 7 Закону України «Про приватизацію державного і комунального майна» [169].

Державні органи приватизації утворюють аукціонні комісії, укладають договори з радниками, які беруть на себе зобов'язання щодо надання послуг у процесі приватизації об'єктів державної власності, у тому числі пошуку потенційних покупців об'єктів приватизації. Відповідно, і ці суб'єкти стають суб'єктами приватизаційних правовідносин і можуть стати суб'єктом кримінального правопорушення.

Покупцями об'єктів приватизації за ст. 8 Закону України «Про приватизацію державного і комунального майна», можуть бути: громадяни України, іноземні громадяни; юридичні особи, зареєстровані на території України, крім передбачених ч. 2 цієї статті; юридичні особи інших держав, крім передбачених ч. 2 цієї статті [169]. Положеннями даного Закону також передбачено перелік осіб, які не можуть виступати покупцями в приватизаційних відносинах (ч. 2 ст. 8).

Відповідно, у випадку, коли особа, що не має права в силу положень Закону бути покупцем, тобто суб'єктом приватизаційних відносин, все ж таки стає учасником таких відносин, така особа стає суб'єктом кримінального правопорушення – незаконної приватизації державного, комунального майна.

Незаконна приватизація державного, комунального майна шляхом заниження його вартості через визначення її у спосіб, не передбачений законом, може нерідко вчинятися за допомогою пособництва певних суб'єктів, а саме суб'єктів оціночної діяльності.

Закон України «Про оцінку майна, майнових прав та професійну оціночну діяльність в Україні» [166], суб'єктами оціночної діяльності називає:

1) суб'єктів господарювання, що зареєстровані в установленому законодавством порядку, а саме фізичних осіб – суб'єктів підприємницької діяльності, а також юридичних осіб незалежно від їх організаційно-правової форми та форми власності, які здійснюють господарську діяльність, у складі

яких працює хоча б один оцінювач, та які отримали сертифікат суб'єкта оціночної діяльності відповідно до цього Закону;

2) органи державної влади та органи місцевого самоврядування, які отримали повноваження на здійснення оціночної діяльності в процесі виконання функцій з управління та розпорядження державним майном та (або) майном, що є у комунальній власності, та у складі яких працюють оцінювачі. Оцінювачами можуть бути громадяни України, іноземці та особи без громадянства, які склали кваліфікаційний іспит та одержали кваліфікаційне свідоцтво оцінювача відповідно до вимог цього Закону.

Відповідно, у випадку вчинення кримінального правопорушення, а саме незаконної приватизації державного, комунального майна шляхом заниження його вартості через визначення її у спосіб, не передбачений законом, суб'єктом такого кримінального правопорушення може бути оцінювач.

Окремі фахівці зазначають, що суб'єктом аналізованого нами складу кримінального правопорушення може бути як громадянин, так і службова особа, у службові обов'язки якої входить виконання законодавства щодо приватизації державного, комунального майна [130, с. 403].

Посадові особи органів приватизації, інших органів виконавчої влади несуть кримінальну, адміністративну, матеріальну та дисциплінарну відповідальність за порушення законодавства про приватизацію, згідно з положеннями ст. 29 Закону України «Про приватизацію державного і комунального майна».

Відповідно, суб'єктом кримінального правопорушення незаконної приватизації державного, комунального майна є також посадова особа.

За ст. 233 КК України можуть кваліфікуватись, зокрема, діяння працівників державних органів приватизації та органів місцевого самоврядування, голів та членів інвентаризаційних комісій, комісій з приватизації об'єктів, тендерних комісій, комісій, створюваних для визначення частки держави в статутному фонді підприємств у порядку їх передприватизаційної підготовки, службових осіб (у першу чергу керівників і

головних бухгалтерів) підприємств, які підлягають приватизації, фізичних осіб, та службових осіб юридичних осіб – покупців державного, комунального майна [133, с. 623–624].

Окрім наведених вище, О. О. Дудоров суб'єктами даного складу кримінального правопорушення пропонує визнавати засновників та власників юридичних осіб – покупців державного чи комунального майна [53, с. 859].

П. П. Андрушко вважає, що суб'єктами досліджуваного кримінального правопорушення, залежно від форми його вчинення можуть бути фізичні особи – покупці об'єктів приватизації; службові особи, засновники чи власники юридичної особи; службові особи органів приватизації [128, с. 481].

Т. Я. Крих визначає, що суб'єктом кримінального правопорушення, передбаченого ст. 233 КК України, може бути виключно фізична особа – громадяни України, іноземні громадяни, особи без громадянства, що постійно проживають на території України, та особи без громадянства, що постійно не проживають на території України, яка бере участь в приватизації державного чи комунального майна, та на момент вчинення злочину досягла 18-річного віку, і здатна в момент вчинення злочину, правильно усвідомлювати фактичні ознаки самого діяння (об'єктивні ознаки незаконної приватизації державного, комунального майна), а також здатна свідомо керувати своїми діями [107, с. 275].

Розглянемо названі науковцями суб'єкти кримінального правопорушення незаконної приватизації державного, комунального майна – засновників та власників юридичних осіб – покупців, а саме відмінність між цими поняттями на підставі чинного законодавства України.

Згідно з положеннями чинного законодавства, зокрема Закону України «Про товариства з обмеженою та додатковою відповідальністю», засновником юридичної особи є особа, яка приймає рішення про створення товариства. Тобто, та особа, яка підписує рішення про створення юридичної особи, в наступному згідно відомостей Єдиного державного реєстру юридичних осіб, фізичних осіб – підприємців та громадських формувань, буде відображатися засновником та

власником такої юридичної особи. Власником юридичної особи є особа, яка наділена всіма правомочностями власника, тобто має право вільно володіти, користуватися та розпоряджатися своєю власністю. З моменту створення та здійснення реєстрації юридичної особи особа власника та засновника юридичної особи збігаються. У випадку, коли власник-засновник здійснює відчуження своїх прав іншій особі, така особа стає власником юридичної особи, проте не засновником [172].

Та чи може бути власник/засновник юридичної особи суб'єктом кримінального правопорушення незаконної приватизації державного, комунального майна. Вважаємо, що може, оскільки власник, як учасник товариства, наприклад, бере участь у Загальних Зборах товариства, до компетенції яких Статутом товариства може бути віднесено питання щодо прийняття рішення стосовно приватизації державного, комунального майна. Відповідно, з моменту прийняття рішення учасником-власником товариства щодо приватизації державного, комунального майна, така особа стає суб'єктом правовідносин щодо приватизації державного, комунального майна та може бути суб'єктом кримінального правопорушення – незаконної приватизації державного, комунального майна.

Водночас Земельним кодексом України також передбачено порядок приватизації земельних ділянок громадянами України. Відповідно, в цій частині, Земельний кодекс України також є частиною приватизаційного законодавства [64].

Згідно з положеннями ст. 118 Земельного кодексу України, громадянин, зацікавлений у приватизації земельної ділянки у межах норм безоплатної приватизації, що перебуває у його користуванні, у тому числі земельної ділянки, на якій розташовані жилий будинок, господарські будівлі, споруди, що перебувають у його власності, подає клопотання до відповідного органу виконавчої влади або органу місцевого самоврядування, що передає земельні ділянки державної чи комунальної власності у власність [64].

Відповідно, у випадку умисного порушення приватизаційного законодавства в процесі безоплатної приватизації земельних ділянок, громадянин України може бути суб'єктом кримінального правопорушення незаконної приватизації державного, комунального майна.

Підсумовуючи викладене, можна назвати таких суб'єктів кримінального правопорушення – незаконної приватизації державного, комунального майна:

1. *Суб'єкти приватизації:*

1.1. посадові особи державних органів приватизації, а саме Фонду державного майна України, його регіональних відділень та представництва у районах і містах, органів приватизації в Автономній Республіці Крим;

1.2. посадові особи місцевих рад, органів приватизації територіальних громад;

1.3. покупці, а саме фізичні особи, як громадяни, так і іноземці;

1.4. покупці, а саме представники юридичних осіб, як зареєстрованих на території України так і іноземних держав, що приймають рішення щодо приватизації, якими можуть бути як власники/засновники юридичних осіб, так і директор, як виконавчий орган;

1.5. покупці, які в силу положень закону не мають права бути суб'єктом приватизації;

2. *Оцінювачі.*

3. *Інші суб'єкти приватизації* (наприклад, громадяни України, що беруть участь у безоплатній приватизації земельних ділянок) [219].

На підтвердження наведеної класифікації розглянемо практичний аспект правозастосування, а саме судову практику щодо кваліфікації дій суб'єкта кримінального правопорушення – приватизації державного, комунального майна, а саме посадової особи. *Вироком Енергодарського міського суду Запорізької області від 22 жовтня 2013 року у кримінальній справі № 316/2586/13-к, ОСОБА_3 визнано винним у вчиненні кримінального правопорушення передбаченого ч. 2 ст. 233 КК України.*

Судом встановлено наступне. Згідно з наказом № 44 від 20.01.2010, Фондом державного майна України (далі Фонд) прийнято рішення про приватизацію державного підприємства «Тепличний комбінат» (далі ДП «Тепличний комбінат») та наказом № 127 від 30.01.2010 Фондом прийнято рішення про припинення юридичної особи – ДП «Тепличний комбінат». З метою приватизації державного підприємства, наказом Фонду від 27.01.2010 № 95 утворено комісію з приватизації ДП «Тепличний комбінат» до складу якої увійшов генеральний директор ДП «Тепличний комбінат» ОСОБА_3. Згідно з протоколом № 1 Конференції ДП «Тепличний комбінат» від 10 лютого 2010 року, уповноваженими членами конференції прийнято рішення про здійснення приватизації ДП «Тепличний комбінат» шляхом перетворення в Колективне сільськогосподарське підприємство «Тепличний комбінат», та про уповноваження ОСОБА_3 бути представником КСП «Тепличний комбінат» з дорученням останньому заповнити, підписати та подати до відповідних установ документи для державної реєстрації КСП «Тепличний комбінат». Наказом Фонду від 24.03.2010 № 396 затверджено акт оцінки майна ДП «Тепличний комбінат» згідно з яким, вартість державного майна, що підлягає приватизації, станом на 31.01.2010, складає 23 947 000 гривень. Наказом Фонду від 25.03.2010 № 399 затверджено план приватизації ДП «Тепличний комбінат», припинено діяльність комісії з приватизації та доручено генеральному директору ДП «Тепличний комбінат» ОСОБА_3 забезпечити реєстрацію колективного сільськогосподарського підприємства, після чого, у тижневий термін подати до Фонду копію статуту та свідоцтва про державну реєстрацію.

29.04.2010 заступником Голови Фонду ОСОБА_4 затверджено передавальний акт державного майна, що передається від ДП «Тепличний комбінат» до КСП «Тепличний комбінат» у зв'язку з перетворенням державного підприємства. Водночас генеральний директор ДП «Тепличний комбінат» ОСОБА_3, перебуваючи на вказаній посаді на підставі наказу Міністерства аграрної політики України від 22.07.2009 № 137 та контракту

від 22.07.2009 № 4423, виконуючи організаційно-розпорядчі і адміністративно-господарські функції, являючись службовою особою державного підприємства, зловживаючи своїм службовим становищем, діючи в порушення вимог ст. ст. 2, 20, Закону України «Про приватизацію державного майна» та ст. ст. 5-7 Закону України «Про особливості приватизації майна в агропромисловому комплексі», «Методики оцінки вартості майна під час приватизації», затвердженої Постановою Кабінету Міністрів України № 961 від 15.08.1996, діючи умисно, в особистих інтересах та в інтересах третіх осіб – працівників підприємства, шляхом використання службового становища всупереч інтересам служби та шляхом внесення до офіційних документів завідомо неправдивих відомостей, вчинив незаконні дії, направлені на приватизацію державного майна.

Генеральний директор ДП «Тепличний комбінат» ОСОБА_3, діючи умисно, в особистих інтересах та в інтересах третіх осіб – працівників підприємства, шляхом використання службового становища всупереч інтересам служби, під час складання та підписання приватизаційних документів, умисно вніс до офіційних документів, а саме до: 1)акту оцінки майна ДП «Тепличний комбінат» від 24.03.2010; 2)плану приватизації від 25.03.2010; 3)передавального акту від 29.04.2010; 4)договору № 183 купівлі-продажу майна державного підприємства від 07.05.2010, укладеного між Фондом державного майна України та КСП «Тепличний комбінат», завідомо неправдиві відомості щодо дійсної вартості майна ДП «Тепличний комбінат» у сумі 23 947 000 гривень, умисно заниживши його вартість, через визначення її у спосіб не передбачений законом, на суму 2 247 000 гривень, яка була привласнена ОСОБА_3 [26].

Отже, суд дійшов висновку про доведеність вини обвинуваченого ОСОБА_3 у вчиненні вищезазначених кримінальних правопорушень, а його дії кваліфікує за ч. 2 ст. 233 КК України, як приватизація державного майна шляхом заниження його вартості через визначення її у спосіб, не передбачений законом та шляхом використання підроблених приватизаційних документів.

Підсумовуючи вищевикладене, варто наголосити, що суб'єктами складу кримінального правопорушення – незаконної приватизації державного, комунального майна є *суб'єкти приватизації* (посадові особи державних органів приватизації, а саме Фонду державного майна України, його регіональних відділень та представництва у районах і містах, органів приватизації в Автономній Республіці Крим; посадові особи місцевих рад, органів приватизації територіальних громад; покупці, а саме фізичні особи, як громадяни, так і іноземці; покупці, а саме представники юридичних осіб, як зареєстрованих на території України так і іноземних держав, що приймають рішення щодо приватизації, якими можуть бути як власники/засновники юридичних осіб, так і директор, як виконавчий орган; покупці, які в силу положень закону не мають права бути суб'єктом приватизації), *оцінювачі* та *інші суб'єкти* (наприклад, громадяни України, що беруть участь у безоплатній приватизації земельних ділянок).

Розглядаючи суб'єкт кримінального правопорушення передбаченого ст. 233 КК України не можна оминати наявну дискусійну проблему про доцільність визнання суб'єктом кримінального правопорушення юридичної особи. До прикладу, відзначимо, що багато країн з ринковою економікою відродили кримінальну відповідальність юридичних осіб (наприклад, США, Франція, Великобританія та ін.). У цих державах юридичні особи за вчинення кримінальних правопорушень (у тому числі в сфері економіки) можуть підлягати такому покаранню як штраф [154, с. 94–95].

Серед учених – прибічників введення кримінальної відповідальності юридичних осіб все-таки переважає думка, що визнання юридичної особи суб'єктом злочину сприяло б ефективнішому забезпеченню охорони безпосередньо лісів від злочинних посягань [54, с. 138; 45та ін.]. Наприклад, П. В. Мірошник стверджує, що серед видів покарань, передбачених ст. 51 КК України, є такі, які можна застосовувати і до фізичних, і до юридичних осіб (штраф, позбавлення права займатися певною діяльністю, конфіскація майна). Сутність його позиції полягає в тому, що кримінально-правові санкції мають

забезпечити економічно не вигідні наслідки для підприємства загалом, усіх працівників за заподіяння шкоди державі, оскільки наявні штрафні санкції щодо службових осіб не сприяють поліпшенню ситуації у сфері приватизаційного процесу. Крім того, великі розміри штрафів, накладених на юридичну особу, збільшили б надходження до бюджету країни, сприяли б відновленню порушеного права на власність [19].

Доволі складним постає питання і про визначення спеціального суб'єкта незаконної приватизації державного, комунального майна – службової особи [179; 143; 213], особливо враховуючи те, що, як зазначалося раніше, КК України установлюючи відповідальність за злочинні дії у сфері господарювання, у більшості випадків не називає такий суб'єкт кримінального правопорушення.

Крім того, аналіз складу кримінального правопорушення щодо незаконної приватизації, регламентований ст. 233 КК України, показав, що закон не містить якихось обмежень щодо кола осіб, які можуть бути суб'єктом даного злочину (з урахуванням обов'язкових ознак суб'єкта злочину, передбачених ч. 1 ст. 18 КК України). Виходить, такими можна розглядати і приватних, і службових осіб.

Це важливий момент з двох причин: по-перше, кримінальні правопорушення у сфері приватизації вчинювані службовими особами, як правило, відрізняються високою суспільною небезпекою, нерідко заподіюючи величезну економічну шкоду, яку часом важко відшкодувати [104, с. 224]; водночас коло службових осіб, які можуть приймати економічно важливі рішення, досить широке. По-друге, якщо питання суб'єкта кримінального правопорушення у випадках, коли таким виступає приватна особа, у судовій практиці труднощів не викликає, то цього не можна сказати про ситуації, коли кримінальне правопорушення вчиняє службова особа. Адже від визначення обставини – є суб'єкт незаконної приватизації особою приватною чи службовою – залежить кваліфікація даного злочинного діяння або як одиничного (за ст. 233 КК України, якщо суб'єкт – приватна особа, що не скористалася при здійсненні незаконної приватизації своїм службовим становищем), або як учиненого в сукупності з іншими злочинними діяннями.

До спеціального суб'єкта варто віднести службових осіб Кабінету міністрів України, Фонду державного майна України та його територіальних підрозділів, Рахункової палати України, Антимонопольного комітету, Ради національної безпеки і оборони України, органів місцевого самоврядування, органів, які здійснюють управління державним майном та інших.

Випадки незаконної приватизації, вчиненої службовою особою (наприклад, керівником територіального підрозділу Фонду державного майна України) з використанням свого службового становища, повинні одержувати юридичну оцінку за сукупністю злочинів – за ст. 233 і (за наявності до цього підстав) нормою КК України про відповідне кримінальне правопорушення у сфері службової діяльності (зокрема ст. 364, 364-1 КК України). При цьому службова особа може виконувати роль не лише виконавця (співвиконавця), а й організатора, пособника чи підбурювача, що має бути відповідним чином відображено під час кваліфікації.

Тому, у зв'язку зі збільшенням кількості вчинення незаконних дій у сфері приватизації державного, комунального майна службовими особами (ними безпосередньо або за їхнім розпорядженням чи при їхньому сприянні) запропоновано виділити у ст. 233 КК України спеціального суб'єкта та доповнити зміст статті кваліфікуючою ознакою «...з використанням службового становища». Під особами, які вчинили кримінальне правопорушення передбачений ст. 233 КК України «з використанням службового становища», пропонується розглядати службових осіб суб'єкта публічного управління у сфері приватизації, а також службових осіб юридичних осіб. Отже, під час незаконної приватизації державного, комунального майна відповідальності підлягають особи, на яких спеціальним законодавством покладено обов'язок цим майном розпоряджатись та ефективно його використовувати. Якщо кримінальну відповідальність юридичних осіб розглядати паралельно з іншими видами юридичної відповідальності, то доцільно перейняти досвід Японії, в частині паралельного застосування адміністративної відповідальності юридичних осіб

(підприємств, установ та організацій) та кримінального покарання фізичних осіб – представників цих організацій.

Особа вважається невинуватою у вчиненні кримінального правопорушення і не може бути піддана кримінальному покаранню, доки її вину не буде доведено в законному порядку і встановлено обвинувальним вироком суду, задекларовано в Конституції України [79].

Проблеми складу кримінального правопорушення в науці кримінального права завжди займали першорядне місце, оскільки інститут складу злочину має фундаментальне і відправне, можна сказати, установче значення. Він визначає всю систему інститутів і норм як Загальної, так і Особливої частини Кримінального права. Не випадково, у Загальних положеннях КК України, які, як відомо, розповсюджують юридичну силу на всі розділи, підрозділи і статті КК Загальної і Особливої частин, в ст. 2 (підстава кримінальної відповідальності) встановлено – «Підставою кримінальної відповідальності є вчинення особою суспільно небезпечного діяння, що містить склад злочину, передбаченого цим Кодексом» [99]. Серед всіх елементів складу кримінального правопорушення, що утворюють його структуру, найскладнішим за його суттю, змістом і структурою є суб'єктивна сторона, оскільки відображає і визначає психічну сферу діяльності суб'єкта при вчиненні ним суспільно небезпечного діяння, що визнається кримінальним законом як кримінальне правопорушення. Тому не випадково значна кількість помилок у застосуванні закону про кримінальну відповідальність пов'язані саме із неправильним (або неточним) трактуванням суб'єктивних ознак складу кримінального правопорушення.

Наукові дослідження суб'єктивної сторони злочину характеризуються наявністю значної кількості різних підходів і рішень як відносно її поняття, так і окремих елементів та ознак. Розроблено низку теорій щодо вини, умислу, інших ознак суб'єктивної сторони. Але вони в більшості своїй відрізняються одна від іншої, а в деяких випадках суперечать між собою, оскільки в основу кладуться різні теоретичні концепції. У цій різноманітності поглядів, і недостатньої визначеності суджень, безумовно знайти однозначні відповіді на низку

надзвичайно важливих питань щодо наявності вини та інших ознак складу кримінального правопорушення у вчиненому суспільно небезпечному діянні, її форм – умислу чи необережності, мотиву та мети кримінального правопорушення, буває вкрай складно. Проте це має надзвичайно важливе значення як для встановлення підстави кримінальної відповідальності – складу кримінального правопорушення, у вчиненому суспільно небезпечному діянні, і відповідно, кримінальної відповідальності особи, так і для вирішення питання щодо призначення справедливого покарання.

На думку деяких вчених, встановлення причин вчинення протиправних суспільно небезпечних діянь через мотиви і мету конкретної винуватої особи допоможе правовій системі виконувати свої попереджувальні функції [186, с. 164]. Вважається, що саме психічне ставлення суб'єкта до вчинюваного ним суспільно небезпечного діяння є основою правильної кваліфікації та призначення справедливого покарання. Тому встановлення суб'єктивної сторони складу кримінального правопорушення, розмежовуючи схожі за об'єктивними ознаками злочини, може розглядатись як конструктивний елемент побудови кримінального закону. Слушно зазначено в кримінальному праві, щоб правильно визначити загальні причини злочинності, необхідно провести глибоке дослідження не лише особистості злочинця, але й ознак суб'єктивної сторони складу – вини, мотиву, мети, емоційного стану [24, с. 7, 21]. Утім значення таких ознак з позицій кримінального права є неоднаковим: якщо вина є обов'язковою ознакою будь-якого складу кримінального правопорушення, то мотив, мета та емоційний стан можуть включатись або не включатись законодавцем до ознак того чи іншого складу кримінального правопорушення і, з огляду на це, бути або обов'язковими, або факультативними ознаками. При цьому аналіз суб'єктивної сторони складу кримінального правопорушення дозволяє розмежувати злочинну поведінку та невинувате заподіяння шкоди, а також визначити окремі кримінально-правові ситуації, які мають зв'язок із суб'єктивною стороною.

Унаслідок певної потреби особи її поведінка мотивується та втілюється в меті, яка через внутрішню волю спричиняє відповідне діяння [91, с. 173]. Під час

вчинення осудною особою суспільно небезпечного діяння, передбаченого КК України [99], в її психіці відбуваються процеси, що відображають суб'єктивну сторону складу кримінального правопорушення. Отже, без встановлення суб'єктивної сторони складу кримінального правопорушення неможливо здійснити кваліфікацію суспільно небезпечного діяння [67]. Також існує думка, що чи не вся доказова діяльність суб'єктів кримінального процесу будується саме на суб'єктивній стороні складу злочину, яка має вирішальне значення для з'ясування наявності чи відсутності складу кримінального правопорушення [186, с. 161].

Суб'єктивна сторона – характеризує інтелектуально-вольове, тобто внутрішнє, ставлення суб'єкта до таких об'єктивних елементів та ознак, як об'єкт, дія чи бездіяльність, наслідки, причинний зв'язок між дією (бездіяльністю) та наслідками тощо. Встановлення вини, її форми і виду є необхідною умовою для правильної кваліфікації кримінального правопорушення. Відсутність вини особи у вчиненні конкретного суспільно небезпечного діяння виключає суб'єктивну сторону, а отже склад кримінального правопорушення і підставу кримінальної відповідальності. Власне, характер суспільної небезпечності діяння обумовлюється суб'єктивною стороною складу кримінального правопорушення [180, с. 84]. При цьому неважливо, чи кримінальне правопорушення готується, чи рішення щодо його вчинення приймається негайно, – особа має бути внутрішньо готовою до відповідної зовнішньої реакції. Отже, суб'єктивні ознаки кримінального правопорушення, дістаючи своє вираження в суспільно небезпечних діяннях, завжди матеріалізуються в результаті вчинення кримінального протиправного діяння. У суб'єктивній стороні набуває свого відображення рух психічних процесів, що проходять у свідомості особи, яка вчинює кримінальне правопорушення. Під час встановлення суб'єктивної сторони складу злочину зазвичай непросто визначити характер внутрішніх психічних процесів, які відбуваються у людини під час вчинення нею будь-яких суспільно небезпечних діянь [236, с. 10], оскільки в

цьому разі необхідно досліджувати саме психологію особи, яка вчинила суспільно небезпечне діяння.

Суб'єктивна сторона складу кримінального правопорушення – це внутрішній зміст кримінального правопорушення, це ті психічні процеси, які проходять у свідомості особи, коли вона вчиняє кримінальне правопорушення, це її психічне ставлення до вчиненого нею суспільно небезпечного діяння та його наслідків [22, с. 41]. Суб'єктивну сторону складу кримінального правопорушення визначають також як внутрішню сторону злочину або проступку, яка складається з одного обов'язкового (вина) та трьох факультативних елементів (мета, мотив та емоційний стан у вигляді сильного душевного хвилювання) [71, с. 147].

Стаття 233 КК України, яка передбачає відповідальність за незаконну приватизацію державного, комунального майна, не містить будь-яких вказівок на форму вини всіх видів суспільно небезпечних діянь, що визначені в диспозиції цієї статті, відповідно, форму вини варто встановлювати шляхом аналізу та тлумачення об'єктивної сторони складу цього кримінального правопорушення. Склад кримінального правопорушення, передбачений ст. 233 КК України характеризується альтернативними формами об'єктивної сторони, що зумовлює розгляд суб'єктивних ознак відповідно до даних форм.

Інтелектуальний елемент вини при вчиненні незаконної приватизації державного, комунального майна полягає в усвідомленні суб'єктом об'єктивних ознак. Саме тому інтелектуальний елемент вини визначається законодавцем фактично через конструкцію об'єктивних ознак складу кримінального правопорушення. У ст. 233 КК України об'єктивні ознаки виписані через описання предмета кримінального правопорушення (державне майно, комунальне майно та майно, що не підлягає приватизації), змісту альтернативних діянь (використання підроблених приватизаційних документів, а також сама приватизація майна, яке не підлягає приватизації згідно з законом, або приватизація неправомочною особою), способу вчинення (зниження вартості майна, з використанням підроблених приватизаційних документів). Ці

ознаки необхідно враховувати при визначенні інтелектуального елементу, а, отже, і суб'єктивної сторони. Наприклад, *Особа_1, при подачі підроблених документів необхідних для приватизації комунального майна, усвідомлювала, що своїми діями вона завдає шкоди суспільним відносинам, які встановлюють процес приватизації комунального майна (об'єкта посягання)* [31].

Вищевказане нагадування має вирішальне значення при дослідженні форми вини цього кримінального правопорушення, в тому числі тому, що об'єктивна сторона складу кримінального правопорушення завжди є віддзеркаленням суб'єктивної сторони складу кримінального правопорушення.

Особливість кримінальних правопорушень з формальним складом полягає в тому, що вони визнаються закінченими з моменту вчинення суспільно небезпечного діяння, а наслідки лежать за межами складу такого кримінального правопорушення. У більшості випадків вчені вважають, що кримінальні правопорушення з формальним складом можуть вчинятися виключно з прямим умислом. Отже, для кваліфікації вчиненого кримінального правопорушення з формальним складом необхідно встановити, що особа: а) усвідомлювала суспільно небезпечний характер свого діяння (дії або бездіяльності) і б) бажала його вчинити [204, с. 131–132].

Під час незаконної приватизації державного, комунального майна шляхом заниження його вартості та шляхом використання підроблених документів, суб'єкт усвідомлює суспільно небезпечний характер свого діяння та бажає діяти саме в такий спосіб. Спрямованість дій суб'єкта чи то на заниження вартості державного, комунального майна, що своєю чергою занижує суму коштів, які будуть спрямовані до бюджету, чи то порушення процедури приватизації шляхом використання підроблених документів є протизаконною, а відтак має суспільно небезпечний характер. Викладене означає усвідомлення винною особою суспільно небезпечного характеру свого діяння. Бажання діяти в такий спосіб підтверджують дії суб'єкта, а саме їх послідовність, спрямованість та попередня обумовленість.

Під час незаконної приватизації державного, комунального майна, яке не підлягає приватизації та неправомочною особою, суб'єкт усвідомлює суспільно небезпечний характер своїх дій, оскільки або не має права на участь у приватизації або усвідомлює, що дане майно не підлягає приватизації відповідно до приватизаційного законодавства, та передбачає суспільно небезпечні наслідки свого діяння. Водночас особа вчиняє ці дії з прямим умислом, оскільки передбачає, що вона отримає право власності на державне та комунальне майно, і бажає настання такого наслідку.

Висновки до розділу 2

1. У законодавстві низки країн континентальної Європи намітилася тенденція до запровадження інституту кримінальної відповідальності юридичних осіб, або до його розширення, з метою отримання найбільш потужного важеля дії на тих юридичних осіб, у яких службовці під час виконання своїх професійних обов'язків учиняють кримінальні правопорушення з метою отримання вигоди для організацій. Негайне розроблення спеціальних приписів щодо кримінальної відповідальності юридичних осіб та доповнення кримінального законодавства правовими нормами з цього приводу в Україні є наразі актуальним питанням, яке потребує законодавчої імплементації.

2. Під час незаконної приватизації державного, комунального майна шляхом заниження його вартості та шляхом використання підроблених документів, суб'єкт усвідомлює суспільно небезпечний характер свого діяння та бажає діяти саме в такий спосіб. Спрямованість дій суб'єкта чи то на заниження вартості державного, комунального майна, що своєю чергою занижує суму коштів, які будуть спрямовані до бюджету, чи то порушення процедури приватизації шляхом використання підроблених документів є протизаконною, а відтак має суспільно небезпечний характер. Викладене означає усвідомлення винною особою суспільно небезпечного характеру свого діяння. Бажання діяти в

такий спосіб підтверджують дії суб'єкта, а саме їх послідовність, спрямованість та попередня обумовленість.

3. Акцентовано на необхідності виділення в цьому кримінальному правопорушенні спеціального суб'єкта. Під спеціальним суб'єктом пропонується передбачити службових осіб спеціальних органів залучених до процесу приватизації. Запропоновано передбачити додаткові правові заходи відповідальності до юридичних осіб, зокрема обмеження прав юридичної особи, внесення відомостей про застосування таких заходів до Єдиного державного реєстру юридичних осіб, фізичних осіб-підприємців та громадських формувань; ліквідація юридичної особи; конфіскація майна, яке стало знаряддям вчинення кримінального правопорушення.

Під час незаконної приватизації державного, комунального майна, яке не підлягає приватизації та неправомочною особою, суб'єкт усвідомлює суспільно небезпечний характер своїх дій, оскільки або не має права на участь у приватизації або усвідомлює, що дане майно не підлягає приватизації відповідно до приватизаційного законодавства, та передбачає суспільно небезпечні наслідки свого діяння. Водночас особа вчиняє ці дії з прямим умислом, оскільки передбачає, що вона отримає право власності на державне та комунальне майно, і бажає настання такого наслідку

4. Під час незаконної приватизації державного, комунального майна шляхом заниження його вартості та шляхом використання підроблених документів, суб'єкт усвідомлює суспільно небезпечний характер свого діяння та бажає діяти саме в такий спосіб. Спрямованість дій суб'єкта чи то на заниження вартості державного, комунального майна, що своєю чергою занижує суму коштів, які будуть спрямовані до бюджету, чи то порушення процедури приватизації шляхом використання підроблених документів є протизаконною, а відтак має суспільно небезпечний характер. Викладене означає усвідомлення винною особою суспільно небезпечного характеру свого діяння. Бажання діяти в такий спосіб підтверджують дії суб'єкта, а саме їх послідовність, спрямованість та попередня обумовленість.

РОЗДІЛ 3

КВАЛІФІКАЦІЯ КРИМІНАЛЬНОГО ПРАВОПОРУШЕННЯ ТА ПОКАРАННЯ ЗА НЕЗАКОННУ ПРИВАТИЗАЦІЮ ДЕРЖАВНОГО, КОМУНАЛЬНОГО МАЙНА

3.1. Кваліфікація кримінального правопорушення за незаконну приватизацію державного, комунального майна

Кримінальна відповідальність є одним із фундаментальних інститутів кримінального права. Завдяки йому реалізуються правоохоронні відносини, які виникають у разі вчинення кримінального правопорушення. Вчинення особою суспільно небезпечного діяння заподіює шкоду найбільш суспільно важливим інтересам, охоронюваним законом. Захист цих інтересів є одним із пріоритетних завдань держави. Його вирішення здійснюється шляхом застосування комплексу заходів правового, соціального, економічного характеру. Найбільш суворий серед них є кримінально-правовий. Основним способом реалізації кримінально-правового впливу є притягнення винного до кримінальної відповідальності. Водночас притягнення до кримінальної відповідальності потребує наявності правових норм, унормування яких визначає правила поведінки у суспільстві. До таких правил належить закон та його система у вигляді законодавства.

Кваліфікація є центральним питанням вирішення будь-якого кримінального провадження. Відповіді на питання, яке саме кримінальне правопорушення вчинено, хто його вчинив, винний він в цьому чи невинний, якого заслуговує покарання, можливо одержати тільки внаслідок правильної кваліфікації.

Кримінально-правова наука визначила поняття кваліфікації кримінальних правопорушень після другої світової війни. У 1947 р. вчені-правники у галузі

кримінального права визначили кваліфікацію як встановлення відповідності конкретного діяння ознакам того чи іншого складу кримінального правопорушення, передбаченого кримінальним законом [178].

У науці кримінального права та слідчо-судовій практиці питанню кваліфікації надається неабияке значення. Правильна юридична оцінка вчиненого особою діяння або її посткримінальної поведінки є необхідною умовою досягнення законності при відправленні правосуддя. Помилка під час кваліфікації може потягнути за собою необґрунтоване засудження особи, необґрунтоване її виправдання, застосування до винного норми КК України, яка не містить усіх кримінально-правових ознак вчиненого діяння чи посткримінальної поведінки особи [205].

З цього приводу у літературі міститься низка визначень поняття «кваліфікація злочинів/кримінальних правопорушень» або «кримінально-правова кваліфікація». Наприклад, кваліфікація кримінальних правопорушень розглядається як установлення відповідності конкретного діяння ознакам того чи іншого кримінального правопорушення, передбаченого кримінальним законом [95]; або вибір чи підшукування відповідного кримінального закону і підведення під нього кримінального правопорушення, що інкримінується особі [88]; чи встановлення і юридичне закріплення точної відповідності між ознаками вчиненого діяння і ознаками складу кримінального правопорушення, передбаченого кримінально-правовою нормою [102]; або самостійний логічний процес визначення юридичної оцінки кримінального правопорушення, рішення про яку знаходить своє закріплення у відповідних юридичних актах (процесуальних документах), що тягнуть правові наслідки; а також кримінально-правова оцінка вчиненого діяння, вибір і застосування до нього тієї кримінально-правової норми, яка найповніше описує його ознаки; правозастосовна діяльність щодо застосування кримінально-правових норм до конкретного випадку вчинення суспільно небезпечного діяння [134] тощо. Як бачимо, поняття «кваліфікації» у літературі не бракує. Проте окремі автори пропонують лише доволі оригінальні визначення цього поняття, інші – інтерпретують його

формулювання, які наведені в наукових джерелах. З урахуванням вищезазначеного, можна дійти висновку, що термін «кваліфікація» розглядається здебільшого в аспекті кваліфікації як процесу – діяльності певних суб'єктів щодо оцінки та встановлення відповідності (тотожності, ідентичності) між фактичними і юридичними ознаками вчиненого особою діяння (між ознаками вчиненого особою діяння та ознаками складу кримінального правопорушення чи ознаками діяння, яке не є кримінально протиправний, або ознаками посткримінальної поведінки особи, що передбачені кримінальним законом); та як результату такої діяльності – юридичне закріплення встановленої відповідності (тотожності, ідентичності), визначення кримінально-правової норми (статті (частини статті) КК України), що підлягає застосуванню [2].

Загалом у кримінальному праві кваліфікувати кримінальне правопорушення означає встановити повну відповідність ознак фактично вчиненого діяння ознакам складу (складів) кримінального правопорушення, що передбачене однією чи кількома кримінально-правовими нормами. Тобто кваліфікація кримінального правопорушення вирішує питання, яке саме кримінальне правопорушення вчинено та якими нормами воно передбачено [126].

Також кваліфікацію пов'язують не лише із вчиненням кримінального правопорушення. Існує кваліфікація (кримінально-правова оцінка) діяння, що не є кримінально протиправними, хоча й передбачене КК України (зокрема, кваліфікація малозначного діяння; діяння, учиненого за наявності обставин, що виключають кримінальну протиправність діяння) та кваліфікація (кримінально-правова оцінка) посткримінальної поведінки особи.

Констатація того факту, що під час кваліфікації досліджуються самостійно два об'єкти: конкретне кримінальне правопорушення як явище матеріального світу і кримінально-правова норма як категорія надбудови, – і між ними встановлюється відповідність, є головним успіхом науки кримінального права, а тому знайдений правовий підхід є загальновизнаним в кримінально-правовій науці і на даний час [134, с. 4].

Згодом кримінально-правова наука визначила ці об'єкти як фактичну та юридичну підстави кваліфікації, які повинні бути досліджені з оптимальною повнотою і порівняні для встановлення максимальної відповідності. Під час такого дослідження використовуються знання майже усіх без виключення галузей права (кримінальне право, кримінальний процес, криміналістика, кримінологія, господарське, фінансове та податкове право та ін.), а також знання з галузі науки, техніки, медицини, психіатрії, психології тощо. Для кваліфікації кримінальних правопорушень, що вчиняються у сфері приватизації велике значення мають положення господарського законодавства, без використання яких кваліфікувати такі кримінальні протиправні діяння правильно не можливо.

Кваліфікація кримінального правопорушення, кваліфікація діяння, що не є кримінально протиправними, та кваліфікація посткримінальної поведінки особи охоплюються ширшим (родовим) поняттям «кримінально-правова кваліфікація» та співвідносяться між собою як родові та видові. Така наукова позиція має неоднозначне підтримання серед учених. В. О. Навроцький зазначає, що «кримінально-правова кваліфікація – це явище вищого порядку, аніж кваліфікація кримінального правопорушення. Кримінально-правова кваліфікація передбачає не лише правову оцінку суспільно небезпечних діянь, які містять склад кримінального правопорушення, а й інших, як, наприклад, діяння неосудних осіб, діяння при необхідній обороні, затриманні особи, що вчинила кримінальне правопорушення, або за інших обставин, що виключають кримінальну протиправність [126, с. 6–12]. Натомість М. І. Панов вважає, що таке широке трактування поняття «кримінально-правова кваліфікація» навряд чи заслуговує на підтримку. За переконанням ученого, предметом правового регулювання кримінального права є кримінальне правопорушення і встановлене за його вчинення покарання чи інші заходи кримінально-правового характеру. Відповідно до предмета (об'єкта) кваліфікації потрібно відносити лише такі суспільно небезпечні діяння, які визнані законом про кримінальну відповідальність кримінальними правопорушеннями, а інші діяння, що не є кримінальними правопорушеннями, хоч і можуть бути об'єктивно суспільно

небезпечними (діяння неосудних, осіб, які не досягли віку кримінальної відповідальності, а також діяння, що не є протиправними у кримінально-правовому сенсі, – діяння, учинені у стані необхідної оборони, при затриманні особи, що вчинила кримінальне правопорушення, при крайній необхідності тощо), які за своєю суттю не є об'єктами кримінально-правової кваліфікації в суворому розумінні цього слова. Мова йде про розмежування кримінальних правопорушень і діянь, що мають із ним суттєву схожість, але при цьому не є кримінальними правопорушеннями, навпаки, визнаються правомірними, а тому кримінально-правову кваліфікацію потрібно трактувати лише як кваліфікацію суспільно небезпечних діянь, що передбачені кримінальним законом як кримінальне правопорушення [69, с. 23].

М. Й. Коржанський дещо інакше визначає поняття кваліфікації, а саме як «кримінально-правову оцінку вчиненого діяння, вибір і застосування до нього тієї кримінально-правової норми, яка найповніше описує його ознаки» [81, с. 24].

Але ці відмінності не суттєві, оскільки знову йдеться про фактичну та юридичну підстави кваліфікації і встановлення відповідності між ними.

Свій подальший розвиток поняття кваліфікації знайшло в наукових працях таких вчених, як І. О. Зінченко, В. В. Кузнєцов, А. В. Савченко, О. В. Ус, які розглядають кваліфікацію не тільки як процес встановлення точної відповідності між ознаками діяння і ознаками складу злочину, передбаченого кримінальним законом, а ще і юридичне закріплення встановленої відповідності [65; 109; 205]

На думку В. В. Антипова та В. І. Антипова, кримінально-правова кваліфікація є ширшим поняттям. У кожному конкретному випадку кримінально-правова кваліфікація може мати результат як кваліфікацію кримінального правопорушення, так і висновок про відсутність у діях чи бездіяльності особи ознак складу кримінального правопорушення [2, с. 6].

Введення терміну «юридичне закріплення» до поняття кваліфікації вбачається правильним, оскільки більшого кримінально-правового значення має саме офіційна кваліфікація, тому що вона має обов'язковий характер, що знаходить своє відображення в офіційному юридичному акті. Як може

кваліфікація мати обов'язковий характер для виконання, якщо вона не була юридично закріплена у відповідному акті, уявити собі неможливо.

Тож кваліфікацією слід вважати встановлення та юридичне закріплення точної відповідності між ознаками вчиненого діяння та ознаками складу кримінального правопорушення, передбаченого кримінальним законом. Кваліфікація являє собою певний розумово-логічний процес, який здійснюється за законами формальної логіки з використанням таких методів, як дедукція і індукція, аналіз і синтез, сходження від абстрактного до конкретного.

Через кваліфікацію дається точна юридична і соціально-політична характеристика вчиненого діяння. Зокрема, кримінально-правова кваліфікація – це кримінально-правова оцінка діяння (поведінки) особи шляхом установлення його кримінально-правових (кримінально значущих) ознак, визначення кримінально-правової норми, що підлягає застосуванню, та встановлення відповідності (тотожності, ідентичності) ознак вчиненого діяння (поведінки) ознакам (вимогам) конкретної кримінально-правової норми [205].

Кваліфікація діяння, що не є кримінально караним, – це кримінально-правова оцінка діяння особи шляхом установлення його кримінально-правових (кримінально значущих) ознак, визначення кримінально-правової норми, що підлягає застосуванню, та встановлення відповідності (тотожності, ідентичності) ознак вчиненого діяння ознакам діяння, що не є кримінально караним, передбаченого відповідною кримінально-правовою нормою.

Кваліфікація посткримінальної поведінки особи – це кримінально-правова оцінка посткримінальної поведінки особи шляхом установлення її кримінально-правових (кримінально значущих) ознак, визначення кримінально-правової норми, що підлягає застосуванню, та встановлення відповідності (тотожності, ідентичності) ознак посткримінальної поведінки особи ознакам, передбаченим відповідною кримінально-правовою нормою, що регламентує таку поведінку [205, с. 14]

Кожне кримінальне правопорушення має безліч ознак, але далеко не всі вони враховуються при кваліфікації, необхідно відібрати лише ті юридично

значущі об'єктивні і суб'єктивні ознаки, які входять до складу конкретного вчиненого діяння. І якщо їх сукупність буде відповідати сукупності передбачених законом ознак, то це свідчить про наявність в діях винної особи складу певного кримінального правопорушення, а відсутність хоча б однієї з ознак – про відсутність в діях особи конкретного складу кримінального правопорушення.

Кваліфікація як розумовий процес виражається в послідовному встановленні точної відповідності усіх ознак конкретного суспільно небезпечного діяння, ознаками складу кримінального правопорушення, закріпленого кримінальним законом. При цьому, процес кваліфікації проходить ряд етапів, на кожному з яких здійснюється певний цикл пізнання усіх обставин провадження, наслідки якого відображаються в певних процесуальних документах – постановах слідчого та прокурора, ухвалах та вироків суду.

Теорією кримінального права були розроблені певні правила, що використовувались при кваліфікації кримінальних правопорушень [119]. Вони повною мірою поширювались і на кваліфікацію ухилення від оподаткування. Це стосувалося насамперед кваліфікації під час конкуренції кримінально-правових норм, кваліфікації множинності злочинів, попередньої злочинної діяльності та співучасті.

Після прийняття та введення в дію КК України у 2001 р. [99], до якого були включені чисельні новації, окремі положення теорії кваліфікації кримінальних правопорушень мають бути переглянутими і приведеними у відповідність до положень чинного кримінального законодавства. Законодавче визначення класифікації кримінальних правопорушень залежно від ступеня суспільної небезпеки, який визначається санкціями кримінально-правових норм, робить неможливим застосування деяких традиційних правил кваліфікації. Наприклад, правило, за якого не потребує окремої кваліфікації спосіб вчинення кримінального правопорушення, якщо він і містить у собі ознаки самостійного складу кримінального правопорушення не може бути застосованим у випадку коли підробка документів виступає способом незаконної приватизації. Чинним

КК України, підробка документів (ч. 1 ст. 358 КК України) вважається більш тяжким кримінальним правопорушенням ніж сама незаконна приватизація (ч. 1 ст. 233 України) і передбачає більш суворе покарання. Тому, що б повною мірою врахувати ступінь суспільної небезпеки такого діяння, вчинене має бути кваліфікованим за сукупністю кримінальних правопорушень, передбачених ст. 233 та 358 КК України.

Такого ж роду непорозуміння виникають при спробі застосувати правило конкуренції загальної і спеціальної норми при кваліфікації незаконної приватизації державного, комунального майна вчиненого з використанням службового становища. У такому випадку максимальне покарання за загальною нормою (ст. 233 КК України) у два рази менше ніж покарання за спеціальною нормою (ст. 364–369-2 КК України). За таких обставин віддавати перевагу спеціальній нормі недоцільно, оскільки вона не враховує ступінь суспільної небезпеки вчиненого діяння.

Викладене дає підстави для висновку, що при кваліфікації кримінальних правопорушень, які вчиняються у сфері приватизації державного, комунального майна потрібно насамперед брати до уваги суспільну небезпеку вчиненого діяння (фактична підстава кваліфікації) і зупиняти свій вибір на кримінально-правовій нормі чи нормах, які найбільшою мірою враховують цю суспільну небезпеку (юридична підстава кваліфікації).

Незаконна приватизація державного, комунального майна має латентний характер. Воно встановлюється шляхом проведення спеціальних перевірок, які проводяться фахівцями в галузі бухгалтерського обліку та господарювання. У разі встановлення факту незаконної приватизації уповноваженими контрольно-ревізійними органами, відповідно до господарського законодавства, складається спеціальний акт, на основі якого вносяться відомості до Єдиного реєстру досудових розслідувань за фактом вчинення незаконної приватизації, й розпочинається кримінальне провадження. Тому фактично першим етапом кваліфікації незаконної приватизації державного, комунального майна є

збирання матеріалів про порушення приватизаційного, господарського та іншого законодавства.

Слід зауважити, що в кримінальному праві передбачено, що залежно від суспільної небезпечності ознак елементів складу кримінального правопорушення, що визначають тяжкість кримінального протиправного діяння, їх можна поділити на: а) основні – ознаки, що характеризують основний склад кримінального правопорушення, тобто склад кримінального правопорушення без кваліфікуючих та привілейованих ознак; б) кваліфікуючі – ознаки, що характеризують підвищений ступінь тяжкості (суспільної небезпечності) кримінального правопорушення порівняно з основним складом кримінального правопорушення; в) привілейовані – ознаки, що характеризують менший ступінь тяжкості (суспільної небезпечності) кримінального правопорушення порівняно з основним складом кримінального правопорушення [70].

В енциклопедичному словнику, кримінальне правопорушення з кваліфікуючими ознаками визначено як кримінальне правопорушення, що має одну чи декілька передбачених відповідною статтею (частиною статті) Особливої частини КК України обтяжуючих ознак, які вказують на підвищений ступінь тяжкості даного кримінального правопорушення порівняно з простим (некваліфікованим) його видом. Ці обставини мають назву кваліфікуючих, на відміну від власне обставин, що обтяжують покарання, які не впливають на кваліфікацію кримінального правопорушення, а враховуються лише при призначенні покарання судом.

Законодавець закріпив в ч. 2 ст. 233 КК України такі кваліфікуючі ознаки незаконної приватизації державного, комунального майна, а саме:

- 1) *приватизація державного, комунального майна у великих розмірах;*
- 2) *приватизація державного, комунального майна вчинене групою осіб за попередньою змовою.*

З метою правильної кваліфікації протиправного діяння, а саме незаконної приватизації державного, комунального майна відповідно до ч. 2 ст. 233 КК

України, розглянемо більш детально визначені законодавцем кваліфікуючі ознаки такого кримінального правопорушення.

Законодавець розкрив кваліфікуючу ознаку кримінального правопорушення незаконної приватизації державного, комунального майна у великих розмірах у примітці до ч. 2 ст. 233 КК України. Великим розміром, передбаченим у цій статті, визнається незаконна приватизація майна на суму, що у тисячу і більше разів перевищує неоподатковуваний мінімум доходів громадян.

Як зазначає П. С. Берзін, опис у ч. 2 ст. 233 КК України наслідків незаконної приватизації державного, комунального майна, обмежується опосередкованим (зокрема, через використання термінологічного звороту «призвело до незаконної приватизації майна державної комунальної власності») визначенням розмірів (кількості) неоподатковуваних мінімумів доходів громадян. Отже, описання наслідків у ч. 2 ст. 233 КК не узгоджується з приміткою до цієї статті, в якій визначення передбаченого нею великого розміру здійснюється фактично «через саму себе», тобто для визначення незаконної приватизації майна державної чи комунальної власності в великому розмірі у примітці пропонується визнавати незаконну приватизацію майна на суму, що у тисячу і більше разів перевищує неоподатковуваний мінімум доходів громадян [15, с. 334-335].

Розглянемо детальніше інструменти для кваліфікації великого розміру незаконної приватизації державного, комунального майна.

Першим таким інструментом є визначення поняття «неоподаткований мінімум доходів громадян». Розділом XX «Перехідні положення» Податкового кодексу України, а саме п. 5 підрозділу 1 «Особливості справляння податку на доходи фізичних осіб», якщо норми інших законів містять посилення на неоподатковуваний мінімум доходів громадян, то для цілей їх застосування використовується сума в розмірі 17 гривень, крім норм адміністративного та кримінального законодавства в частині кваліфікації адміністративних або кримінальних правопорушень, для яких сума неоподаткованого мінімуму

встановлюється на рівні податкової соціальної пільги, визначеної підпунктом 169.1.1 п. 169.1 ст. 169 розділу IV Податкового кодексу для відповідного року [153].

Відповідно, з метою кваліфікації незаконної приватизації державного, комунального майна у великих розмірах, маємо розглянути поняття податкової соціальної пільги та визначити її розмір для відповідного року.

Згідно з пп. 169.1.1 п. 169.1 ст. 169 розділу IV Податкового кодексу України, податкова соціальна пільга дорівнює 50 відсоткам розміру прожиткового мінімуму для працездатної особи (у розрахунку на місяць), встановленому законом на 1 січня звітного податкового року, - для будь-якого платника податку [153].

Розмір прожиткового мінімуму для працездатної особи встановлюється кожен рік відповідним Законом України про державний бюджет України на відповідний рік.

Відповідно, для цілей кримінального законодавства та з метою кваліфікації кримінального правопорушення незаконної приватизації державного, комунального майна у великих розмірах, необхідно враховувати положення закріплені Законом України про державний бюджет України на відповідний рік [20], а саме в розділі де встановлено розмір прожиткового мінімуму для працездатної особи. Далі цей розмір необхідно поділити на два, оскільки відповідно до вимог Податкового кодексу України маємо визначити розмір податкової соціальної пільги. Крім того, для завершення процесу кваліфікації кримінального правопорушення незаконної приватизації державного, комунального майна у великих розмірах, розмір податкової соціальної пільги маємо помножити на 1 (одну) тисячу.

З наступного розміру, після прорахованого вище, можливо казати про кваліфікацію кримінального правопорушення незаконної приватизації державного, комунального майна у великих розмірах, тобто такого, що у тисячу і більше разів перевищує неоподаткований мінімум доходів громадян.

Н. О. Гуторова зазначає: «...законодавець зробив спробу в деяких випадках поставити кримінальну відповідальність у залежність від шкоди, яка може бути заподіяна об'єкту за допомогою визначення суми їх предметів, яка й була використана для відмежування злочину від правопорушення. Залежно від того, наскільки велика така сума, можна певною мірою прогнозувати й розмір шкоди, заподіяної державним фінансам, хоча сама шкода (суспільно небезпечні наслідки) й винесена за межі складу злочину. Саме так законодавець прийняв рішення щодо незаконної приватизації державного, комунального майна, ч. 2 якої вказує на предмет – майно, щодо якого здійснена приватизація, на суму, яка в тисячу і більше разів перевищує неоподатковуваний мінімум доходів громадян. Характер суспільно небезпечного посягання і шкоди, яка завдається об'єкту, все ж таки надає можливості сформулювати матеріальні склади злочинів» [48, с. 137, 139].

У розглядуваному випадку, зауважує В. К. Грищук, обов'язковою ознакою об'єктивної сторони ч. 2 ст. 233 КК України, крім діяння, є суспільно небезпечні наслідки. Діяння, спричиняючи шкоду суспільним відносинам (об'єкту складу кримінального правопорушення), є причиною настання суспільно небезпечного наслідку, що дає підставу визначити вид складу злочину та ступінь тяжкості (суспільної небезпечності) вчиненого злочину. У такому разі об'єкт складу злочину й суспільно небезпечний наслідок перебувають у нерозривному взаємозв'язку [44].

Суспільно небезпечний наслідок – це шкода (збиток), яка заподіюється суспільним відносинам, що охороняються кримінальним законом, або реальна загроза спричинення такої шкоди. Суспільно небезпечний наслідок – це передбачені диспозицією статті Особливої частини КК України або такі, що впливають із її змісту, зміни в об'єкті посягання, які викликані суспільно небезпечним діянням (дією чи бездіяльністю). Суспільно небезпечний наслідок є обов'язковою ознакою об'єктивної сторони злочину з матеріальним складом, а тому під час кваліфікації вчиненого суб'єктом злочину як злочину з

матеріальним складом установлення суспільно небезпечного наслідку є необхідним [203].

Згідно з ч. 2 ст. 233 КК України, обов'язковою ознакою об'єктивної сторони кримінального правопорушення незаконної приватизації державного, комунального майна є суспільно небезпечні наслідки. Тобто, кримінальне правопорушення, а саме незаконна приватизація державного, комунального майна у великих розмірах є злочином з матеріальним складом.

На підтвердження цьому наведемо приклад із судової практики. *Вироком Енергодарського міського суду Запорізької області від 22.10.2013 року у кримінальній справі № 316/2586/13 ОСОБА_3 визнано винним у вчиненні кримінальних правопорушень, зокрема передбаченого ч. 2 ст. 233 КК України.*

Судом встановлено, що на підставі наданих ОСОБА_5 підроблених документів, державним реєстратором ОСОБА_6, 05.05.2010 зареєстровано перетворення ДП «Тепличний комбінат» та здійснена державна реєстрація юридичної особи КСП «Тепличний комбінат», яке утворено в результаті перетворення, про що зроблено запис в Єдиному державному реєстрі за №11001450000000812.

Після складання і використання підроблених приватизаційних документів та незаконної реєстрації перетворення ДП «Тепличний комбінат» у КСП «Тепличний комбінат», між Фондом державного майна України в особі заступника Голови ОСОБА_4 (Орган приватизації) та КСП «Тепличний комбінат» в особі голови правління ОСОБА_3 (покупець), було укладено договір від 07.05.2010 № 183 купівлі-продажу майна з розстроченням платежів державного підприємства «Тепличний комбінат». Згідно із зазначеним договором, частина державного майна на суму 7 330 966 гривень передається покупцю безоплатно, а частина державного майна на суму 16 616 034 гривень викупується покупцем з розстрочкою платежів до державного бюджету строком на 5 років.

При цьому внаслідок незаконних дій ОСОБА_3, державним інтересам завдана значна шкода у розмірі 2 247 000 гривень, що більше ніж у 250 разів

перевищує неоподаткований мінімум доходів громадян, що спричинило тяжкі наслідки [26].

Суспільно небезпечний наслідок, а саме шкода у розмірі, що більше ніж у 250 разів перевищує неоподаткований мінімум доходів громадян, став підставою для кваліфікації дій особи за ч. 2 ст. 233 КК України, а саме за вчинення незаконної приватизації державного, комунального майна у великих розмірах.

Водночас серед учених триває дискусія щодо того, яка вартість береться до уваги при кваліфікації кримінального правопорушення незаконної приватизації державного, комунального майна у великих розмірах: занижена вартість, тобто вартість, на яку було зменшено вартість майна, чи повна вартість майна.

Т. Я. Крих доходить висновку, що в разі незаконної приватизації державного або комунального майна шляхом заниження його вартості для визначення великого розміру береться до уваги не занижена вартість незаконно приватизованого майна, а його повна вартість. Адже з чинної редакції ч. 2 ст. 233 КК України випливає, що великі розміри характеризують не суспільно небезпечні наслідки, а предмет відповідного злочину [106, с. 179]. Ба більше, незаконна приватизація майна, вартість якого не перевищує тисячі неоподатковуваних мінімумів доходів громадян в будь-якому випадку буде кваліфікуватись за ч. 1 ст. 233 КК України, не залежно від того, на скільки занижено його вартість. Натомість майно, вартість якого перевищує тисячу неоподатковуваних мінімумів доходів громадян, навіть якщо і сума заниження вартості значно менша ніж в першому випадку, буде кваліфікуватись за ч. 2 ст. 233 КК України. А це порушення одного з основних принципів кримінального права – принципу диференціації кримінальної відповідальності та індивідуалізації покарання, оскільки тяжкість вчиненого діяння не відповідатиме суворості покарання.

Вважаємо правильним такий підхід, за яким суспільно небезпечний наслідок, а саме шкоду у великому розмірі під час незаконної приватизації державного, комунального майна, слід вираховувати зважаючи на вартість

всього незаконно приватизованого майна. Та враховувати саме вартість всього незаконно приватизованого майна під час кваліфікації кримінального правопорушення незаконної приватизації державного, комунального майна у великих розмірах.

Доцільно дотримуватися цього підходу незалежно від виду діяння об'єктивної сторони складу кримінального правопорушення: незаконної приватизації державного, комунального майна: чи шляхом заниження його вартості через визначення її у спосіб, не передбачений законом, чи шляхом використання підроблених приватизаційних документів, тощо.

Що стосується кваліфікуючої ознаки – вчинення приватизації державного, комунального майна групою осіб за попередньою змовою, розглянемо наступні положення КК України. Відповідно до ч. 2 ст. 28 КК України, кримінальне правопорушення визнається вчиненим за попередньою змовою групою осіб, якщо його спільно вчинили декілька осіб (дві або більше), які заздалегідь, тобто до початку кримінального правопорушення, домовилися про спільне його вчинення [99].

Законодавець посилює кримінальну відповідальність адже, вчинення кримінального правопорушення у співучасті полегшує досягнення злочинного результату, відповідно ускладнює його розкриття та притягнення винних до відповідальності [90, с. 142]. Роздержавлення державної власності та її приватизація, укріплення підприємницьких структур призвели до розширення сфери впливу злочинного капіталу, що постійно відновлюється на широкій основі [140, с. 29]. Саме тому вчинення кримінального правопорушення за попередньою змовою групою осіб становить підвищену суспільну небезпеку, а його дослідження дасть можливість визначити коло осіб, які можуть підлягати відповідальності, та межі відповідальності цих осіб [107, с. 274].

Як зазначає Р. С. Орловський: «...вчинення злочину за попередньою змовою групою осіб є однією з форм співучасті, отже, їй притаманні всі ознаки, що характеризують співучасть взагалі: злочин вчиняється двома або більше суб'єктами; вони можуть бути співучасниками одного (співвиконавці) або різних

видів (виконавець (співвиконавець), організатор, підбурювач, пособник); між цими співучасниками існує попередньо досягнута змова про спільне вчинення злочину» [142, с. 187].

Своєю чергою Ю. Ю. Лемішко зауважує, що: «...наведене визначення поняття «вчинення злочину групою осіб за попередньою змовою» відповідає загальним положенням вчення про співучасть, проте у теорії кримінального права відсутній єдиний погляд на зміст цього чинника у випадках, коли він виступає кваліфікуючою/особливо кваліфікуючою ознакою конкретного складу злочину» [112, с. 92]. Водночас науковець зазначає, що аналіз положень чинного КК України, які регламентують інститут співучасті, свідчить, що визнання групою осіб за попередньою змовою (як кваліфікуючої ознаки) виключно злочинної діяльності двох чи більше співвиконавців, не ґрунтується на загальному вченні про співучасть. У ч. 2 ст. 28 КК України при визначенні поняття «вчинення злочину групою осіб» акцент робиться на тому, що суспільно небезпечне діяння повинні вчинити саме декілька осіб, а не декілька виконавців, як про це зазначено у ч. 1 ст. 28 КК України, де надано визначення поняття вчинення злочину групою осіб. Отже, законодавець підкреслює, що не має значення, яку саме роль при вчиненні злочину повинні виконувати співучасники для того, щоб їх могли визнати учасниками групи осіб за попередньою змовою. Визначальним для цього є лише встановлення часу досягнення змови про спільне вчинення злочину між співучасниками. Якщо її було досягнуто до початку вчинення злочину, тобто на стадії готування, але до того, як розпочався замах на нього, то можна говорити про вчинення злочину групою осіб за попередньою змовою. Також немає будь-яких підстав виводити просту співучасть за межі інституту співучасті, передбаченого в Загальній частині КК, як це роблять ті науковці, що визнають наявність групи осіб за попередньою змовою лише при співвиконавстві [112, с. 93–94].

Загальновизнаним є положення про те, що норми Загальної частини КК мають узагальнений характер і перебувають у нерозривному зв'язку із нормами Особливої частини. Такий зв'язок виявляється насамперед у тому, що всі

положення Загальної частини КК України повинні поширюватися на всі відповідні норми Особливої частини без винятку. Звідси зміст поняття «групи осіб за попередньою змовою» повинен тлумачитися однаково і у випадках, коли ця ознака передбачена як кваліфікуюча в нормах Особливої частини КК України, так і тоді, коли про неї йдеться у ч. 2 ст. 28 КК України.

З огляду на вищезазначене, вчений пропонує визнавати вчинення злочину групою осіб за попередньою змовою як при простій, так і при складній формі співучасті. Таку класифікацію підтримав Пленум Верховного Суду України у своїй постанові від 06 листопада 2009 року за № 9 «Про судову практику у справах про злочини проти власності», а саме згідно з п. 24, злочин визначається вчиненням за попередньою змовою групою осіб у разі його вчинення декількома (двома і більше) суб'єктами цього злочину, які заздалегідь домовилися про його спільне вчинення. Учасники вчинення злочину групою осіб діють узгоджено, зі спільним умислом, і кожен із них безпосередньо виконує діяння, що повністю чи частково утворює об'єктивну сторону складу злочину. При цьому можливий розподіл функцій, за якого кожен співучасник виконує певну роль у вчиненні злочину [171].

Попередня змова як кримінально-правова ознака групи осіб – це домовленість кількох осіб (двох і більше) про спільне вчинення кримінального правопорушення, що відбувається заздалегідь, тобто до його початку. З приводу моменту досягнення змови в теорії кримінального права вчені одностайні в тому, що вона відбувається до початку вчинення кримінального правопорушення, під яким прийнято вважати початок вчинення діяння [97].

Отже, ключовими моментами в цій ознаці є час досягнення змови, її зміст та форма зовнішнього виразу.

Водночас А. А. Вознюк вважає, що попередня змова може стосуватися окремих моментів вчинення злочину, його приховування або ж мати детальний характер. Тому їй властиві дві форми:

елементарна – домовленість про окремі чи найбільш загальні питання вчинення злочину (наприклад, домовленість про вид злочину та час його вчинення);

детальна – домовленість, яка охоплює усі або більшість подробиць учинення злочину (наприклад, домовленість про вид злочину, місце, час, спосіб, знаряддя та засоби вчинення, потенційних потерпілих, розподіл функцій чи ролей між співучасниками тощо) [34, с. 74-75].

Водночас у постанові Касаційного кримінального суду у складі Верховного Суду (2020 р.) у справі № 464/710/18 зроблено правовий висновок та пояснені умови, за яких кримінальне правопорушення вчиняється за попередньою змовою групою осіб, зокрема: «...положеннями ч. 2 ст. 28 КК України встановлено, що злочин визнається вчиненим за попередньою змовою групою осіб, якщо його спільно вчинили декілька осіб (два або більше), які заздалегідь, тобто до початку злочину, домовилися про спільне його вчинення. При цьому, домовленість про спільне вчинення злочину заздалегідь означає наявність згоди щодо його вчинення до моменту виконання його об'єктивної сторони. Домовленість на спільне вчинення кримінального правопорушення не обов'язково має відбуватися в усній чи письмовій формі, а визначається і за допомогою конклюдентних дій поведінки, що свідчить про намір діяти для досягнення спільної злочинної мети» [156].

Також розглянемо кваліфікацію кримінального правопорушення незаконної приватизації державного, комунального майна за попередньою змовою на прикладі Вироку Рогатинського районного суду Івано-Франківської області від 10 грудня 2008 року у справі № 1-51, в якому: *«...судом ОСОБА_4 визнано винним в скоєнні злочину передбаченого ч. 2 ст. 233 КК України – приватизація комунального майна з використанням підроблених приватизаційних документів вчинене групою осіб за попередньою змовою, оскільки встановлено наступне.*

Підсудній ОСОБА_4, працюючи на посаді сільського голови Луковець-Вишнівської сільської Ради, несумлінно поставився до виконання своїх посадових

обов'язків. 04.05.2001 р. отримав в управлінні сільського господарства та продовольства Рогатинської РДА бланки свідоцтв про право власності на майновий пай члена колективного сільськогосподарського підприємства в кількості 449 штук та книгу обліку майнових сертифікатів, які повинен був оформити та видати власникам майнових паїв СГВК «Луковець» на підставі переданого йому представником СГВК «Луковець» списку пайовиків. Отримані майнові сертифікати не оформив, а отримані документи тримав без руху в сейфі свого службового кабінету.

Крім того, ОСОБА_4 за попередньою змовою з бухгалтером Луковець-Вишнівської сільської Ради ОСОБА_6 всупереч вимогам п. 30 ст. 26 Закону України «Про місцеве самоврядування» та п. 4 ст. 3 Закону України «Про приватизацію державного майна» в червні 2005 р. дав вказівку бухгалтеру Луковець-Вишнівської сільської Ради ОСОБА_6 оформити рішення сесії «Про приватизацію будівлі колишньої школи села Луковець-Журівський» від 21 березня 2005 року. На підставі вказаного підробленого документа громадянин ОСОБА_7 11.07.2005 року приватизував приміщення колишньої школи в с. Луковець-Журівський шляхом викупу.

Продовжуючи свою злочинну діяльність, ОСОБА_4 за попередньою змовою з секретарем Луковець-Вишнівської сільської Ради ОСОБА_5 в липні 2005 року дав їй вказівку виготовити рішення сесії сільської Ради „Про приватизацію будівлі колишнього клубу в с. Луковець-Журівський від 20 липня 2005 року. На підставі вказаного приватизаційного документа громадянин ОСОБА_8 приватизував приміщення колишнього клубу в с. Луковець-Журівський шляхом його викупу» [29].

На думку О. В. Кришевич, вчинення незаконної приватизації групою осіб за попередньою змовою може кваліфікуватись лише у випадку, коли у ньому брали участь як співвиконавці дві чи більше особи, які попередньо, до вчинення діяння, досягли домовленості порушити чинний порядок приватизації державного та комунального майна [108, с. 221].

Тож приватизація державного, комунального майна здійснюється групою осіб за попередньою змовою, коли існує домовленість кількох осіб (двох і більше) про спільне вчинення кримінального правопорушення, що відбувається заздалегідь, тобто до його початку. Крім того, змова групи осіб на вчинення незаконної приватизації державного, комунального майна не обов'язково має відбуватися в усній чи письмовій формі, оскільки визначальними є конклюдентні дії, що свідчать про намір діяти для досягнення спільної злочинної мети – незаконної приватизації державного, комунального майна.

У межах підрозділу розглянемо окремі проблеми відмежування від інших кримінальних правопорушень, зокрема у сфері службової діяльності. Зокрема, досить поширеною є ситуація, коли особа, вчиняючи кримінальне правопорушення – незаконну приватизацію державного та комунального майна також, в той самий час вчиняє інше кримінальне правопорушення, передбачене Особливою частиною КК України. У такій ситуації дії особи мають бути кваліфіковані за різними статтями КК України.

Водночас, як зазначає Л. П. Брич, відмінність співвідношення спільних ознак у складах злочинів, що передбачені нормами, які перебувають у конкуренції частини і цілого, та у суміжних складах злочинів полягає в тому, що сукупність ознак, які є спільними для складів злочинів, що передбачені конкуруючими, як частина і ціле, нормами, становить частину ознак „цілого» складу злочину і водночас утворюють самостійний склад злочину. Для співвідношення спільних ознак складів злочинів, передбачених нормами, що конкурують як загальна і спеціальна, характерним є те, що всі ознаки складу злочину, названі в загальній нормі, містяться й у спеціальній нормі [17, с. 269-270].

Тобто Л. П. Брич, проаналізувавши праці вчених, прийшла до висновку, що у теорії кримінального права переважає сприйняття поняття «суміжні склади злочинів» як родового – такого що відображує групу складів злочинів, об'єднаних за одним критерієм: кожен них має ознаки (ознаку) тотожні (тотожну) з ознаками (ознакою) з іншого складу злочину. Та, що крім наявності

спільних ознак, характерною рисою суміжних складів злочинів – тією, яка ідентифікує це кримінально-правове явище, є наявність у них розмежувальних ознак. Саме завдяки наявності цих ознак і є можливим розмежування цих складів [18, с. 210-211].

Також вчена сформувала визначення суміжних складів злочинів, якими є склади, що утворюють пару (групу), кожний з яких має ознаки, які повністю чи частково збігаються за змістом з ознаками іншого складу злочину, що входить у цю пару (групу) (крім загального об'єкта, причинового зв'язку, загальних ознак суб'єкта складу злочину, вини), одночасно кожний з яких містить хоча б одну ознаку, що відрізняється за змістом з відповідними ознаками інших складів з цієї пари (групи), які взаємно виключають можливість наявності одна одної у складах злочинів, яким вони властиві [18, с. 223].

Водночас у Постанові Пленуму Верховного Суду України «Про практику застосування судами законодавства про відповідальність за окремі злочини у сфері господарської діяльності» (2003 р.) підкреслив, що суди в основному вірно застосовують чинне законодавство, проте іноді припускаються помилок, що зумовлено відсутністю єдиних підходів до відмежування злочинів даного виду від суміжних злочинів та аналогічних за змістом адміністративних правопорушень [168].

Водночас нижче розглянемо деякі склади кримінальних правопорушень, що мають ознаки, які повністю чи частково збігаються за змістом з ознаками незаконної приватизації державного, комунального майна та які водночас містять хоча б одну ознаку, що відрізняється за змістом з відповідними ознаками незаконної приватизації державного, комунального майна.

У розділі XVII Особливої частини КК встановлена відповідальність за злочини, *родовим об'єктом* яких є суспільні відносини, що забезпечують нормальну, тобто таку, зміст і порядок здійснення якої визначені законодавством, діяльність державного апарату, апарату управління органів місцевого самоврядування, громадських об'єднань, інших юридичних осіб як публічного, так й приватного права, а також суспільні відносини, що

забезпечують здійснення регламентованої законодавством професійної діяльності, пов'язаної з наданням публічних послуг [63].

Діяння, передбачені в розділі XVII Особливої частини КК, належать до так званих загальних видів службових кримінальних правопорушень та кримінальних правопорушень, пов'язаних з наданням публічних послуг, *безпосереднім об'єктом* кожного з яких є суспільні відносини, що забезпечують нормальну службову діяльність в окремих ланках апарату управління органів державної влади, місцевого самоврядування, громадських об'єднань, юридичних осіб публічного і приватного права, а також відносини, що забезпечують нормальну професійну діяльність тих осіб, які під час її здійснення наділяються правом надавати публічні послуги [66, с. 6].

Проте чимало норм КК встановлюють відповідальність за так звані спеціальні види службових кримінальних правопорушень і кримінальних правопорушень, пов'язаних з наданням публічних послуг, вчинення яких також зумовлене службовим становищем суб'єкта або пов'язано з наданням публічних послуг, але їх основним безпосереднім об'єктом є інші суспільні відносини – життя та здоров'я, воля та гідність особи, її виборчі, трудові, інші громадянські права та свободи, власність, господарська діяльність, громадська безпека та громадський порядок, авторитет органів влади та місцевого самоврядування, інтереси правосуддя та порядок несення військової служби тощо.

Саме тому в п. 17 Постанови Пленуму Верховного Суду України від 26 грудня 2003 р. «Про судову практику у справах про перевищення влади або службових повноважень» [168] зазначається, що кваліфікація таких діянь ще й за статтями, передбаченими в розділі XVII Особливої частини КК, можлива лише за наявності реальної сукупності загальних та спеціальних видів таких кримінальних правопорушень.

Відповідно, цей висновок Верховного Суду підтверджує, що кримінальні правопорушення у сфері службової діяльності вчиняються зазвичай разом з іншими видами кримінальних правопорушень.

Розглянемо кваліфікацію таких кримінальних правопорушень разом з незаконною приватизацією державного, комунального майна відповідно до судової практики.

Згідно з вироком Тлумацького районного суду Івано-Франківської області від 22 грудня 2010 року у справі № 1-10 2010 р., ОСОБА_5 визнано винним за ст. 367 ч. 1, ст. 233 ч. 1, ст. 364 ч. 2, ст. 366 ч. 2, ст. 368 ч. 2, ст. 366 ч. 1 КК України, та призначено покарання за сукупністю кримінальних правопорушень, оскільки судом встановлено таке.

Оцінивши докази в їх сукупності, суд вважає доведеною вину підсудного ОСОБА_5 у тому, що він, перебуваючи на посаді сільського голови с. Нижнів Тлумацького району Івано-Франківської області, будучи службовою особою, уповноваженою на здійснення функцій представника влади, наділений організаційно-розпорядчими та адміністративно-господарськими обов'язками, являючись посадовою особою органу місцевого самоврядування 4 категорії 8 рангу, неналежно виконував свої службові обов'язки, через несумлінне ставлення до них, що заподіяло істотної шкоди охоронюваним законом державним інтересам. Незаконно приватизував комунальне майно. Зловживав своїм службовим становищем, діючи умисно в інтересах третьої особи всупереч інтересам служби, що спричинило тяжкі наслідки законним інтересам потерпілого ОСОБА_1 Вчинив службове підроблення, а саме склав та видав завідомо неправдивий документ, що спричинило тяжкі наслідки.

На підставі відношення сільського голови с. Нижнів 10.11.2008 № 186 Прикарпатською універсальною товарною біржею проведено реалізацію колишнього будинку фельдшерсько-акушерського пункту та господарських будівель в АДРЕСА_2, за ціною визначеною експертним шляхом на підставі рішення 14-ї сесії Нижнівської сільської ради 5-го демократичного скликання від 15.10.2008 згідно з поданою заявою ОСОБА_7 Експертно-консалтинговою фірмою ТзОВ «ЕКА-Захід» 30.09.2008 року визначено ринкову вартість об'єкта оцінки для подальшого відчуження і продажу на аукціоні в сумі 5 100 грн.

Сільським головою с. Нижнів ОСОБА_5 із брокерською конторою ТзОВ «Аукціонний центр «Універсал» укладено договір на організацію роботи по продажу фельдшерсько-акушерського пункту загальною площею 53,8 м² та господарських будівель в с. Смерклів. Відповідно до умов договору брокер отримує 5 % від початкової ціни об'єкта за виконання робіт, пов'язаних з організацією та проведенням аукціону.

Згідно з протоколом аукціону від 22.12.2008 № 132/1 брокерською конторою продано ФОП за 5650 грн і переможцем аукціону визнано ОСОБА_7 Прикарпатською універсальною товарною біржею в дохід спеціального фонду місцевого бюджету 30.12.2008 проведено оплату за відчуження майна, а саме фельдшерсько-акушерського пункту, що знаходився в комунальній власності, в сумі 4169, 50 грн.

Будинок фельдшерсько-акушерського пункту та сарай біля нього обліковано на балансовому рахунку № 103 «Будинки та споруди» балансовою вартістю відповідно 523,22 грн та 3313,66 грн.

Тож ОСОБА_5 незаконно приватизував комунальне майно - приміщення фельдшерсько-акушерського пункту в с. Смерклів, Тлумацького району, а ОСОБА_6 виконуючи усну вказівку сільського голови ОСОБА_5 вчинила службове підроблення, а саме склала рішення Нижнівської сільської ради від 15.10.2008 про проведення реалізації фельдшерсько-акушерського пункту в АДРЕСА_2, достовірно знаючи, що заява на сесію ОСОБА_7 не подавалась, дане питання на 14 сесії сільської ради не розглядалось, рішення з цього приводу не приймалось [30].

Отже, з викладеного вбачається, що судова практика йде шляхом кваліфікації кримінальних правопорушень, а саме незаконної приватизації державного й комунального та кримінальних правопорушень у сфері службової діяльності за сукупністю (ч. 1 ст. 33 КК України).

3.2. Покарання за незаконну приватизацію державного, комунального майна

Ефективність кримінально-правових заходів запобігання кримінальним правопорушенням може бути забезпечена лише в тому випадку, якщо вони застосовуються на основі принципу їх індивідуалізації. Дотримання цього принципу гарантує дієвий вплив на конкретну винну особу з урахуванням ступеня тяжкості вчиненого нею кримінального протиправного діяння та індивідуальних особливостей.

На відміну від інших правових норм, норми кримінального права встановлюються тільки вищим законодавчим органом і мають форму закону: згідно з п. 22 ч. 1 ст. 92 Конституції України виключно законами визначаються діяння, які є кримінальними правопорушеннями, та відповідальність за них [79] (норми ж, наприклад, адміністративного права можуть встановлюватись і урядом, і міністерствами, і місцевими органами влади).

Реалізація охоронних кримінально-правових відносин, пов'язаних із вчиненням кримінального правопорушення, відбувається у формі кримінальної відповідальності, втіленої в обвинувальному вирокі суду, або у формі звільнення від кримінальної відповідальності [52, с. 24].

Як зазначає О. О. Дудоров, панівною в кримінально-правовій доктрині є позиція, згідно з якою предметом кримінального права є певні відносини. Останні складаються у зв'язку з існуванням таких феноменів, як: кримінальне правопорушення; покарання; заходи, альтернативні покаранню, включаючи звільнення від кримінальної відповідальності; обставини, які виключають злочинність діяння [52, с. 25].

Далі, зазначає А. А. Вознюк, кримінально-правова характеристика кримінального правопорушення насамперед повинна містити елементи, необхідні для правильної кваліфікації, зокрема: склад злочину; кваліфікуючі та особливо кваліфікуючі ознаки злочину; характер (вид та розмір) покарання за

злочин; спеціальні види звільнення від кримінальної відповідальності або обставини, що виключають злочинність діяння [35, с. 157].

Кримінальна відповідальність становить універсальну категорію кримінального права, оскільки має наскрізний характер, «пронизує» майже всі інститути як Загальної, так і Особливої частини або тісно пов'язана з ними. Невипадково розділ II Загальної частини КК України, що має установче й відправне значення для кримінального законодавства, називається «Закон про кримінальну відповідальність», а у розділі IX містяться норми, що регулюють питання звільнення від кримінальної відповідальності [148, с. 249].

Одним із компонентів формування правової держави є оновлення та вдосконалення кримінально-правових заходів реагування на вчинене кримінальне правопорушення, серед яких важливе місце посідає кримінальне покарання, від правильного застосування якого певною мірою залежить ефективність запобігання кримінальним правопорушенням. Призначення покарання – завершальний етап розгляду кримінального провадження. Постановляючи обвинувальний вирок і призначаючи покарання, суд завжди вирішує два питання: перше – пов'язане з кваліфікацією кримінального правопорушення за відповідною статтею (частиною статті) КК України; друге – з призначенням покарання у межах санкції статті КК України, за якою кваліфіковане діяння винної особи, з урахуванням відповідних положень Загальної частини КК України [19].

У КК України в ч. 1 ст. 50 зазначено, що покарання є заходом примусу, що призначається від імені держави за вирок суду до особи, визнаної винною у вчиненні злочину, і полягає в передбаченому законом обмеженні прав і свобод засудженого [99].

У зв'язку з викладеним детально розглянемо кримінальну відповідальність – характер (вид та розмір) покарання за вчинення незаконної приватизації державного, комунального майна, як частину кримінально-правової характеристики такого кримінального правопорушення.

Відповідно до санкції ч. 1 ст. 233 КК України, такі протиправні діяння – караються штрафом від п’яти тисяч до десяти тисяч неоподатковуваних мінімумів доходів громадян. Згідно з ч. 2 ст. 233 КК України – карається штрафом від двадцяти п’яти тисяч до тридцяти п’яти тисяч неоподатковуваних мінімумів доходів громадян з конфіскацією майна або без такої.

Науковці неодноразово, аналізуючи статистику зазначають, що засуджених за понад двадцятьма статтями розділу VII Особливої частини КК практично немає. Це стосується, в тому числі й ст. 233 КК України. Розглянемо причини такого явища саме через аналіз кримінальної відповідальності за вчинення кримінального правопорушення – незаконної приватизації державного, комунального майна.

Покарання майнового характеру мають превентивний характер: спрямовані на запобігання вчиненню засудженим нових кримінальних правопорушень, а також вчинення злочинів іншими особами. Вони не ототожнюються із знущанням, помстою, принижуванням людської гідності, а мають на меті поновлення принципу справедливості. Отже, зміст покарань майнового характеру визначається тим, що вони покликані впливати на свідомість засуджених шляхом спричинення матеріальних обмежень.

Розглядаючи питання про зміст кари в покараннях майнового характеру, вважаємо доцільним торкнутися проблеми суворості цих покарань. Ствердження авторів багатьох підручників з кримінального права України, коментарів до КК, наукових статей про те, що види покарань в ст. 51 КК України розташовані від менш суворого до більш суворого, викликають сумніви, якщо порівняти між собою за змістом кари такі покарання як штраф та виправні роботи. Штраф, оскільки він розташований в системі покарань першим, вважається найм’якшим покаранням. Покарання у виді виправних робіт знаходяться на п’ятій сходинці в системі покарань. Отже, на переконання законодавця, виправні роботи є більш суворим покаранням, аніж штраф. Однак, фактично це не так.

Зіставлення обмежень майнового характеру даних покарань свідчить, що штраф є більш суворим покаранням, аніж виправні роботи. Матеріальні наслідки

для засудженого у разі застосування штрафу є більш відчутними. Сформульований висновок підтверджується також і результатами вивченої нами судової практики. Як правило, у тих випадках, коли санкція статті в альтернативі передбачає штраф і виправні роботи, суди, як менш суворе покарання, призначають саме виправні роботи, а не штраф. Очевидно це зумовлено тим, що штраф фактично є більш суворим покаранням, ніж виправні роботи. За таких обставин є незрозумілою позиція законодавця щодо встановлення покарання у виді виправних робіт у разі ухилення від сплати штрафу (ч. 1 ст. 389 КК). На наш погляд, покарання майнового характеру за суворістю мають бути розміщені так: 1) виправні роботи; 2) штраф; 3) службові обмеження для військовослужбовців; 4) конфіскація майна.

Суть штрафу визначає і його зміст, який виражається в позбавленні злочинця матеріальних благ. Іншими словами, конкретний розмір обмежень майнових інтересів особи, що вчинила злочин, і створює зміст такого поняття як штраф. А це означає, що призначення штрафу є економічним впливом на свідомість індивіда з метою змінити його вольові установки, негативні антисуспільні мотиви поведінки [21]. Це покарання примушує людину придушити свої бажання, що спрямовані на вчинення протиправних дій, боротися з внутрішньою негативною реакцією на явища довколишньої дійсності. Штраф, шляхом обмеження майнових прав, впливає на особу так, що ставить в її свідомості певний психологічний бар'єр, який не дозволяє їй скоїти злочин [116].

Штраф – це вид покарання, що призначається за вироком суду особі, визнаній винною у вчиненні злочину і полягає в фінансовому обмеженні її майнових інтересів.

У контексті предмета дослідження, санкції ч. 1 та ч. 2 ст. 233 КК України передбачають як основне покарання – штраф. Максимальний розмір штрафу дорівнює тридцяти п'яти тисяч неоподатковуваних мінімумів доходів громадян. Мінімальний розмір штрафу – п'ять тисяч неоподатковуваних мінімумів доходів громадян.

Тобто, розглядаючи розмір штрафу згідно з класифікацією кримінальних правопорушень, що міститься в ст. 12 КК України, вбачається таке: кримінальне правопорушення, передбачене ч. 1 ст. 233 КК України є нетяжким, а кримінальні протиправні діяння передбачені ч. 2 ст. 233 КК України є вже особливо тяжкими.

Необхідно також розглянути співвідношення розміру покарання – штрафу за вчинення кримінального правопорушення незаконної приватизації державного, комунального майна до розміру суспільно небезпечного наслідку у вигляді грошового еквівалента шкоди – а саме незаконної приватизації у великому розмірі.

Згідно з приміткою до ч. 2 ст. 233 КК України, великим розміром, передбаченим у цій статті, визнається незаконна приватизація майна на суму, що в тисячу і більше разів перевищує неоподатковуваний мінімум доходів громадян.

Розглянемо, скільки це дорівнює в грошовому еквіваленті. З метою кваліфікації кримінального правопорушення незаконної приватизації державного, комунального майна у великих розмірах необхідно звертатися до положень Закону України про державний бюджет України на відповідний рік, розділу де встановлено розмір прожиткового мінімуму для працездатної особи. В наступному, такий розмір ділиться на два, оскільки відповідно до вимог Податкового кодексу України необхідно визначити розмір податкової соціальної пільги.

Згідно із Законом України «Про державний бюджет України на 2023 рік» [162], розмір прожиткового мінімуму для працездатних осіб дорівнює – 2 684,00 гривень. Відповідно податкова соціальна пільга дорівнює – 1 342,00 гривень.

Підсумовуючи вищевикладене, прорахуємо великий розмір, згідно з положеннями ст. 233 КК України:

$$1\,342,00 \text{ гривень} * 1\,000,00 = 1\,342\,000,00 \text{ гривень.}$$

Тобто, якщо кримінальне правопорушення вчинено у 2023 р., то кваліфікувати незаконну приватизацію державного, комунального майна

можливо як таку, що вчинену у великому розмірі, у випадку, коли сума приватизованого майна дорівнює чи перевищує 1 342 000,00 гривень.

Повернемося до кримінальної відповідальності за таке кримінальне правопорушення – незаконну приватизацію державного, комунального майна у великому розмірі за ч. 2 ст. 233 КК України.

Як вже зазначалося, розділом XX «Перехідні положення» Податкового кодексу України, а саме п. 5 підрозділу 1 «Особливості справляння податку на доходи фізичних осіб», якщо норми інших законів містять посилення на неоподатковуваний мінімум доходів громадян, то для цілей їх застосування використовується сума в розмірі 17 гривень. Відповідно, прорахуємо мінімальний та максимальний розмір штрафу за незаконну приватизацію державного, комунального майна у великому розмірі:

1. $17,00 \text{ гривень} * 25\,000,00 \text{ гривень} = 425\,000,00 \text{ гривень}$ – мінімальний розмір штрафу.

2. $17,00 \text{ гривень} * 35\,000,00 \text{ гривень} = 595\,000,00 \text{ гривень}$ – максимальний розмір штрафу.

Якщо порівняти розмір штрафу з розміром заподіюваної шкоди кримінальним правопорушенням – незаконною приватизацією державного, комунального майна у великому розмірі, то виходить, що розмір відповідальності у вигляді штрафу у 3 (три) рази менше за розмір шкоди.

Більш того, якщо розглядати санкцію ч. 1 ст. 233 КК України, вбачається, що:

1. $17,00 \text{ гривень} * 5\,000,00 \text{ гривень} = 85\,000,00 \text{ гривень}$ – мінімальний розмір штрафу.

2. $17,00 \text{ гривень} * 10\,000,00 \text{ гривень} = 170\,000,00 \text{ гривень}$ – максимальний розмір штрафу.

З викладеного також вбачається, що розмір штрафу, як санкція за вчинене кримінальне правопорушення в рази менша за розмір заподіяної шкоди кримінальним правопорушенням – незаконною приватизацією державного комунального майна.

Відповідно до ст. 12 КК конфіскація майна встановлюється за вчинення тяжких та особливо тяжких корисливих злочинів. Однак, вивчаючи судову практику, встановлено, що головними причинами не застосування такого покарання є :

1) конфіскація майна не застосовувалася, з огляду на вимоги ч. 3 ст. 65 та ст. 69 КК України, які визначають підстави для призначення більш м'якого покарання, що надає можливість судам її не застосовувати (пом'якшуючі обставини, дані про особу винного, відсутність тяжких наслідків, добровільне відшкодування завданої шкоди, другорядна роль у вчиненому злочині, тяжка хвороба, наявність утриманців тощо);

2) відповідно до змісту ст. 77 КК України, конфіскація майна не може бути призначена судом у тих випадках коли особа звільняється від відбування основного покарання з випробуванням, навіть якщо в санкції статті Особливої частини КК, за якою засуджений винний, конфіскація передбачена як обов'язкове покарання;

3) суди не чітко визначають яке саме майно підлягає конфіскації або його частка;

4) слідчі не складають відповідних постанов щодо тих заходів, які б забезпечували виконання вироків в частині можливої конфіскації;

5) накладення арешту на майно здійснюється під час проведення досудового розслідування, оскільки не чіткість ст. 171–173 КПК щодо строків арешту, не передбачає невідкладного застосування такого заходу забезпечення кримінального провадження відразу після виявлення особи підозрюваної у вчиненні кримінального правопорушення.

Аналіз кримінального законодавства свідчить, що конфіскація майна встановлена переважно за кримінальні правопорушення у сфері господарської діяльності. У КК України закріплено чимало тяжких та особливо тяжких злочинів, які можуть бути вчинені з корисливих мотивів, санкції, за які не передбачають конфіскацію майна. Така позиція законодавця видається непослідовною і суперечить ч. 2 ст. 59 КК, згідно з якою конфіскація майна

встановлюється за вчинення тяжких та особливо тяжких корисливих злочинів. Отже, резерви подальшого збільшення числа санкцій, в яких можуть бути встановлені покарання майнового характеру, ще не вичерпані.

Т. В. Барановська, досліджуючи еволюцію відповідальності за кримінальні правопорушення проти економічної системи у вітчизняному кримінальному законодавстві, дійшла висновків, що з ускладненням і розвитком господарської діяльності спостерігається розширення видів кримінальних правопорушень та, відповідно спектр заходів примусу, що застосовуються до винної особи з одночасною гуманізацією кримінального законодавства щодо порушень економічної системи. За результатами історико-правового аналізу кримінальних кодексів України (1921 р., 1927 р., 1960 р., 2001 р.) було встановлено еволюцію пеналізації та депеналізації, криміналізації та декриміналізації окремих видів кримінальних правопорушень проти економічної системи держави. Обґрунтовано, сукупність факторів, що визначає процес пеналізації досліджуваних видів кримінальних правопорушень, зокрема: політико-правові, соціально-економічні, зовнішньо економічні та зовнішньополітичні. Потребує вдосконалення наявна система покарань [11, с. 210].

Отже, покарання є обов'язковим і невід'ємним складником форм реалізації кримінальної відповідальності за вчинене суспільно небезпечне посягання на об'єкти приватизації й виконує в основному каральну функцію – як відплата з боку держави за вчинене кримінальне правопорушення. Однак, попри ускладнення розвитку господарської діяльності, спостерігається розширення способів вчинення незаконних приватизаційних дій з одночасною гуманізацією заходів примусу, що застосовуються до винної особи. Такий еволюційний процес розвитку кримінального законодавства в частині пеналізації та депеналізації, криміналізації та декриміналізації окремих видів кримінальних правопорушень у сфері господарської діяльності засвідчив необхідність удосконалення наявної системи покарань шляхом розширення можливостей запобіжної функції.

Однак чимало вчених висловлюють думку, що застосування штрафу за кримінальні правопорушення економічної спрямованості, суб'єктами яких є службові особи, дозволить їм відкупитися від будь-якого покарання. Тому, штраф, призначений таким особам, не досягне мети покарання, виправлення засудженого, запобігання вчиненню ними нових кримінальних правопорушень [113, с. 68]. Така позиція видається спірною. Діяльність в даній сфері спрямована на отримання прибутку. А тому вилучення у засудженого частини такого прибутку шляхом застосування штрафної санкції буде мати каральне значення і виховний характер впливу. Розмір штрафу слід визначати пропорційно доходам винної особи. Крім того, у випадку застосування штрафу за ці злочини держава економитиме великі грошові кошти [75, с. 112].

У контексті предмета дослідження, також варто звернути увагу на те, що санкції багатьох статей Особливої частини КК України, які встановлюють відповідальність за кримінальних правопорушень, що можуть бути вчинені з корисливих мотивів, передбачають лише покарання, які не пов'язані з майновими правообмеженнями – обмеження волі, позбавлення волі на певний строк. Встановлення в санкціях за ці кримінальні правопорушення додаткового покарання у виді конфіскації майна суперечило б положенням ст. 59 КК України, оскільки більшість з них не є тяжкими або особливо тяжкими. На нашу думку, одним з варіантів розв'язання цієї проблеми було б встановлення в санкціях за ці додаткового покарання у виді штрафу. Це, зокрема, стосується й ст. 233 КК України.

Аналіз кримінального законодавства свідчить, що в 265 (17, 7%) санкціях штраф є альтернативою обмеженню волі, в 117 (7,9%) санкціях – виправним роботам, 513 (34,3%) санкціях – позбавленню волі, 89 (5,9 %) санкціях – арешту, 150 санкціях (10,0%) – позбавленню права обіймати певні посади або займатися певною діяльністю, 14 (0,9%) санкціях – громадським роботам.

Аналізуючи санкції, у яких штраф виступає як альтернатива іншим видам кримінальних покарань, відмічаємо, що законодавець не дотримується єдиних принципів співвідношення у їх величинах. Це не відповідає принципу

справедливості, призводить до розбіжностей у судовій практиці та негативно позначається на авторитеті закону, правосуддя. На наш погляд, подолати проблему становлення співвідношення в альтернативних покараннях за кримінальні правопорушення у сфері господарської діяльності можна таким шляхом: розмір штрафу має ув'язуватися із конфіскацією майна, тобто посиленням санкцій у грошовому вимірі.

Отже, призначаючи покарання майнового характеру суди мають дотримуватися принципів і загальних засад призначення покарання. Попри тісний взаємозв'язок і залежність, що простежуються, принципи й загальні засади призначення покарання – це самостійні інститути. Вони характеризуються різним змістом та сукупністю різних ознак.

Урахування ступеня тяжкості вчиненого злочину являє собою загальнообов'язкове правило призначення покарання, яке передбачає, по-перше, що суд у кожному конкретному випадку призначення покарання зобов'язаний відповідно до ст. 12 КК України визначити категорію кримінального правопорушення, до якої законодавець відносить вчинене кримінально-протиправне діяння, по-друге, в межах категорії встановити та врахувати ступінь тяжкості конкретного кримінального правопорушення, який зумовлений конкретними об'єктивними й суб'єктивними його ознаками.

Урахування загальної засади призначення покарання – «особи винного» – є загальнообов'язковим правилом призначення покарання, яке має свою специфіку та самостійний вплив на призначення покарання майнового характеру. Ґрунтуючись на з'ясуванні змісту цієї засади, суд має враховувати всю сукупність особливостей, що як позитивно, так і негативно характеризують особу винного (його фізичний і психічний стан, а також соціальний і правовий статус), які мали місце до, у час і після вчинення кримінального правопорушення, а також на момент призначення покарання.

Штраф є найпоширенішим при застосуванні в судовій практиці покаранням майнового характеру. Загалом практика щодо розширення застосування судами штрафу заслуговує на схвалення, особливо, коли це

покарання застосовується в альтернативі позбавленню волі на певний строк. Не виключенням стала й ст. 233 КК України.

Поряд з цим, вважаємо за доцільне застосування, поряд зі штрафом, покарання у виді конфіскації майна у ст. 233 КК України. Тим більше, що це покарання застосовується до 20 % засуджених за тяжкі та особливо тяжкі злочини, вчинені з корисливих мотивів. У цьому контексті, слід передбачити обов'язковий опис і арешт майна особи, затриманої у підозрі вчинення кримінального правопорушення за незаконну приватизацію державного, комунального майна, за який передбачена конфіскація майна при можливості проведення таких слідчих (розшукових) дій. Причому, опис майна та його арешт, мають бути проведені невідкладно після затримання особи, якщо встановлено місце перебування майна, щодо якого може бути застосована конфіскація.

Підсумовуючи вищевикладене, пропонуємо збільшити розмір кримінальної відповідальності за вчинення кримінального правопорушення, передбаченого ст. 233 КК України, виклавши санкцію частини першої у такій редакції:

«карається штрафом від двадцяти п'яти тисяч до тридцяти п'яти тисяч неоподатковуваних мінімумів доходів громадян з конфіскацією майна або без такої»,

та санкцію частини другої статті 233 КК України у такій редакції:

«карається штрафом від п'ятдесяти п'яти тисяч до ста тисяч неоподатковуваних мінімумів доходів громадян з конфіскацією майна або без такої».

Висновки до розділу 3

1. Кваліфікуючі ознаки ст. 233 КК України визначені у ч. 2, а саме:

1) незаконна приватизація державного, комунального майна вчинена у великих розмірах. Під такими діями необхідно розуміти приватизацію державного чи комунального майна: шляхом заниження його вартості через

визначення її у спосіб, не передбачений законом або використання підроблених приватизаційних документів; яке згідно із законом не підлягає приватизації; неправомочною особою, якщо вартість приватизованого майна у тисячу і більше разів перевищує неоподаткований мінімум доходів громадян (такий розмір встановлюється кожен рік відповідним Законом України про державний бюджет України на відповідний рік, який необхідно поділити на два, з метою визначення податкової соціальної пільги відповідно до Податкового кодексу України й помножити на 1 (одну) тисячу).

Обов'язковою ознакою об'єктивної сторони кримінального протиправного діяння передбаченого ч. 2 ст. 233 КК України, крім самого діяння, є суспільно небезпечні наслідки та причинний зв'язок між ними. Тобто, кримінальне правопорушення, а саме незаконна приватизація державного, комунального майна у великих розмірах – злочин з матеріальним складом. Суспільно небезпечний наслідок, а саме шкоду у великому розмірі під час незаконної приватизації державного, комунального майна, слід вираховувати зважаючи на вартість всього незаконно приватизованого майна.

2) незаконна приватизація державного, комунального майна вчинена групою осіб за попередньою змовою здійснюється тоді, коли є домовленість кількох осіб (двох і більше) про спільне вчинення кримінального правопорушення, що відбувається заздалегідь, тобто до його початку. При цьому учасники діють зі спільним умислом, кожен виконує діяння, що повністю чи частково утворює об'єктивну сторону складу кримінального правопорушення, чи існує розподіл функцій, за якого кожен співучасник виконує певну роль у вчиненні кримінального правопорушення передбаченого ст. 233 КК України. Крім того, змова групи осіб на вчинення незаконної приватизації державного, комунального майна не обов'язково має відбуватися в усній чи письмовій формі, оскільки визначальними є конклюдентні дії, що свідчать про намір діяти для досягнення спільної злочинної мети – незаконної приватизації державного, комунального майна.

2. Покарання є обов'язковим і невід'ємним складником форм реалізації кримінальної відповідальності за вчинене суспільно небезпечне посягання на об'єкти приватизації й виконує в основному каральну функцію – як відплата з боку держави за вчинене кримінальне правопорушення. Однак, попри ускладнення розвитку господарської діяльності, спостерігається розширення способів вчинення незаконних приватизаційних дій з одночасною гуманізацією заходів примусу, що застосовуються до винної особи. Такий еволюційний процес розвитку кримінального законодавства в частині пеналізації та депеналізації, криміналізації та декриміналізації окремих видів кримінальних правопорушень у сфері господарської діяльності засвідчив необхідність удосконалення наявної системи покарань шляхом розширення можливостей запобіжної функції.

ВИСНОВКИ

У дисертації здійснено теоретичне узагальнення та запропоновано нове вирішення наукового завдання, яке полягало в дослідженні питань кримінально-правової характеристики незаконної приватизації державного, комунального майна та розробленні рекомендацій, спрямованих на вдосконалення ст. 233 КК України та практики її застосування, зокрема:

1. В умовах сьогодення схвалено достатню кількість нормативно-правових актів і проведено наукових досліджень, що дотичні до забезпечення й охорони приватизаційного процесу. Такий науковий інтерес до цього питання обумовлений європейським вектором розвитку України та нагальною необхідністю вдосконалення забезпечення економічної безпеки, максимальної охорони державного, комунального майна. Дослідження та зіставлення наукових праць, присвячених проблемам роздержавлення, засвідчує наявність незначної кількості тих, що безпосередньо присвячені питанням кримінальної відповідальності за незаконну приватизацію державного, комунального майна, з урахуванням прийнятого закону України «Про приватизацію державного і комунального майна» (2018) в умовах дії КК України 2001 року, а наявні окремі напрацювання виявляють низку дискусійних питань. Розглянуті наукові доробки не формують повного багатоаспектного уявлення щодо предмета дослідження як економічного явища сучасної правової дійсності.

2. Кримінальні правопорушення у сфері приватизації – це суспільно небезпечні, протиправні, винні, умисні діяння, які заподіюють шкоду охоронюваним законом інтересам у сфері економічної безпеки держави шляхом зміни права власності на державне чи комунальне майно, з метою майнової чи іншої економічної вигоди, для досягнення якої використовують інструменти виконання політики роздержавлення.

Приватизація зумовлена не стільки отриманням певного грошового еквівалента від відчуження майна, скільки спрямованістю такого відчуження на

пришвидшення розвитку соціально-економічної ефективності виробництва та структурної перебудови економіки, а тому суспільна небезпечність кримінального правопорушення, передбаченого ст. 233 КК України, характеризується рівнем, що є достатнім для криміналізації таких дій та полягає в порушенні принципів приватизації, заподіянні майнової шкоди державі внаслідок скорочення надходжень до державного й місцевих бюджетів коштів, сприянні недобросовісній конкуренції та легалізації доходів, відстороненні від участі в реальній приватизації реальних претендентів, негативному впливі на розвиток виробництва і загалом на економічний розвиток України.

Кримінально-правова норма, передбачена ст. 233 КК України, є банкетною, проблема застосування бланкетних диспозицій є складною, передусім з огляду на чисельність, різновекторність, суперечливість і неповноту норм, до яких відсилають бланкетні диспозиції.

3. Під час дослідження зарубіжного досвіду кримінально-правової охорони суспільних відносин у сфері приватизації акцентовано на недосконалості регуляторного законодавства в країнах перехідного економічного періоду, де ринкові відносини знаходяться на етапі становлення та є головною причиною незаконної приватизації державного, комунального майна (Болгарія, Казахстан). У таких країнах реорганізовано приватизаційні органи на кшталт вітчизняного досвіду (наприклад, у Республіці Казахстан Держкомітет з управління держмайном і Держкомітет з приватизації держмайна реорганізовано шляхом злиття в Комітет держмайна та приватизації Міністерства фінансів Республіки Казахстан).

У процесі становлення та розвитку законодавчої бази приватизації більшість розвинених країн насамперед здійснюють чіткий поділ основних і допоміжних завдань приватизації, вивчаючи різні форми й методи приватизації з метою визначення найдієвішого в економіко-політичних умовах країни. Загалом у світі можна виокремити два підходи до проведення приватизації: приватизація заради отримання значних вільних фінансових ресурсів і масова приватизація, тобто проведення приватизації з метою створення конкурентного ринкового

середовища (цей підхід передбачає насамперед державні витрати на збільшення привабливості державних об'єктів, які підлягають приватизації). Перспективним напрямом розвитку приватизаційних процесів у розвинених країнах є перенесення світових напрацювань у законодавчій сфері на національну законодавчу базу. Тож у більшості країн кримінально-правова охорона приватизаційних процесів не здійснюється загалом за відсутності потреби або за допомогою норм, що встановлюють відповідальність за службові кримінальні правопорушення, тим самим знижуючи ефективність охорони приватизаційних процесів (Італія, Іспанія, Латвія, Німеччина, Франція тощо), або демонструє тенденцію до уніфікації (консолідації) форм розкрадань, що, з одного боку, спрощує процес кваліфікації, а з другого – не сприяє утвердженню принципу індивідуалізації, а отже, і справедливості, кримінальної відповідальності (Англія, Аргентина, США), на відміну від КК України.

4. Основним безпосереднім об'єктом складу незаконної приватизації державного, комунального майна є суспільні відносини, що виникають між державою (Верховна Рада України, Президент України, Кабінет Міністрів України, його робочі групи з підготовки рекомендацій та пропозицій до проєктів рішень Кабінету Міністрів України щодо приватизації та умов продажу об'єктів державної власності, що підлягають приватизації, Рахункова палата України, Фонд державного майна України та його територіальні підрозділи, Антимонопольний комітет України, Рада національної безпеки і оборони України, органи місцевого самоврядування, органи, які здійснюють управління державним майном відповідно до повноважень, що визначені окремими законами, аукціонні комісії тощо), юридичними чи фізичними особами в процесі приватизації державного, комунального майна й забезпечення дотримання такими суб'єктами встановленого законодавством України порядку його проведення.

Предметом складу кримінального правопорушення, передбаченого ст. 233 КК України, є державне та комунальне майно, а також майно, яке не підлягає приватизації, з розподілом на об'єкти малої та великої приватизації.

Предметом також є землі сільськогосподарського призначення та земельна ділянка, що належала на момент приватизації державі чи територіальній громаді й була безоплатно приватизована громадянином у порушення норм Земельного кодексу України. Предмет кримінального правопорушення відрізняється від знаряддя вчинення кримінального правопорушення тим, що знаряддя завжди підлягають знищенню, а предмет – поверненню потерпілому, а тому приватизаційні документи не є предметом кримінально протиправного діяння.

Незаконна приватизація державного, комунального майна – це умисні, протиправні, суспільно небезпечні дії, які вчиняють у процесі приватизації такими способами: а) заниження його вартості під час оцінки майна із застосуванням способів, не передбачених законодавством; б) подання або використання підроблених приватизаційних документів, які містять частково або повністю неправдиві відомості; в) відчуження майна шляхом укладення договорів купівлі-продажу, яке відповідно до законів України «Про приватизацію державного і комунального майна» (2018) або «Про Перелік пам'яток культурної спадщини, що не підлягають приватизації» (2008) тощо не підлягає приватизації або рішенням місцевих рад відповідного рівня заборонено; г) вчинення приватизаційних дій неправомочною особою – особою, яка не наділена службовими повноваженнями, а її протиправні дії призвели до незаконної приватизації майна. Обґрунтовано доцільність замінити в ч. 1 ст. 233 КК словосполучення «приватизація неправомочною особою» формулюванням «приватизація особою, яка не уповноважена на її здійснення».

5. Доведено, що визнання чинним законодавством осудної фізичної особи, яка досягла віку 16-ти років, суб'єктом незаконної приватизації державного, комунального майна є цілком обґрунтованим. Однак нерідко такі дії вчиняють унаслідок злочинних діянь службових осіб, які не лише не зберігають державний та комунальний фонди, а, навпаки, самі здійснюють його кримінально каране роздержавлення. Ідеться про службових осіб Кабінету Міністрів України, Фонду державного майна України та його територіальних підрозділів, Рахункової палати України, Антимонопольного комітету, Ради національної безпеки і

оборони України, органів місцевого самоврядування, органів, які здійснюють управління державним майном, тощо. Випадки незаконної приватизації, вчиненої службовою особою (наприклад, керівником територіального підрозділу Фонду державного майна України) з використанням свого службового становища, повинні мати юридичну оцінку за сукупністю злочинів – за ст. 233 і (за наявності для цього підстав) нормою КК України про відповідне кримінальне правопорушення у сфері службової діяльності (зокрема ст. 364, 364-1 КК України). Службова особа може виконувати роль не лише виконавця (співвиконавця), а й організатора, пособника чи підбурювача, що має бути відповідно відображеною під час кваліфікації.

Тому, у зв'язку зі збільшенням кількості вчинення незаконних дій у сфері приватизації державного, комунального майна службовими особами (ними безпосередньо або за їхнім розпорядженням чи за їхнього сприяння) запропоновано визначити в ст. 233 КК України спеціального суб'єкта та доповнити зміст статті кваліфікуючою ознакою, а саме в ч. 3 *«Дії, передбачені частиною першою цієї статті, вчинені службовою особою шляхом використання свого службового становища»*. Особами, які вчинили кримінальне правопорушення, передбачене ст. 233 КК України, *«з використанням службового становища»*, пропонується розглядати службових осіб суб'єкта публічного управління у сфері приватизації, а також службових осіб юридичних осіб. За незаконну приватизацію державного, комунального майна відповідальності підлягають особи, на яких спеціальне законодавство покладає обов'язок цим майном розпоряджатися та ефективно його використовувати. Якщо кримінальну відповідальність юридичних осіб розглядати паралельно з іншими видами юридичної відповідальності, то доцільно перейняти досвід Японії в частині паралельного застосування адміністративної відповідальності юридичних осіб (підприємств, установ та організацій) і кримінального покарання фізичних осіб – представників цих організацій.

Головною (обов'язковою) ознакою суб'єктивної сторони складу кримінального правопорушення, передбаченого ст. 233 КК України, є вина, яка в першій формі об'єктивної сторони характеризується виключно прямим умислом. Водночас мотив, мета не є обов'язковими ознаками суб'єктивної сторони та на кваліфікацію не впливають.

6. Незаконна приватизація державного, комунального майна у великих розмірах – це приватизація державного чи комунального майна: шляхом заниження його вартості через визначення її в спосіб, не передбачений законом, або використання підроблених приватизаційних документів; яке згідно із законом не підлягає приватизації; неправомочною особою, якщо вартість приватизованого майна в тисячу і більше разів перевищує неоподаткований мінімум доходів громадян.

Незаконна приватизація державного, комунального майна, вчинена групою осіб за попередньою змовою, – домовленість кількох осіб (двох і більше) про спільне вчинення кримінального правопорушення, що відбувається заздалегідь, тобто до його початку. Учасники діють спільним умислом, кожен виконує діяння об'єктивної сторони ст. 233 КК України. Крім того, змова групи осіб на вчинення незаконної приватизації державного, комунального майна не обов'язково має відбуватися в усній чи письмовій формі, оскільки визначальними є конклюдентні дії, що свідчать про намір діяти для досягнення спільної злочинної мети – незаконної приватизації державного, комунального майна.

Доведено, що в разі вчинення кримінального правопорушення у сфері службової діяльності, спрямованого на незаконну приватизацію державного, комунального майна (як засіб для досягнення конкретного злочинного результату чи з метою полегшення вчинення незаконної приватизації), такі протиправні діяння необхідно кваліфікувати за сукупністю; підроблення документів, печаток, штампів і бланків, їх збут, використання підроблених документів (ст. 358 КК України) вчиняють з метою (для полегшення злочинного посягання) незаконної приватизації державного, комунального майна, тоді

вчинене слід кваліфікувати за ст. 233 КК України; заволодіння державним, комунальним майном шляхом незаконної приватизації з ознаками обману чи зловживання довірою охоплено ст. 233 КК України й додаткової кваліфікації за ст. 190 КК України не потребує; незаконна приватизація державного, комунального майна, вчинена з ознаками привласнення такого майна, підпадає під ознаки ст. 233 КК України і додаткової кваліфікації за ч. 2 ст. 191 КК України не потребує.

7. Констатовано, що судова практика з призначення покарання за незаконну приватизацію державного, комунального майна передбачає «гуманне» ставлення до правопорушників. Значні збитки було виявлено в більшій частині досліджуваної групи, однак, попри це, суди не стали карально-превентивним органом у боротьбі за законне роздержавлення державного, комунального фонду, призначаючи більш м'які види покарання. У зв'язку із зазначеним запропоновано збільшити розмір кримінальної відповідальності за вчинення кримінального правопорушення, передбаченого ст. 233 КК України, виклавши санкцію ч. 1 в такій редакції: *«карається штрафом від двадцяти п'яти тисяч до тридцяти п'яти тисяч неоподатковуваних мінімумів доходів громадян з конфіскацією майна або без такої»*, та санкцію ч. 2: *«карається штрафом від п'ятдесяти п'яти тисяч до ста тисяч неоподатковуваних мінімумів доходів громадян з конфіскацією майна або без такої»*.

8.3 метою вдосконалення кримінально-правової охорони процесу приватизації державного, комунального майна запропоновано нову редакцію ст. 233 КК України:

«Стаття 233. Незаконна приватизація державного, комунального майна

1. Приватизація державного, комунального майна шляхом заниження його вартості через визначення її в спосіб, не передбачений законом, або використання підроблених приватизаційних документів, а також сама приватизація майна, яке не підлягає приватизації згідно з законом, або приватизація особою, яка не уповноважена на її здійснення, –

карається штрафом від двадцяти п'яти тисяч до тридцяти п'яти тисяч неоподатковуваних мінімумів доходів громадян з конфіскацією майна або без такої.

2. Ті самі дії, що призвели до ненадходження коштів до бюджету у великих розмірах або вчинені за попередньою змовою групою осіб, –

карається штрафом від п'ятдесяти п'яти тисяч до ста тисяч неоподатковуваних мінімумів доходів громадян з конфіскацією майна або без такої.

3. Дії, передбачені частиною першою або другою цієї статті, вчинені службовою особою шляхом використання свого службового становища, –

караються позбавленням права обіймати певні посади чи займатися певною діяльністю на строк до п'яти років, зі штрафом від п'ятдесяти п'яти тисяч до ста тисяч неоподатковуваних мінімумів доходів громадян з конфіскацією майна або без такої.

Примітка. Великим розміром, передбаченим у цій статті, визнається незаконна приватизація майна на суму, що в тисячу і більше разів перевищує неоподатковуваний мінімум доходів громадян».

Запропонована редакція статті ґрунтується на суспільній небезпечності кримінально протиправного діяння, передбаченого ст. 233 КК України, урахуває шляхи вдосконалення кримінально-правової охорони сфери господарської діяльності шляхом ефективного застосування цієї норми на практиці. Пропозиції щодо формулювання статті викладено в проєкті Закону України «Про внесення змін і доповнень до Кримінального кодексу України».

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Академічний тлумачний словник української мови (1970–1980 років). URL: <http://sum.in.ua/s/tajemny>.
2. Актуальні проблеми кримінально-правової кваліфікації : навч. посіб. / за заг. ред. В. В. Топчія ; наук. ред. В. І. Антипова. Вінниця : Нілан-ЛТД, 2017. 896 с.
3. Александров Ю. В., Клименко В. А. Кримінальне право України. Загальна частина : підручник. Київ : МАУП, 2004. 328 с.
4. Антипенко І. В. Адміністративно-правові засади діяльності державних органів у сфері приватизації : автореф. дис. ... канд. юрид. наук : 12.00.07. Ірпінь, 2012. 24 с.
5. Антипенко І. В. Адміністративно-правові засади діяльності державних органів у сфері приватизації : монографія. Ірпінь : Нац. ун-т ДПС України, 2012. 223 с.
6. Антипенко І. В. Правове регулювання приватизаційних процесів в Україні: історичний аспект. *Науковий вісник Національного університету державної податкової служби України*. 2010. № 4 (51). С. 169–176.
7. Антипенко І. В. Приватизація державних підприємств: досвід європейських країн. *Малий і середній бізнес*. 2011. № 3–4. С. 30–35.
8. Багатомовний юридичний словник-довідник / [І. О. Голубовська, В. М. Шовковий, О. М. Лефтерова та ін.]. Київ : Київ. ун-т, 2012. 543 с.
9. Бакланова О. Г. Приватизація як форма зміни відносин власності в умовах ринкової трансформації : автореф. дис. ... канд. екон. наук : 08.01.01. Одеса, 2004. 20 с.
10. Балобанова Д. О. Теорія криміналізації : дис. ... канд. юрид. наук : 12.00.08. Одеса, 2007. 208 с.
11. Барановська Т. В. Еволюція відповідальності за кримінальні правопорушення проти економічної системи у вітчизняному кримінальному законодавстві. *Право і суспільство*. 2023. № 2. С. 200–211.

12. Барановський О. І. Фінансова безпека в Україні (методологія оцінки та механізми забезпечення) : монографія. Київ : КНТЕУ, 2004. 759 с.
13. Берзін П. С. Проблеми визначення змісту наслідків у кваліфікованому складі незаконної приватизації державного, комунального майна (ч. 2 ст. 233 Кримінального кодексу України). *Законодавство України: науково-практичні коментарі*. 2006. № 3. С. 34–55.
14. Берзін П. С. Злочинні наслідки в механізмі кримінально-правового регулювання : автореф. дис. ... д-ра юрид. наук : 12.00.08. Київ, 2010. 36 с.
15. Берзін П. С. Наслідки у складах злочинів у сфері господарської діяльності: кримінально-правова характеристика : навч. посіб. Київ : КНТ, 2007. 392 с.
16. Берзін П. С., Гацелюк В. О. Суб'єкт злочину. *Вісник Асоціації кримінального права України*. 2013. № 1 (1). С. 144–159.
17. Брич Л. П. Співвідношення суміжних складів злочинів і складів злочинів, передбачених конкуруючими нормами. *Вісник Львівського університету*. 2006. Вип. 42. С. 263–282. (Серія «Юридична»).
18. Брич Л. П. Теорія розмежування складів злочинів : монографія. Львів : Львів. держ. ун-т внутр. справ, 2013. 712 с.
19. Будяченко О. М. Кримінальна відповідальність за незаконну порубку або незаконне перевезення, зберігання, збут лісу : дис. ... канд. юрид. наук : 12.00.08. Одеса, 2020. 258 с. URL: https://oduvs.edu.ua/wp-content/uploads/2016/06/Disertatsiya_Budyachenko_O.M.pdf.
20. Бюджетний кодекс України : Закон України від 8 лип. 2010 р. № 2456-VI. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2456-17#Text>.
21. Васильєв А. А. Про деякі проблеми застосування кримінального покарання у виді штрафу: аналіз законодавчих новел. *Вісник Вищої ради юстиції*. 2013. № 1. С. 74–83. URL: http://nbuv.gov.ua/UJRN/vvru_2013_1_8.
22. Вереша Р. В. Вина (коментар до ст. 23 КК України). *Вісник Академії адвокатури України*. 2009. № 3 (16). С. 39–45.

23. Вереша Р. Суб'єктивні елементи складу злочину : наук.-практ. посіб. Київ : Алерта, 2015. 88 с.
24. Вереша Р. В. Теоретико-прикладні аспекти суб'єктивної сторони складу злочину : монографія. Київ : Алерта, 2017. 568 с.
25. Вирок Алуштинського міського суду Автономної Республіки Крим від 6 верес. 2012 р. Справа 1-105/11. *Єдиний державний реєстр судових рішень* : [сайт]. URL: <https://reyestr.court.gov.ua/Review/26024168>.
26. Вирок Енергодарського міського суду Запорізької області від 22 жовт. 2013 р. Справа № 316/2586/13-к. Провадження № 1-кп/316/118/13. *Єдиний державний реєстр судових рішень* : [сайт]. URL: <https://zakononline.com.ua/court-decisions/show/34264203?from=%22%D1%81%D1%82.%20233%20%D0%9A%D0%9A%20%D0%A3%D0%BA%D1%80%D0%B0%D1%97%D0%BD%D0%B8%22>.
27. Вирок Кам'янець Подільського міськрайонного суду від 12 груд. 2012 р. Справа № 2208/6074/12. Провадження № 1/2208/436/12. *Єдиний державний реєстр судових рішень* : [сайт]. URL: <https://reyestr.court.gov.ua/Review/44645592>.
28. Вирок Косівського районного суду Івано-Франківської області від 26 груд. 2008 р. Справа № 1-152. *Єдиний державний реєстр судових рішень* : [сайт]. URL: <https://reyestr.court.gov.ua/Review/12305069>.
29. Вирок Рогатинського районного суду від 10 груд. 2008 р. Справа № 1- 51. *Єдиний державний реєстр судових рішень* : [сайт]. URL: <https://reyestr.court.gov.ua/Review/4754464>.
30. Вирок Тлумацького районного суду Івано-Франківської області від 22 груд. 2010 р. Справа № 1-10/2010. *Єдиний державний реєстр судових рішень* : [сайт]. URL: <https://reyestr.court.gov.ua/Review/13182325>.
31. Вирок Шевченківського районного суду м. Києва від 8 груд. 2021 р. Справа № 757/38807/20-к. *Єдиний державний реєстр судових рішень* : [сайт]. URL: <https://youcontrol.com.ua/ru/catalog/court-document/102225074>.
32. Вишняков О. К. Право Європейського союзу : підручник. Київ : Фенікс, 2021. 883 с.

33. Вітко О. Ю. Кримінально-правова характеристика елементів об'єкта злочину. *Держава та регіони*. 2013. № 2 (40). С. 113–118. (Серія «Право»).

34. Вознюк А. А. Кримінальна відповідальність за створення злочинних об'єднань та участь у них : монографія. Київ : Маслаков, 2018. 928 с.

35. Вознюк А. А. Поняття та елементи кримінально-правової характеристики злочинів. *Науковий вісник Національної академії внутрішніх справ*. 2013. № 1. С. 154–160.

36. Гавриш С. Б. Кримінально-правова охорона довкілля в Україні (Проблеми теорії, застосування розвитку кримінального законодавства). Київ : Ін-т закон. ВР України, 2002. 633 с.

37. Галабала М. В. Кримінально-правова наука незалежної України. Проблеми загальної частини : монографія. Київ : Юрінком Інтер, 2013. 259 с.

38. Гальчинський А., Геєць В., Кінах А., Симоненко В. Інноваційна стратегія українських реформ. Київ : Знання України, 2002. 336 с.

39. Глоба К. П. Запобігання злочинам у сфері приватизації майна : дис. ... канд. юрид. наук : 12.00.08. Київ, 2010. 224 с.

40. Господарський кодекс України : Закон України від 16 січ. 2003 р. № 436-IV. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/436-15/print>.

41. Готін О. Підстави криміналізації діянь. *Право України*. 2005. № 2. С. 95–98.

42. Григоренко Є. І. Регулювання оціночної діяльності в Україні та перспективи його розвитку. *Державний інформаційний бюлетень про приватизацію*. 2010. № 9. С. 10–11.

43. Гриненко І. Ознаки суб'єкта злочину як критерії класифікації злочинів. *Підприємництво, господарство і право*. 2019. № 7. С. 182–187.

44. Грищук В. К. Кримінальне право України. Загальна частина : навч. посіб. Вид. 2-ге, змінене та доповн. Львів : ЛьвДУВС, 2019. 666 с.

45. Грищук В. К., Пасека О. Ф. Кримінальна відповідальність юридичних осіб: порівняльно-правове дослідження : монографія. Львів : Львів. держ. ун-т внутр. справ, 2013. 248 с.

46. Грищук В. К. Вибрані наукові праці. Львів : Львів. держ. ун-т внутр. справ, 2010. 824 с.
47. Гуторова Н. А. Уголовное право Украины. Особенная часть : консп. лекций. Харьков, 2003. 207 с.
48. Гуторова Н. О. Кримінально-правова охорона державних фінансів України : монографія. Харків : Нац. ун-т внутр. справ, 2001. 384 с.
49. Дзера О. В. Розвиток права власності громадян в Україні. Київ : Вентурі, 1996. 324 с.
50. Доненко В. В. До питання становлення публічного адміністрування у сфері забезпечення безпеки дорожнього руху. *Науковий вісник Дніпропетровського державного університету внутрішніх справ*. 2012. № 1. С. 33–41.
51. Дудоров О. О., Дудорова К. Б. Незаконна приватизація державного і комунального майна: проблеми кваліфікації і вдосконалення законодавства. *Науковий вісник Міжнародного гуманітарного університету*. 2011. Вип. 2. С. 104–110.
52. Дудоров О. О., Хавронюк М. І. Кримінальне право : навч. посіб. Київ : Ваіте, 2014. 944 с.
53. Дудоров О. О. Злочини у сфері господарської діяльності: кримінально-правова характеристика : монографія. Київ : Юрид. практика, 2003. 924 с.
54. Дудоров О. О. Проблеми юридичної особи як суб'єкта злочину та її вирішення у проектах КК України. *Вісник Академії правових наук України*. 1999. Вип. 2 (17). С. 133–142.
55. Дунас М. О. Кримінологічні заходи запобігання злочинам у сфері господарської діяльності, які вчиняються службовими особами : дис. ... канд. юрид. наук : 12.00.08. Львів, 2019. 220 с.
56. Задорожний О. Деякі проблемні аспекти новел закону України «Про приватизацію державного і комунального майна». *Підприємництво, господарство і право*. 2018. № 5. С. 30–35. URL: <http://pgpr-journal.kiev.ua/archive/2018/5/7.pdf>.

57. Задорожний О. В. Мета як конститутивна ознака приватизації державного майна. *Вісник Запорізького національного університету*. 2017. № 3. С. 51–58. (Серія «Юридичні науки»).

58. Зайцев О. В. Обмежена осудність у кримінальному праві України : монографія. Харків : Майдан, 2007. 240 с.

59. Заруба П. Кримінально-правова охорона суспільних відносин у сфері приватизації: зарубіжний досвід. *Юридична України*. 2005. № 7. С. 71–77.

60. Заруба П. Соціальна зумовленість кримінальної відповідальності за злочини у сфері приватизації. *Підприємництво, господарство і право*. 2007. № 9. С. 83–85.

61. Заруба П. І. Кримінальна відповідальність за злочини у сфері приватизації : монографія. Київ : Атіка, 2007. 220 с.

62. Заруба П. І. Правове регулювання приватизаційних процесів: зарубіжний досвід та українські реалії. *Підприємництво, господарство і право*. 2005. № 6. С. 89–93.

63. Звенигородський О. М. Силабус навчального курсу «Кримінальне право» спеціальність 262 «Правоохоронна діяльність» форма навчання: денна, заочна. Чернігів, 2021. URL: https://academysps.edu.ua/wp-content/uploads/2021/10/Krim_pravo_Silabus_PD.pdf.

64. Земельний кодекс України : Закон України від 25 жовт. 2001 р. № 2768-III. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2768-14>.

65. Зінченко І. О. Кваліфікація злочинів при їх множинності та конкуренції кримінально-правових норм : навч. посіб. Харків : Право, 2017. 114 с.

66. Злочини у сфері службової діяльності та професійної діяльності, пов'язаної з наданням публічних послуг : навч.-практ. посіб. / за ред. В. Я. Тація, В. І. Тютюгіна. Харків : Право, 2014. 232 с.

67. Іванова Є. В. Суб'єктивна сторона злочину, передбаченого ч. 1 ст. 130 КК України (свідоме поставлення іншої особи в небезпеку зараження вірусом імунodefіциту людини чи іншої невиліковної інфекційної хвороби, що є небезпечною для життя людини). *Вісник Запорізького національного*

університету. 2012. № 2 (2). С. 198–205. URL:
<http://www.stattionline.org.ua/pravo/76.html>.

68. Івченко А. О. Тлумачний словник української мови. Харків : Фоліо, 2002. 543 с.

69. Кваліфікація злочинів : навч. посіб. / [Г. М. Анісімов та ін.] ; за ред. М. І. Панова. Харків : Право, 2016. 356 с.

70. Кваліфікація злочинів : навч. посіб. / за ред. О. О. Дудорова, Є. О. Письменського. Київ : Істина, 2010. 430 с.

71. Кирбят'єв О. О. До питання про суб'єктивну сторону кримінальних правопорушень. *Прикарпатський юридичний вісник*. 2017. Вип. 1. Т. 5. С. 139–147.

72. Киричко В. М., Перепелиця О. І. Злочини в сфері господарської діяльності за Кримінальним кодексом України та в судовій практиці : наук.-практ. комент. / за заг. ред. В. Я. Тація. Харків : Право, 2010. 312 с.

73. Ківалов С. В., Біла Л. Р. Адміністративне право України : навч.-метод. посіб. 2-ге вид. Одеса : Юрид. літ., 2002. 312 с.

74. Кісілюк Е. М., Процюк О. В. Загальні засади кваліфікації кримінальних правопорушень у сфері господарської діяльності. *Вісник кримінального судочинства*. 2015. № 2. С. 168–174.

75. Козирєва В. П. Кримінальні покарання майнового характеру за законодавством України : дис. ... канд. юрид. наук : 12.00.08. Київ, 2007. 211 с.

76. Колеснікова Т. В. Суспільна небезпечність та наслідки злочину: питання співвідношення та кримінально-правової природи. *Актуальні проблеми держави і права*. 2012. Вип. 64. С. 538–544.

77. Колос С. Об'єкт злочину у науці кримінального права. *Кримінальне право*. 2018. № 18. С. 196–199.

78. Комісарук Р. В. Основи розслідування фактів незаконної приватизації державного та комунального майна : автореф. дис. ... канд. юрид. наук : 12.00.09. Одеса, 2008. 20 с. URL:
<http://dspace.onua.edu.ua/bitstream/handle/11300/1506/%D0%9A%D0%BE%D0%B>

C%D1%96%D1%81%D0%B0%D1%80%D1%87%D1%83%D0%BA.pdf?sequence=1.

79. Конституція України : Закон України від 28 черв. 1996 р. № 254к/96-ВР. URL: <http://zakon5.rada.gov.ua/laws/show/254к/96-вр>.

80. Концептуальні засади взаємодії політики й управління : навч. посіб. / за заг. ред. В. А. Ребкала, В. А. Шахова, В. В. Голубь, В. М. Козакова. Київ : НАДУ, 2010. 300 с.

81. Коржанський М. Й. Кваліфікація злочинів : навч. посіб. Вид. 3-тє, доповн. та переробл. Київ : Атіка, 2007. 592 с.

82. Коржанський М. Й. Уголовне право України. Частина загальна : курс лекцій. Київ : Наук. думка та Укр. вид. група, 1996. 336 с.

83. Коржанський М. Й. Об'єкт і предмет злочину : монографія. Дніпропетровськ : Ліра ЛТД, 2005. 252 с.

84. Косминя А. П. Аналіз системи охорони державної власності у Франції. *Інтернаука*. 2017. № 1 (1). С. 38–40.

85. Кошик О. М., Легінькова Н. І., Фабрика І. В. Приватизація в Україні: ідеологія, реалізація, проблеми. *Наукові праці Кіровоградського національного технічного університету*. 2011. Вип. 20. Ч. 1. С. 37–43. (Серія «Економічні науки»).

86. Крижановський О. М. Кримінологічні засади формування та реалізації стратегії запобігання злочинам у сфері господарської діяльності : дис. ... канд. юрид. наук : 12.00.08. Дніпро, 2018. 203 с.

87. Кримінальна ситуація в Україні: основні тенденції. 2021 рік : монографія / [авт. кол. : М. Г. Вербенський, О. Г. Кулик, І. В. Наумова та ін.] ; за заг. ред. М. Г. Вербенського. Вінниця : ТВОРИ, 2022. 340 с.

88. Кримінальне право (Особлива частина) : підручник / за ред. О. О. Дудорова, Є. О. Письменського. 2-ге вид. Київ : Дакор, 2013. 786 с.

89. Кримінальне право (Особлива частина) : підручник / за ред. О. О. Дудорова, Є. О. Письменського. Луганськ : Елтон – 2, 2012. Т. 1. 780 с.

90. Кримінальне право України. Загальна частина : підручник / за ред. М. І. Мельника, В. А. Клименка. Вид. 3-тє, переробл. та доповн. Київ : Юрид. думка, 2004. 352 с.

91. Кримінальне право України. Загальна частина : підручник / [Ю. В. Баулін та ін.] / за ред. В. В. Сташиса, В. Я. Тація. 4-те вид., переробл. та доповн. Харків : Право, 2010. 456 с.

92. Кримінальне право України. Загальна частина : підручник / [Є. С. Назимко, С. В. Лосич, Ю. О. Данилевська та ін.] / за заг. ред. В. М. Бесчастного, О. М. Джужі. Київ : Дакор, 2018. 386 с.

93. Кримінальне право України. Загальна частина : підручник / [Ю. В. Александров та ін.] / за ред. М. І. Мельника, В. А. Клименка. 4-те вид., переробл. та доповн. Київ : Атіка, 2008. 375 с.

94. Кримінальне право України. Загальна частина. Основні питання вчення про злочин : наук.-практ. посіб. / за ред. В. П. Ємельянова. Харків : Право, 2018. 142 с.

95. Кримінальне право України. Особлива частина / за ред. В. В. Сташиса, В. Я. Тація. Харків : Право, 2010. 608 с.

96. Кримінальне право України. Особлива частина : підручник / [Г. В. Андрусів, П. П. Андрушко, С. Я. Лихова та ін.] ; за ред. П. С. Матишевського. Київ : Юрінком Інтер, 1999. 506 с.

97. Кримінальне право України. Особлива частина : підручник / [М. І. Бажанов, Ю. В. Баулін, В. І. Борисов та ін.] ; за ред. М. І. Бажанова, В. В. Сташиса, В. Я. Тація. 2-ге вид., переробл. і доповн. Київ : Юрінком Інтер, 2005. 544 с.

98. Кримінальне право. Особлива частина : підручник / [Ю. В. Александров, В. Л. Антипов, М. В. Володько та ін.]. Київ : НАВСУ, 1998. 352 с.

99. Кримінальний кодекс України : Закон України від 5 квіт. 2001 р. № 2341-III. URL: <http://zakon3.rada.gov.ua/laws/show/2341-14>.

100. Кримінальний кодекс України. Науково-практичний коментар : у 2 т. / [Ю. В. Баулін, В. І. Борисов, В. І. Тютюгін та ін.] ; за заг. ред. В. Я. Тація, В. П. Пшонки, В. І. Борисова, В. І. Тютюгіна. 5-те вид., доповн. Харків : Право, 2013. Т. 2 : Особлива частина. 1040 с.

101. Кримінальний кодекс України: науково-практичний коментар / [Ю. В. Баулін, В. І. Борисов, С. Б. Гавриш та ін.] ; за заг. ред. В. Т. Маляренка, В. В. Сташиса, В. Я. Тація. 2-ге вид., переробл. та доповн. Харків : Одиссей, 2004. 1152 с.

102. Кримінальний кодекс України: науково-практичний коментар : у 2 т. / за заг. ред. В. Я. Тація, В. П. Пшонки, В. І. Борисова, В. І. Тютюгіна. 5-те вид., доповн. Харків : Право, 2013. 1145 с.

103. Кримінальний кодекс Франції 1992 р. *Юрист-онлайн* : [сайт]. URL: https://yurist-online.org/publ/zarubezhnoe_zakonodatelstvo_zarubizhne_zakonodavstvo/kriminalnij_kodeks_franciji_ugolovnyj_kodeks_francii/12-1-0-82.

104. Кримінологія : навч. посіб. / [О. М. Джужа, В. В. Василевич, О. Г. Колб та ін.] ; за заг. ред. О. М. Джужі. Київ : Атіка, 2009. 312 с.

105. Крих Т. Я. Суспільна небезпека незаконної приватизації державного, комунального майна. *Проблеми правової реформи та розбудови громадянського суспільства в Україні* : Всеукр. наук. конф. Львів : ЛьвДУВС, 2008. С. 113–118.

106. Крих Т. Я. Незаконна приватизація державного, комунального майна за кримінальним правом України: юридичний аналіз складу злочину : дис. ... канд. юрид. наук : 12.00.08. Львів, 2010. 239 с.

107. Крих Т. Я. Суб'єкт незаконної приватизації державного, комунального майна. *Університетські наукові записки*. 2008. № 3. С. 272–275.

108. Кришевич О. В. Кримінальна відповідальність за порушення законодавства в ході приватизації. *Національна безпека України: стан, кризові явища та шляхи їх подолання* : зб. наук. пр. Міжнар. наук.-практ. конф. (Київ, 7–8 груд. 2005 р.). Київ, 2005. С. 217–222.

109. Кузнецов В. В., Савченко А. В. Теорія кваліфікації злочинів : підручник / за заг. ред. В. І. Шакуна. Київ : Алерта, 2013. 320 с.

110. Лащук Є. В. Предмет та об'єктивна сторона складу злочину: проблеми взаємозв'язку і розмежування. *Проблеми пенітенціарної теорії і практики*. 2001. № 6. С. 185–192.

111. Лейленд П. Кримінальне право: злочини, покарання, судочинство / пер. з англ. П. О. Тарашука. Київ : ОСНОВИ, 2006. 237 с.

112. Лемішко Ю. Ю. Вчинення злочину групою осіб за попередньою змовою як кваліфікуюча ознака та обставина, що обтяжує покарання. *Науковий вісник Ужгородського національного університету*. 2015. Вип. 35 (2.3). С. 91–95. (Серія «Право»).

113. Леонов Б. Покарання як засіб запобігання злочинності. *Вісник Національної академії прокуратури України*. 2015. № 2. С. 66–70.

114. Литвин М. О., Литвин О. П. Правові засади державного регулювання приватизаційних процесів в Україні. URL: https://library.naiu.kiev.ua/files/publikacii_pracivnikiv/svoboda_yevgeniya/UR2_2012_swoboda.pdf.

115. Лихова С. Я. Злочини у сфері реалізації громадянських, політичних та соціальних прав і свобод людини і громадянина (розділ V Особливої частини КК України) : монографія. Київ : Київ. ун-т, 2006. 573 с.

116. Лобова Ю. С. Характеристика штрафу як виду кримінального покарання. *Кримінально-виконавча система України та її роль в розбудові правової і соціальної держави* : матеріали III заоч. наук.-практ. конф. (Чернігів, 27 листоп. 2018 р.). Чернігів : Акад. Держ. пенітенц. служби, 2018. С. 222–225. URL: https://academysps.edu.ua/wp-content/uploads/2018/11/Zbir-III-zaochna-NPK_2.pdf.

117. Макодзьоб А. В. Предмет злочину за кримінальним правом України. *Право і суспільство*. 2017. № 3. С. 194–198.

118. Мамрош Т. В., Рудченко О. Ю., Шкільняк М. М. Особливості обґрунтування доцільності приватизації об'єктів соціальної сфери регіону. *Формування ринкових відносин в Україні*. 2011. № 4. С. 186–189.

119. Марін О. К. Кваліфікація злочинів при конкуренції кримінально-правових норм : монографія. Київ : Атіка, 2003. 224 с.

120. Матвійчук В. К. Об'єктивна сторона складу злочину. Її складові та зміст. *Право*. 2003. № 1 (39). С. 163–168.

121. Матишевський П. С. Кримінальне право України. Загальна частина : підручник. Київ : Юрінком Інтер, 2000. 272 с.

122. Михайленко Д. Г. Трансформація власності в процесі малої приватизації на регіональному рівні (на прикладі Сумської області). *Ефективна економіка*. 2016. № 2. URL: http://nbuv.gov.ua/UJRN/efek_2016_2_44.

123. Мойсеєнко В. В. Кримінальні правопорушення у сфері господарської діяльності як об'єкт кримінологічних досліджень. *Прикарпатський юридичний вісник*. 2018. Вип. 2 (23). Т. 5. Ч. 2. С. 113–118. URL: http://pjuv.nuoua.od.ua/v2-5_2018/2/2018_2-5-2.pdf.

124. Мойсеєнко В. В. Запобігання кримінальним правопорушенням у сфері господарської діяльності в Україні : дис. ... канд. юрид. наук : 12.00.08. Київ, 2021. 232 с.

125. Музика Л. А. Приватизація комунального майна : проблеми законодавства, теорії та практики. *Право України*. 2004. № 5. С. 34–38.

126. Навроцький В. О. Основи кримінально-правової кваліфікації : навч. посіб. 2-ге вид. Київ : Юрінком Інтер, 2009. 512 с.

127. Навроцький В. О. Кримінальне право. Особлива частина : курс лекцій. Київ : Знання, 2000. 771 с.

128. Науково-практичний коментар до Кримінального кодексу України / відп. ред. С. С. Яценко. 4-те вид., переробл. і доповн. Київ : А.С.К., 2006. 848 с.

129. Науково-практичний коментар до Кримінального кодексу України / за заг. ред. П. П. Андрушка, В. Г. Гончаренка, Є. В. Фесенка. 2-ге вид., переробл. та доповн. Київ : Дакор, 2008. 1428 с.

130. Науково-практичний коментар до Кримінального кодексу України. Особлива частина / під заг. ред. М. О. Потебенька, В. Г. Гончаренка. Київ : Форум, 2001. 942 с.

131. Науково-практичний коментар Кримінального кодексу України / за заг. ред. О. М. Джужі, А. В. Савченка, В. В. Чернея. 2-ге вид., переробл. і доповн. Київ : Юрінком Інтер, 2018. 1104 с.

132. Науково-практичний коментар Кримінального кодексу України / за ред. М. І. Мельника, М. І. Хавронюка. 11-те вид., переробл. та доповн. Київ : Дакор, 2019. 1384 с.

133. Науково-практичний коментар Кримінального кодексу України. 9-те вид., переробл. та доповн. / за ред. М. І. Мельника, М. І. Хавронюка. Київ : Юрид. думка, 2012. 1316 с.

134. Ніколаєнко Т. Б., Омельчук В. А. Кваліфікація кримінальних правопорушень: актуальні проблеми : підручник. Хмельницький : НАДПСУ, 2022. 504 с.

135. Носов В. В., Манжай О. В. Організація і забезпечення економічної безпеки : навч. посіб. Харків : ХНУВС, 2007. 216 с.

136. О государственном имуществе : Закон Грузии от 21 июля 2010 г. URL: <https://matsne.gov.ge/ru/document/download/112588>.

137. О приватизации государственного имущества : Закон Азербайджанской Республики от 16 мая 2000 г. № 878-Ю. URL: http://base.spininform.ru/show_doc.fwx?rgn2629.

138. О приватизации государственного имущества : Закон Республики Армения от 13 янв. 1998 г. № 3Р-188. URL: http://base.spininform.ru/show_doc.fwxrgn3005.

139. О приватизации государственной собственности в Кыргызской Республике : Закон Кыргызской Республики от 2 марта 2002 г. № 31. URL: http://base.spininform.ru/show_doc.fwxrgn238.

140. Озерський І. В. Економічні правопорушення і форми відповідальності. *Економіка, фінанси, право*. 2005. № 2. С. 28–33

141. Олійник В. І. Федеративна Республіка Німеччина на варті захисту державних інтересів: кримінально-правовий аспект. *Право і суспільство*. 2015. № 6. Ч. 2. С. 161–165

142. Орловський Р. С. Вчинення злочину за попередньою змовою групою осіб. *Вчені записки Таврійського національного університету ім. В. І. Вернадського*. 2004. Т. 27 (66). № 1. С. 187–193. (Серія «Юридичні науки»).

143. Осадчий В. І. Корупційні злочини : монографія. Київ : Європ. ун-т, 2016. 81 с.

144. П'ята Л. Л. Приватизація в Україні: історичний аспект (кінець 1980–2000 роки) : автореф. дис. ... канд. іст. наук : 07.00.01. Черкаси, 2011. 23 с.

145. Падалка С. С. Українське село 1990–2000-х рр.: тенденції соціально-економічних змін. *Український історичний журнал*. 2008. № 4. С. 63–71.

146. Падалка С. С. Приватизація в Україні: перші підсумки та уроки (1991–2009). Київ : НПУ ім. М. П. Драгоманова, 2010. 362 с.

147. Панов М. І. Вибрані наукові праці з проблем правознавства / передм. В. П. Тихого. Київ : Ін Юре, 2010. 374 с.

148. Панов М. І. Кримінальна відповідальність: поняття, принципи, підстава. *Право України*. 2012. № 8. С. 249–259.

149. Перехідна економіка : підручник / [кол. авт. : В. М. Геєць, Є. Г. Панченко, Е. М. Лібанова та ін.] ; за ред. В. М. Гейця Київ : Вища шк., 2013. 591 с.

150. Пилипенко І. В. Відповідність криміналізації самоправства загальним принципам її здійснення. *Вісник Національної академії прокуратури України*. 2016. № 2. С. 115–121.

151. Пилипчак С. Криміналістична характеристика незаконної приватизації майна. *Право України*. 2003. № 5. С. 134–139.

152. Плющ М. Р. Промисловість України у 80–90-і роки: люди, проблеми, уроки. Київ : Ін-т історії України НАН України, 2002. 335 с.

153. Податковий кодекс України : Закон України від 2 груд. 2010 р. № 2755-VI. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/go/2755-17>.

154. Пономаренко О. А. Особливості кримінально-правової охорони економіки за законодавством США. *Інформація і право*. 2021. № 2 (37). С. 123–128. DOI: [https://doi.org/10.37750/2616-6798.2021.2\(37\).238346](https://doi.org/10.37750/2616-6798.2021.2(37).238346).

155. Попович О. В., Томаш Л. В., Латковський П. П., Бабій А. Ю. Кримінальне право України. Особлива частина : навч. посіб. Чернівці, 2022. 319 с.

156. Постанова Верховного Суду Другої судової палати Касаційного кримінального суду від 10 груд. 2020 р. Справа № 464/710/18. Провадження № 51-3805 км 20. *Єдиний державний реєстр судових рішень* : [сайт]. URL: <https://reyestr.court.gov.ua/Review/93564752>.

157. Потіп М. М. Адміністративно-правові засади публічного управління у сфері приватизації в Україні : дис. ... канд. юрид. наук : 12.00.07. Запоріжжя, 2019. 33 с.

158. Потіп М. М. Особливості визначення поняття «приватизація» в законодавстві іноземних країн. *Сучасні тенденції в юридичній науці України та зарубіжних країн* : матеріали Міжнар. наук.-практ. конф. (Запоріжжя, 27–28 верес. 2019 р.). Запоріжжя : Істина, 2019. С. 73–76.

159. Потіп М. М. Публічне управління у сфері приватизації: адміністративно-правові засади : монографія. Запоріжжя : Гельветика, 2019. 435 с.

160. Приватизація у сусідів. Як Польщі, Грузії, Угорщині та Словаччині вдалося наростити економіку завдяки ефективній приватизації. *Економічна правда*. URL:

<https://www.epravda.com.ua/projects/pryvatyzatsiya/2021/08/31/677303/>.

161. Про внесення змін до деяких законодавчих актів України щодо умов обігу земель сільськогосподарського призначення : Закон України від 31 берез. 2020 р. № 552-IX. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/552-20#Text>.

162. Про державний бюджет України на 2023 рік : Закон України від 3 листоп. 2022 р. № 2710-IX. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2710-20#Text>.

163. Про затвердження Методики оцінки майна : постанова Кабінету Міністрів України від 10 груд. 2013 р. № 1891. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1891-2003-%D0%BF#Text>.

164. Про затвердження Національного стандарту № 1 «Загальні засади оцінки майна і майнових прав» : постанова Кабінету Міністрів України від 10 верес. 2003 р. № 1440. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1440-2003-%D0%BF#Text>.

165. Про особливості приватизації вугледобувних підприємств : Закон України від 12 квіт. 2012 р. № 4650-VI. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/4650-17#Text>.

166. Про оцінку майна, майнових прав та професійну оціночну діяльність в Україні : Закон України від 12 лип. 2001 р. № 2658-III. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2658-14#Text>.

167. Про підприємництво : Закон України від 7 лют. 1991 р. № 698-XII. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/698-12/print>.

168. Про практику застосування судами законодавства про відповідальність за окремі злочини у сфері господарської діяльності : постанова Пленуму Верховного Суду України від 25 квіт. 2003 р. № 3. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/va003700-03#Text>.

169. Про приватизацію державного і комунального майна : Закон України від 18 січ. 2018 р. № 2269-VIII. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2269-19#Text>.

170. Про приватизацію державного майна : Закон України від 4 берез. 1992 р. № 2163-XII. *Відомості Верховної Ради України*. 1992. № 24. Ст. 348.

171. Про судову практику у справах про злочини проти власності : постанова Пленуму Верховного Суду України від 6 листоп. 2009 р. № 10. URL: <http://zakon1.rada.gov.ua/cgi-bin/laws/main.cgi?nreg=v0010700-09>.

172. Про товариства з обмеженою та додатковою відповідальністю : Закон України від 6 лют. 2018 р. № 2275-VII. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2275-19#n45>.

173. Про Фонд державного майна України : Закон України від 9 груд. 2011 р. № 4107-VI. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/4107-17#Text>.

174. Промисловість та підприємництво України / голова ред. ради Ю. І. Єхануров. Київ, 2004. 157 с.

175. Проценко І. Економічна злочинність як одна із загроз економічній безпеці України. *Право України*. 2002. № 9. С. 60–64.

176. Розгон О. Г. Адміністративно-правове регулювання малої приватизації в Україні : автореф. дис. ... канд. юрид. наук : 12.00.01. Дніпро, 2011. 22 с.

177. Рябченко А. Усіх не куплять. *Ділова Україна*. 2005. № 17. С. 7.

178. Саблук С. А. Кримінально-правова протидія злочинності в Україні у 1922–1960 рр. : монографія. Черкаси : Гордієнко Є. І., 2016. 414 с.

179. Савченко А. В. Корупційні злочини (кримінально-правова характеристика) : навч. посіб. Київ : Центр учб. літ., 2016. 168 с.

180. Салій П. І. Суб'єктивна сторона складу злочину порушення недоторканності житла. *Юридична наука*. 2012. № 2. С. 84–94.

181. Сафронова О. Ризики реалізації державної приватизаційної політики в сучасних умовах України. *Вісник Національної академії державного управління при Президенті України*. 2012. Вип. 1. С. 180–187.

182. Станіч В. С. Кримінальний кодекс Королівства Іспанія. Київ : ОВК, 2016. 284 с.

183. Стельмахович І. В. Методика перевірки первинної інформації при виявленні ознак злочину, пов'язаних з порушенням порядку проведення приватизації *Науковий вісник Київського Національного університету внутрішніх справ*. 2007. № 4. С. 90–97.

184. Стельмахович І. В., Неживець О. М. Кримінально-правова характеристика злочинів, що вчиняються у процесі приватизації державного

майна. *Науковий вісник Київського національного університету внутрішніх справ*. 2007. № 3. С. 173–181.

185. Стрельбицька Л. М., Стрельбицький М. П. Основи безпеки банківської системи України та банківської діяльності : монографія / за заг. ред. М. П. Стрельбицького. Київ : Кондор, 2004. 302 с.

186. Стрельцов Є. Л. Суб'єктивна сторона злочину. *Вісник Асоціації кримінального права України*. 2013. № 1 (1). С. 160–170.

187. Тацій В. Я. Особо опасные государственные преступления (Глава I Раздел I Особенной Части). Уголовный кодекс Украинской ССР : науч.-практ. коммент. / [Ф. Ф. Антонов и др.]. Киев : Политиздат Украины, 1987. С. 204–222.

188. Тацій В. Я. Об'єкт злочину. *Вісник асоціації кримінального права України*. 2013. № 1. С. 131–134.

189. Тацій В. Я. Об'єкт і предмет злочину в кримінальному праві України : навч. посіб. Харків : УкрЮА, 1994. 76 с.

190. Тацій В. Я. Повертаючись до питання боротьби зі злочинами у сфері приватизації. *Вісник прокуратури*. 2000. № 2 (4). С. 53–58.

191. Тіньова економіка в Україні: стан, тенденції, шляхи подолання : аналіт. огляд / [упоряд. : С. С. Чернявський, В. А. Некрасов, А. В. Титко та ін.]. Київ : Нац. акад. внутр. справ, 2017. 152 с.

192. Топчій В. В., Дідківська Г. В., Мудряк Т. О. Кримінальна відповідальність за злочини у сфері господарської діяльності : навч. посіб. Вінниця : ТВОРИ, 2019. 320 с.

193. Трач С. С. Криміналістична методика розслідування кримінальних правопорушень у сфері господарської діяльності в Україні : монографія. Одеса : Гельветика, 2023. 452 с.

194. Трач С. С. Основи формування методики розслідування кримінальних правопорушень у сфері господарської діяльності. *Юридична наука*. 2019. Т. 2. № 8. С. 111–115.

195. Трач С. С. Поняття та сутність господарської злочинності. *Юридична наука*. 2019. Т. 2. № 12. С. 136–145.

196. Турчинов О. В. Тіньова економіка і тіньова політика. Київ, 1997. 327 с.
197. Уголовное право Украины. Общая и Особенная части : учебник / отв. ред. Е. Л. Стрельцов. Харьков : Одиссей, 2006. 720 с.
198. Уголовное уложение Федеративной Республики Германия – Strafgesetzbuch (StGB): науч.-практ. комментарий и перевод текста закона *Universitätsverlag Potsdam*. URL: https://www.uni-potsdam.de/fileadmin/projects/lshellmann/Forschungsstelle_Russisches_Recht/Neuaufgabe_der_kommentierten_StGB-%C3%9Cbersetzung_von_Pavel_Golovnenkov.pdf.
199. Уголовный Закон Латвии от 7 июня 1998 г. URL: <https://lawyer-khroulev.com/wp-content/uploads/2019/09/ugolovnij-zakon-latvii.pdf>.
200. Уголовный кодекс Республики Казахстан от 3 июля 2014 г. № 226-V. URL: http://online.zakon.kz/Document/?doc_id=31575252.
201. Українське кримінальне право. Загальна частина : підручник / за ред. В. О. Навроцького. Київ : Юрінком Інтер, 2013. 712 с.
202. Український парламентаризм: минуле і сучасне / за ред. Ю. С. Шемшученко. Київ : Парлам. вид-во, 1999. 394 с.
203. Ус О. В. Кваліфікація злочину за ознаками об'єктивної сторони складу злочину. *Науковий вісник Ужгородського національного університету*. 2017. Вип. 47. Т. 3. С. 101–106. (Серія «Право»).
204. Ус О. В. Кваліфікація злочину за ознаками суб'єктивної сторони складу злочину. *Вісник Харківського національного університету імені В. Н. Каразіна*. 2014. Вип. 49. Т. 2. С. 130–136. (Серія «Право»).
205. Ус О. В. Теорія та практика кримінально-правової кваліфікації : лекції. Харків : Право, 2018. 368 с. URL: http://dspace.nlu.edu.ua/bitstream/123456789/13956/1/Lekcii_2018.pdf.
206. Ухвала Закарпатського апеляційного суду від 14 трав. 2019 р. Справа № 308/6136/18. *Єдиний реєстр судових рішень* : [сайт]. URL: <https://reyestr.court.gov.ua/Review/82004649>.

207. Фесенко Є. Проблеми відповідальності за зловживання в сфері приватизації об'єктів державної власності. підприємництво, господарство і право. *Підприємництво, господарство і право*. 1999. № 1. С. 19–22.

208. Фінансові розслідування у сфері протидії легалізації злочинних доходів в Україні : метод. рек. / [С. С. Чернявський, О. Є. Користін, В. А. Некрасов та ін.]. Київ : Нац. акад. внутр. справ, 2017. 119 с.

209. Фріс П. Л. Кримінальне право України. Загальна частина : підручник. Київ : Атіка, 2004. 488 с.

210. Фріс П. Л. Кримінально-правова політика Української держави: теоретичні, історичні та правові проблеми. Київ : Атіка, 2005. 332 с.

211. Фріс П. Л. Криміналізація і декриміналізація у кримінально-правовій політиці. *Вісник Асоціації кримінального права України*. 2014. № 1 (2). С. 19–28.

212. Хавронюк М. І. Кримінальне законодавство України та інших держав континентальної Європи: порівняльний аналіз, проблеми гармонізації : монографія. Київ : Юрисконсульт, 2006. 1048 с.

213. Хашев В. Г. Кримінальна відповідальність за зловживання владою або службовим становищем : дис. ... канд. юрид. наук : 12.00.08. Дніпропетровськ, 2007. 259 с.

214. Хоменко В. П. Методологічні засади запобігання злочинам у фіскальній сфері: міждисциплінарний підхід. *Філософські та методологічні проблеми права*. 2014. № 2. С. 59–65.

215. Цивільний кодекс України : Закон України від 16 січ. 2003 р. № 435-IV. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/go/435-15>.

216. Чечетов М. В. Державне управління приватизацією у контексті трансформації відносин власності в Україні : дис. ... д-ра наук з держ. упр. : 25.00.01. Київ, 2006. 230 с.

217. Чечетов М. В. Державне управління приватизацією у контексті трансформації відносин власності в Україні : автореф. дис. ... д-ра наук з держ. упр. : 25.00.01. Київ, 2006. 36 с.

218. Чугуніков І. І. Об'єкт злочину як нормативне поняття. *Держава та регіони*. 2017. № 4 (58). С. 60–73.

219. Чумакова Т. К. Актуальні проблемні питання щодо кваліфікації суб'єктів незаконної приватизації державного, комунального майна. *Вісник Маріупольського державного університету*. 2022. Вип. 23–23. С. 176–183. (Серія «Право»). URL: <https://journals.indexcopernicus.com/api/file/viewByFileId/1836260>.

220. Чумакова Т. К. Визначення предмета злочину незаконної приватизації державного, комунального майна. *Кримінологічна безпека населених пунктів : матеріали Міжнар. наук.-практ. конф. (Маріуполь, 31 лип. 2020 р.)*. Київ, 2020. С. 418–423.

221. Чумакова Т. К. Діяння як ознака об'єктивної сторони складу кримінального правопорушення – незаконної приватизації державного, комунального майна: теоретичний та практичний аспекти. *Науковий вісник міжнародного гуманітарного університету*. 2021. Вип. 51. С. 125–129. (Серія «Юриспруденція»). URL: <https://www.vestnik-pravo.mgu.od.ua/archive/juspradenc51/27.pdf>.

222. Чумакова Т. К. Незаконна приватизація державного комунального майна: значущі ознаки кримінального правопорушення. *Актуальні проблеми кримінального права : тези доп. XII Всеукр. наук.-теорет. конф., присвяч. пам'яті проф. П. П. Михайленка (Київ, 18 листоп. 2020 р.)*. Київ, 2021. С. 264–267.

223. Чумакова Т. К. Об'єкт і предмет кримінального правопорушення – незаконної приватизації державного, комунального майна. *Дніпровський науковий часопис публічного управління, психології, права*. 2022. № 1. С. 129–135. URL: <https://chasopys-ppp.dp.ua/index.php/chasopys/article/view/179/159>.

224. Чумакова Т. К. Приватизація державного, комунального майна неправомочною особою, як об'єктивна сторона кримінального правопорушення, передбаченого статтею 233 Кримінального кодексу України. *Актуальні проблеми кримінального права : тези доп. XI Всеукр. наук.-теорет. конф., присвяч. пам'яті проф. П. П. Михайленка (Київ, 20 листоп. 2020 р.)*. Київ, 2020.

С. 282–285.

225. Чумакова Т. К. Проблемні питання визначення предмета кримінального правопорушення – незаконної приватизації державного, комунального майна. *Актуальні проблеми кримінального права, процесу, криміналістики та оперативно-розшукової діяльності* : тези V Всеукр. наук.-практ. конф. (Хмельницький, 25 лют. 2022 р.). Хмельницький, 2022. С. 458–460.

226. Чумакова Т. К. Проблемні питання кваліфікації суб'єкта незаконної приватизації державного, комунального майна. *Проблеми кваліфікації та розслідування кримінальних правопорушень в умовах воєнного стану* : матеріали наук.-теорет. конф. (Київ, 26 трав. 2022 р.). Київ, 2022. С. 402–405.

227. Чумакова Т. К. Суб'єктивна сторона кримінального правопорушення – незаконної приватизації державного, комунального майна. *Актуальні проблеми кримінального права* : матеріали XII Всеукр. наук.-теорет. конф., присвяч. пам'яті проф. П. П. Михайленка (Київ, 30 листоп. 2022 р.). Київ : Нац. акад. внутр. справ, 2022. С. 285–287.

228. Шевчук В. В., Охман О. В. Об'єкт злочину за кримінальним правом України. *Університетські наукові записки*. 2006. № 2 (18). С. 234–239.

229. Шубіна С. А. Зарубіжний досвід запобігання привласненню, розтраті майна або заволодіння ним шляхом зловживання службовим становищем у сфері житлово-комунального господарства. *Юридичний науковий електронний журнал*. 2023. № 3 С. 421–423.

230. Щербініна І. Ю. Наукові підходи до розуміння об'єкта злочину крізь призму заподіяння йому шкоди. *Прикарпатський юридичний вісник*. 2019. № 2. С. 166–170.

231. Юридична енциклопедія : в 6 т. / [редкол.: Ю. С. Шемшучекно (гол. ред.) та ін.]. Київ : Укр. енцикл., 2003. Т. 5 : П-С. 736 с.

232. Allen M. Textbook on Criminal Law. Oxford : Oxford University Press, 2005. 439 p.

233. Anghel C. Fighting economic crime in the european arena. *The Annals of the University of Oradea Economic Sciences*. 2010. P. 23–37. URL: <http://anale.steconomieuoradea.ro/volume/2010/n2/001.pdf>.

234. Barbier de la Serre. L'Etat actionnaire et le gouvernement des entreprises publiques. Paris : Ministère de l'Economie, des finances et de l'industrie, February 24, 2015.

235. Communication from the Commission to the Council and the European Parliament on Preventing and Combating Corporate and Financial Malpractice, COM/2004/0611 final. URL: <http://eur-lex.europa.eu>.

236. Introduction to the Laws of Timor-Leste: Criminal Law / Asia Foundation Timor-Leste Education Project. USAID, 2013. 48 p. URL: CHAPTER (stanford.edu).

237. Kuper W. Strafrecht Besonderer Teil: Definitionen mit Erläuterungen 3. Heidelberg : C. F. Muller Verlag, 2019. 402 s.

238. Minefi 2020. L'Etat actionnaire, Rapport 2003, Projet de loi de finances pour 2004. Paris : Ministère de l'économie, des finances et de l'industrie.

239. Parker D., Saal D. International handbook on Privatization. Edward Elgar Publishing, 2013. 608 p. URL: <http://books.google.com.ua/books?id=vlADbGaMluEC&pg=PA87&lpg=PA87&dq=methods+of+privatization&source=bl&ots=3cl0rPHWN&sig=z3GBErbWOh0IaYM.7C2>.

240. Penal Code (SG No. 26/1968, as amended up to July 8, 2022). URL: <https://www.wipo.int/wipolex/ru/text/586868>.

241. Rybalchenko L., Ryzhkov E., Ohrimenco S. Economic crime and its impact on the security of the state. *Philosophy, economics and law review*. 2021. Vol. 1. No. 2. P. 78–91. DOI: 10.31733/2786-491X-2021-2-78-91.

242. Trondle G., Fische T. Strafgesetzbuch und Nebengezctze 51Auf. München : C. H. Beck, 2014. 1784 s.

ДОДАТКИ

Додаток А

Акти впровадження

ЗАТВЕРДЖЕНО

Директор
АО «Качура Лоєрс»
Дідовець Р.С.

«03» липня 2023 року

АКТ

**про впровадження результатів дисертації аспіранта докторантури та ад'юнктури
Національної академії внутрішніх справ
Чумакової Тетяни Костянтинівни в практичній діяльності
Адвокатського об'єднання**

Директор Адвокатського об'єднання «Качура Лоєрс» склав цей акт про те, що результати дисертації аспіранта докторантури та ад'юнктури Національної академії внутрішніх справ Чумакової Тетяни Костянтинівни на тему: «Кримінально-правова характеристика незаконної приватизації державного, комунального майна» мають необхідний теоретичний рівень і практичну значимість. У матеріалах дисертації сформульовано низку положень, що можуть бути використані під час розробки та затвердження порядку та стратегії захисту Клієнтів Адвокатського об'єднання.

Використання результатів дисертаційного дослідження Чумакової Тетяни Костянтинівни на тему: «Кримінально-правова характеристика незаконної приватизації державного, комунального майна» відображені у наступних публікаціях:

1. Чумакова Т. К. Діяння як ознака об'єктивної сторони складу кримінального правопорушення – незаконної приватизації державного, комунального майна: теоретичний та практичний аспекти. *Науковий вісник міжнародного гуманітарного університету*. 2021. Вип. 51. С. 125–129. (Серія «Юриспруденція»). URL: <https://www.vestnik-pravo.mgu.od.ua/archive/juspradenc51/27.pdf>.

2. Чумакова Т. К. Об'єкт і предмет кримінального правопорушення – незаконної приватизації державного, комунального майна. *Дніпровський*

науковий часопис публічного управління, психології, права. 2022. № 1. С. 129–135. URL: <https://chasopys-ppp.dp.ua/index.php/chasopys/article/view/179/159>.

3. Чумакова Т. К. Актуальні проблемні питання щодо кваліфікації суб'єктів незаконної приватизації державного, комунального майна. *Вісник Маріупольського державного університету*. 2022. Вип. 23–23. С. 176–183. (Серія «Право»). URL: <https://journals.indexcopernicus.com/api/file/viewByFileId/1836260>.

4. Чумакова Т. К. Визначення предмета злочину незаконної приватизації державного, комунального майна. *Кримінологічна безпека населених пунктів*: матеріали Міжнар. наук.-практ. конф. (Маріуполь, 31 лип. 2020 р.). Київ, 2020. С. 418–423.

5. Чумакова Т. К. Приватизація державного, комунального майна неправомочною особою, як об'єктивна сторона кримінального правопорушення, передбаченого статтею 233 Кримінального кодексу України. *Актуальні проблеми кримінального права*: тези доп. XI Всеукр. наук.-теорет. конф., присвяч. пам'яті проф. П. П. Михайленка (Київ, 20 листоп. 2020 р.). Київ, 2020. С. 282–285.

6. Чумакова Т. К. Незаконна приватизація державного комунального майна: значущі ознаки кримінального правопорушення. *Актуальні проблеми кримінального права*: тези доп. XII Всеукр. наук.-теорет. конф., присвяч. пам'яті проф. П. П. Михайленка (Київ, 18 листоп. 2020 р.). Київ, 2021. С. 264–267.

7. Чумакова Т. К. Проблемні питання визначення предмета кримінального правопорушення – незаконної приватизації державного, комунального майна. *Актуальні проблеми кримінального права, процесу, криміналістики та оперативно-розшукової діяльності*: тези V Всеукр. наук.-практ. конф. (Хмельницький, 25 лют. 2022 р.). Хмельницький, 2022. С. 458–460.

8. Чумакова Т. К. Проблемні питання кваліфікації суб'єкта незаконної приватизації державного, комунального майна. *Проблеми кваліфікації та*

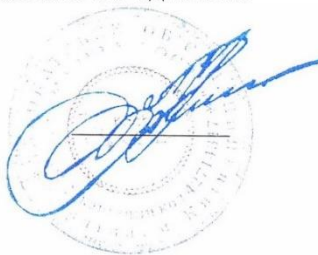
розслідування кримінальних правопорушень в умовах воєнного стану : матеріали наук.-теорет. конф. (Київ, 26 трав. 2022 р.). Київ, 2022. С. 402–405.

9. Чумакова Т. К. Суб'єктивна сторона кримінального правопорушення – незаконної приватизації державного, комунального майна. *Актуальні проблеми кримінального права* : матеріали XII Всеукр. наук.-теорет. конф., присвяч. пам'яті проф. П. П. Михайленка (Київ, 30 листоп. 2022 р.). Київ : Нац. акад. внутр. справ, 2022. (С. 285–287).

Висновки та пропозиції Чумакової Тетяни Костянтинівни будуть враховані безпосередньо під час захисту Клієнтів Адвокатського об'єднання,

Результати дисертаційного дослідження Чумакової Тетяни Костянтинівни на тему: «Кримінально-правова характеристика незаконної приватизації державного, комунального майна» вважати впровадженими в практичну діяльність Адвокатського об'єднання.

Директор

Руслан ДІДОВЕЦЬ

ЗАТВЕРДЖУЮ

Перший проректор
Національної академії
внутрішніх справ,
доктор юридичних наук,
професор

Станіслав ГУСАРЄВ

18.07.2023

АКТ

**про впровадження результатів дисертації аспіранта докторантури та
ад'юнктури Національної академії внутрішніх справ
Чумакової Тетяни Костянтинівни в освітній процес
Національної академії внутрішніх справ**

Комісія у складі: завідувача кафедри кримінального права, кандидата наук з державного управління Матюшенко Олени Іванівни, завідувача кафедри теорії держави та права, кандидата юридичних наук, доцента Пендюри Максима Миколайовича, заступника начальника навчально-методичного відділу, кандидата юридичних наук Бистрицького Богдана Юрійовича склала цей акт про те, що результати дисертації аспіранта докторантури та ад'юнктури Національної академії внутрішніх справ Чумакової Тетяни Костянтинівни на тему «Кримінально-правова характеристика незаконної приватизації державного, комунального майна» впроваджені в освітній процес академії, зокрема:

1. Матеріали дисертації Чумакової Тетяни Костянтинівни застосовують в освітньому процесі під час підготовки та проведення лекцій, семінарських і практичних занять із курсантами, студентами та слухачами з навчальних дисциплін «Кримінальне право. Загальна частина», «Кримінальне право. Особлива частина», «Кримінально-правова кваліфікація», «Кваліфікація окремих видів кримінальних правопорушень», «Особливості кваліфікації окремих видів кримінальних правопорушень», «Актуальні проблеми

застосування кримінального законодавства», «Кримінальне право: доктринальні та практичні проблеми», «Кримінально-правова охорона права власності».

2. Результати дисертації Чумакової Тетяни Костянтинівни відображені у науково-практичних і навчально-методичних матеріалах для здобувачів вищої освіти, де в якості джерел рекомендовані такі публікації:

1. Чумакова Т. К. Діяння як ознака об'єктивної сторони складу кримінального правопорушення – незаконної приватизації державного, комунального майна: теоретичний та практичний аспекти. *Науковий вісник міжнародного гуманітарного університету*. 2021. Вип. 51. С. 125–129. (Серія «Юриспруденція»). URL: <https://www.vestnik-pravo.mgu.od.ua/archive/juspradenc51/27.pdf>.

2. Чумакова Т. К. Об'єкт і предмет кримінального правопорушення – незаконної приватизації державного, комунального майна. *Дніпровський науковий часопис публічного управління, психології, права*. 2022. № 1. С. 129–135. URL: <https://chasopys-ppp.dp.ua/index.php/chasopys/article/view/179/159>.

3. Чумакова Т. К. Актуальні проблемні питання щодо кваліфікації суб'єктів незаконної приватизації державного, комунального майна. *Вісник Маріупольського державного університету*. 2022. Вип. 23–23. С. 176–183. (Серія «Право»). URL: <https://journals.indexcopernicus.com/api/file/viewByFileId/1836260>.

4. Чумакова Т. К. Визначення предмета злочину незаконної приватизації державного, комунального майна. *Кримінологічна безпека населених пунктів : матеріали Міжнар. наук.-практ. конф. (Маріуполь, 31 лип. 2020 р.)*. Київ, 2020. С. 418–423.

5. Чумакова Т. К. Приватизація державного, комунального майна неправомочною особою, як об'єктивна сторона кримінального правопорушення, передбаченого статтею 233 Кримінального кодексу України. *Актуальні проблеми кримінального права : тези доп. XI Всеукр. наук.-теорет. конф., присвяч. пам'яті проф. П. П. Михайленка (Київ, 20 листоп. 2020 р.)*. Київ, 2020. С. 282–285.

6. Чумакова Т. К. Незаконна приватизація державного комунального майна: значущі ознаки кримінального правопорушення. *Актуальні проблеми кримінального права* : тези доп. XII Всеукр. наук.-теорет. конф., присвяч. пам'яті проф. П. П. Михайленка (Київ, 18 листоп. 2020 р.). Київ, 2021. С. 264–267.

7. Чумакова Т. К. Проблемні питання визначення предмета кримінального правопорушення – незаконної приватизації державного, комунального майна. *Актуальні проблеми кримінального права, процесу, криміналістики та оперативно-розшукової діяльності* : тези V Всеукр. наук.-практ. конф. (Хмельницький, 25 лют. 2022 р.). Хмельницький, 2022. С. 458–460.

8. Чумакова Т. К. Проблемні питання кваліфікації суб'єкта незаконної приватизації державного, комунального майна. *Проблеми кваліфікації та розслідування кримінальних правопорушень в умовах воєнного стану* : матеріали наук.-теорет. конф. (Київ, 26 трав. 2022 р.). Київ, 2022. С. 402–405.

9. Чумакова Т. К. Суб'єктивна сторона кримінального правопорушення – незаконної приватизації державного, комунального майна. *Актуальні проблеми кримінального права* : матеріали XII Всеукр. наук.-теорет. конф., присвяч. пам'яті проф. П. П. Михайленка (Київ, 30 листоп. 2022 р.). Київ : Нац. акад. внутр. справ, 2022. (С. 285–287).

Зазначені праці підтвердили високий теоретичний і навчально-методичний рівень, практичну доступність і доцільність за результатами використання під час підготовки та проведення усіх видів занять.

Голова комісії:

Завідувач кафедри

кримінального права

кандидат наук з державного управління **Олена МАТЮШЕНКО**

Члени комісії:

Завідувач кафедри теорії держави та права

кандидат юридичних наук, доцент

 Максим ПЕНДЮРА

Заступник начальника

навчально-методичного відділу

кандидат юридичних наук

 Богдан БИСТРИЦЬКИЙ

ЗАТВЕРДЖУЮ

Проректор Національної академії
внутрішніх справ,
доктор юридичних наук,
професор

Сергій ЧЕРНЯВСЬКИЙ

АКТ

**про впровадження результатів дисертації аспіранта докторантури та
ад'юнктури Національної академії внутрішніх справ
Чумакової Тетяни Костянтинівни в науково-дослідну роботу
Національної академії внутрішніх справ**

Комісія у складі: завідувача кафедри кримінального права, кандидата наук з державного управління Матюшенко Олени Іванівни, завідувача кафедри теорії держави та права, кандидата юридичних наук, доцента Пендюри Максима Миколайовича, начальника відділу організації наукової діяльності та захисту прав інтелектуальної власності, кандидата юридичних наук, старшого наукового співробітника Корольчука Віктора Володимировича склала цей акт про те, що результати дисертації аспіранта докторантури та ад'юнктури Національної академії внутрішніх справ Чумакової Тетяни Костянтинівни на тему «Кримінально-правова характеристика незаконної приватизації державного, комунального майна» мають необхідний теоретичний, методологічний рівень і практичну значимість. У матеріалах дисертації сформульовано низку положень, спрямованих на розв'язання такої важливої науково-прикладної проблеми, як оптимізація та підвищення ефективності норм Кримінального кодексу України, які встановлюють кримінально-правову охорону об'єктів приватизації державного та комунального майна.

Використання результатів дисертаційного дослідження Чумакової Тетяни Костянтинівни на тему «Кримінально-правова характеристика незаконної приватизації державного, комунального майна» відображені у науково-практичних і навчально-методичних матеріалах для здобувачів вищої освіти, де в якості джерел рекомендовані такі публікації:

1. Чумакова Т. К. Діяння як ознака об'єктивної сторони складу кримінального правопорушення – незаконної приватизації державного, комунального майна: теоретичний та практичний аспекти. *Науковий вісник міжнародного гуманітарного університету*. 2021. Вип. 51. С. 125–129. (Серія «Юриспруденція»). URL: <https://www.vestnik-pravo.mgu.od.ua/archive/juspradenc51/27.pdf>.

2. Чумакова Т. К. Об'єкт і предмет кримінального правопорушення – незаконної приватизації державного, комунального майна. *Дніпровський науковий часопис публічного управління, психології, права*. 2022. № 1. С. 129–135. URL: <https://chasopys-ppp.dp.ua/index.php/chasopys/article/view/179/159>.

3. Чумакова Т. К. Актуальні проблемні питання щодо кваліфікації суб'єктів незаконної приватизації державного, комунального майна. *Вісник Маріупольського державного університету*. 2022. Вип. 23–23. С. 176–183. (Серія «Право»). URL: <https://journals.indexcopernicus.com/api/file/viewByFileId/1836260>.

4. Чумакова Т. К. Визначення предмета злочину незаконної приватизації державного, комунального майна. *Кримінологічна безпека населених пунктів : матеріали Міжнар. наук.-практ. конф. (Маріуполь, 31 лип. 2020 р.)*. Київ, 2020. С. 418–423.

5. Чумакова Т. К. Приватизація державного, комунального майна неправомочною особою, як об'єктивна сторона кримінального правопорушення, передбаченого статтею 233 Кримінального кодексу України. *Актуальні проблеми кримінального права : тези доп. XI Всеукр. наук.-теорет. конф., присвяч. пам'яті проф. П. П. Михайленка (Київ, 20 листоп. 2020 р.)*. Київ, 2020. С. 282–285.

6. Чумакова Т. К. Незаконна приватизація державного комунального майна: значущі ознаки кримінального правопорушення. *Актуальні проблеми кримінального права : тези доп. XII Всеукр. наук.-теорет. конф., присвяч. пам'яті проф. П. П. Михайленка (Київ, 18 листоп. 2020 р.)*. Київ, 2021. С. 264–267.

7. Чумакова Т. К. Проблемні питання визначення предмета кримінального правопорушення – незаконної приватизації державного, комунального майна. *Актуальні проблеми кримінального права, процесу, криміналістики та оперативно-розшукової діяльності* : тези V Всеукр. наук.-практ. конф. (Хмельницький, 25 лют. 2022 р.). Хмельницький, 2022. С. 458–460.

8. Чумакова Т. К. Проблемні питання кваліфікації суб'єкта незаконної приватизації державного, комунального майна. *Проблеми кваліфікації та розслідування кримінальних правопорушень в умовах воєнного стану* : матеріали наук.-теорет. конф. (Київ, 26 трав. 2022 р.). Київ, 2022. С. 402–405.

9. Чумакова Т. К. Суб'єктивна сторона кримінального правопорушення – незаконної приватизації державного, комунального майна. *Актуальні проблеми кримінального права* : матеріали XII Всеукр. наук.-теорет. конф., присвяч. пам'яті проф. П. П. Михайленка (Київ, 30 листоп. 2022 р.). Київ : Нац. акад. внутр. справ, 2022. (С. 285–287).

Результати дисертаційного дослідження Чумакової Тетяни Костянтинівни на тему «Кримінально-правова характеристика незаконної приватизації державного, комунального майна» вважати впровадженими в науково-дослідну діяльність Національної академії внутрішніх справ.

Голова комісії:

**Завідувач кафедри
кримінального права**

кандидат наук з державного управління

 Олена МАТЮШЕНКО

Члени комісії:

**Завідувач кафедри теорії держави та права,
кандидат юридичних наук, доцент**

 Максим ПЕНДЮРА

**Начальник відділу організації наукової
діяльності та захисту прав
інтелектуальної власності,
кандидат юридичних наук,
старший науковий співробітник**

 Віктор КОРОЛЬЧУК

СПИСОК ОПУБЛІКОВАНИХ ПРАЦЬ ЗА ТЕМОЮ ДИСЕРТАЦІЇ

в яких опубліковані основні наукові результати дисертації:

1. Чумакова Т. К. Діяння як ознака об'єктивної сторони складу кримінального правопорушення – незаконної приватизації державного, комунального майна: теоретичний та практичний аспекти. *Науковий вісник міжнародного гуманітарного університету*. 2021. Вип. 51. С. 125–129. (Серія «Юриспруденція»). URL: <https://www.vestnik-pravo.mgu.od.ua/archive/juspradenc51/27.pdf>.

2. Чумакова Т. К. Об'єкт і предмет кримінального правопорушення – незаконної приватизації державного, комунального майна. *Дніпровський науковий часопис публічного управління, психології, права*. 2022. № 1. С. 129–135. URL: <https://chasopys-ppp.dp.ua/index.php/chasopys/article/view/179/159>.

3. Чумакова Т. К. Актуальні проблемні питання щодо кваліфікації суб'єктів незаконної приватизації державного, комунального майна. *Вісник Маріупольського державного університету*. 2022. Вип. 23–23. С. 176–183. (Серія «Право»). URL: <https://journals.indexcopernicus.com/api/file/viewByFileId/1836260>.

які засвідчують апробацію матеріалів дисертації:

1. Чумакова Т. К. Визначення предмета злочину незаконної приватизації державного, комунального майна. *Кримінологічна безпека населених пунктів : матеріали Міжнар. наук.-практ. конф. (Маріуполь, 31 лип. 2020 р.)*. Київ, 2020. С. 418–423.

2. Чумакова Т. К. Приватизація державного, комунального майна неправомочною особою, як об'єктивна сторона кримінального правопорушення, передбаченого статтею 233 Кримінального кодексу України. *Актуальні проблеми кримінального права : тези доп. XI Всеукр. наук.-теорет. конф.*,

присвяч. пам'яті проф. П. П. Михайленка (Київ, 20 листоп. 2020 р.). Київ, 2020. С. 282–285.

3. Чумакова Т. К. Незаконна приватизація державного комунального майна: значущі ознаки кримінального правопорушення. *Актуальні проблеми кримінального права* : тези доп. XII Всеукр. наук.-теорет. конф., присвяч. пам'яті проф. П. П. Михайленка (Київ, 18 листоп. 2020 р.). Київ, 2021. С. 264–267.

4. Чумакова Т. К. Проблемні питання визначення предмета кримінального правопорушення – незаконної приватизації державного, комунального майна. *Актуальні проблеми кримінального права, процесу, криміналістики та оперативно-розшукової діяльності* : тези V Всеукр. наук.-практ. конф. (Хмельницький, 25 лют. 2022 р.). Хмельницький, 2022. С. 458–460.

5. Чумакова Т. К. Проблемні питання кваліфікації суб'єкта незаконної приватизації державного, комунального майна. *Проблеми кваліфікації та розслідування кримінальних правопорушень в умовах воєнного стану* : матеріали наук.-теорет. конф. (Київ, 26 трав. 2022 р.). Київ, 2022. С. 402–405.

6. Чумакова Т. К. Суб'єктивна сторона кримінального правопорушення – незаконної приватизації державного, комунального майна. *Актуальні проблеми кримінального права* : матеріали XII Всеукр. наук.-теорет. конф., присвяч. пам'яті проф. П. П. Михайленка (Київ, 30 листоп. 2022 р.). Київ : Нац. акад. внутр. справ, 2022. (С. 285–287).